

1926
TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA.

SZERKESZTŐSÉG:

PEKÁR GYULA

FŐSZERKESZTŐ

CHOLNOKY JENŐ
SZERKESZTŐ

BÁN ALADÁR
FELELŐS SZERKESZTŐ

BUDAPEST

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: ORSZÁGHÁZA.

A „TURÁN” IX. ÉVFOLYAMÁNAK (1926)

TARTALOMJEGYZÉKE

I. Értekező cikkek:

oldal

<i>Bán Aladár</i> : A finn irodalom világirodalmi jelentősége	84—89
<i>Cholnoky Jenő</i> : A rizstermelés jelentősége az ember művelődéstörténetében	12—18
— A sátoros pásztorkodásról	69—72
<i>Linde Bernhard</i> : Az észti színház	75—77
<i>Márki Sándor</i> : A mongolok Magyarországon	1—11
<i>Moravcsik Gyula</i> : Török népvándorlás az orosz síkságon	29—37
<i>Móricz Péter</i> : Törökország jelenlegi világpolitikai helyzete	20—29
— Törökország átalakulása	77—83

II. Költemények:

<i>Bán Aladár</i> : Részlet a Kalevipoegből	18—20
<i>Zempléni Árpád</i> hátrahagyott költeményeiből I—II.	73—75

III. Kisebb közlemények:

Eino Leino, B. A.	39—41
Csekey István előadása	41—42
Kalevipoeg-ünnepségek	42—43
A mi turánizmusunk, <i>Dr. Pártli Gábor</i>	43—45
A tallinni agyagipari iskola, <i>L. D.</i>	45—47
A mohácsi emléknep	90—93
Eszt katonatiszt a turánizmusról, <i>B. A.</i>	93—95
Magyar képviselők északi rokonainknál	95—96
A kínai nagyipar fejlődése, <i>K. K.</i>	96—97

IV. Irodalom:

Kozma Andor: Honfoglalás	48—49
Bán A.: Unkari eheänä ja tynkänä	49—50
Sebestyén Gyula: Gesta Hungarorum	50—51
Eesti rahvalaulud, B. A.	51—52
B. Balogh B.: Turáni regék és mondák a világ teremtéséről	52
Erdélyi L.: Magyar nyelvi tanulmányok	52—53
Madai Gy.: Magyar feltámadás, <i>Bucsy Akos</i>	53
Dr. Austerlitz V.: Utazásom Finnországon át az északi sarkkörig	53—54
Üliöpilasleht	54
Magyar népdalok finn nyelven	54

	oldal
Hedin Sven: Pekingtől Moszkváig	54
Hadtört. közlemények	54
A tallinni, II. finn-ugor kultukongr. jegyzőkönyve	55
Móricz Pál: A rejtelmes Alföld	55
Ungarische Jahrbücher	55
Huszár Károly: Az égő Oroszország. B. A.	98
Mohácsi emlékkönyv	98
Kozma Andor: Turán	99
Turáni szellemű tankönyv	99
Revue des études hongr. et finno-ougr.	99
Eesti rahva muuseumi aastaraamat	100
Simsay: A turáni eszme gyakorlati értéke	100
B. Linde: Aug. Kitzberg	100
Uj finn Petőfi-fordító	100
Ujabb Szent István-könyvek	100
Ethnographia	101
„L' Azerbaidjan" havi szemle. F. E.	101
A Körösi Csoma Archivum, Móricz P.	101
M. Haltenberg: Landeskunde von Eesti. B.	102
Petőfi János Vitéze finnül	102

V. Hírek.

56—66, 103—111

VI. Társasági ügyek:

A Turáni Társaság propaganda-tevékenysége	67—68
Uj tagok	68
Turáni előadások. B.	112—116
Turáni tanfolyam	117
Uj tagok	117
Resumé	118

TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA.

SZERKESZTŐSÉG:

PEKÁR GYULA

FŐSZERKESZTŐ

CHOLNOKY JENŐ

SZERKESZTŐ

BÁN ALADÁR

FELELŐS SZERKESZTŐ

TARTALOM: *Márki Sándor:* A mongolok Magyarországon. — *Cholnoky Jenő:* A rizstermelés jelentősége az ember művelődéstörténetében. — *Bán Aladár:* Részlet a Kalevipoegből. — *Móricz Péter:* Törökország jelenlegi világpolitikai helyzete. — *Moravcsik Gyula:* Török népvándorlás az orosz síkságon. — Kisebb közlemények. — Irodalom. — Hírek. — Társasági ügyek.

Ez a szám megjelent 1926. június 29-én.

BUDAPEST

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: ORSZÁGHÁZA, VII. KAPU

A kiadásért felelős: Dr. BÀN ALADÁR.

[illegible]

A mongolok Magyarországon¹

Irta Márki Sándor

I. Magyar források.

A mongolok, közönséges nevükön tatárok, közeledéséről Julianus barát expedíciója kétségtelen hírt hozott. Előttük Déloroszországból *Kuthen* (Kütán) kún király 1238-ban Magyarországra menekült. IV. Béla magyar király a 40.000 harcosból álló népet a határon hallatlan fénnel fogadta s királyi biztosával a kijelölt szállásokra osztatta szét. A *kúnok* hódolni nem tudó, kemény és durva nép, a vadon fiai voltak, — írta róluk a szemtanú *Rogierius* mester prenestei választott püspök, váradi esperes.² Vászonsátrakban laktak; végtelen baromcsordáikkal a kijelölt szállásokról mindenfelé elbarangoltak; a vetésekben, legelőkben, kertekben, szőlőkben a magyaroknak nagy károkat okoztak s erkölcstelen életet folytattak; a szegények azonban, hogy megélhessenek, úgyszólván ingyen is elszegődtek munkásoknak s ennyiben az ország javára váltak. A gyanakodók szerint a tatárok szolgálatában álltak s előbb és ily szívesen azért jöttek be, hogy a föld mivoltát kitanulják, a nyelvet elsajátítsák s így a betörő tatárokat jobban segítsék. Az esperes utóbb, 1241. és 1242-ben, a kúnokat valóban sokszor látta együtt a tatárokkal, amint zsákmánnyal megrakott szekerekkel, barmokkal, jószágokkal és más holmikkal mindenfelől visszatértek. Mikor, mint hadifogoly, velök együtt táborozott, gyakran eljárta főbjeik, kenézeik gyűlésére, hogy életüket lássa, néhány előkelőbb emberöket megismerje. Látta, milyen ügyesen tudták az előlük szétfutott népet megint összehozni, tatár vezetés alatt szervezni, aratásra, szüretelésre felhasználni. „Ezer” falut is adtak egy-egy tatár úr alá, kinek kenézei vagy balívjei szoros igazságot szolgáltattak, neki lovakkal, barmokkal, fegyverekkel, ajándékokkal, ruhákkal kedveskedtek s a vásárok megtartásáról, a béke megoltalmazásáról gondoskodtak. A tatár úr az ajándékba küldött szép magyar lányokért juhokat, ökröket, lovakat adott jutalmul. Így magyarok is szegődtek szolgálatába s a hadifoglyok egy részével együtt eltatárosodtak. Másrészt azonban a váradi esperes borzasztóan vérengzőknek és kegyetleneknek festi őket.³

¹ Az elhunyt jeles történétíró utolsó előadása a Turáni Társaságnak 1925. április 3-diki ülésén.

² Siralmas ének, 2—4., 8., 14. fejezet.

³ U. o. a 13., 17., 42. stb. fejezetekben.

Egy másik magyar főpap, *Tamás* spalatói főesperes,⁴ nem ugyan mint szemtanú, hanem hallomásból külön is írt „a tatárok természetéről” azok nyomán, „kik a dolognak gondosabban utánajártak”. Szerinte a tatárok országa a világnak abban a részében fekszik, ahol Kelet Északkal érintkezik (tehát északkeleti Ázsiában) s magukat *mongoloknak* nevezik. „Mondják” azonban, hogy országuk határos Hátsó-Indiával. Ábrázatuk, tekintetök nagyon irtózatos; lábszáraik rövidék, mellök roppant nagy, arcuk széles, *bőrük fejér* (ami nagyon ellenkezik a sárgaságukról elterjedt hírekkel), álluk szőrtelen, orruk pisze, szemeik kicsinyek s egymástól távol állanak. Fegyverzetök pikkelyes bikabőrből készült, de áthathatatlan és igen biztos vért. Vas- és børsisakot, görbe kardot viselnek; tegzeiket, íjaikat katonásan hordják, nyilvesszeik „a mieinknél” négy ujnyival hosszabbak s a hegyök vas, csont vagy szaru. Nyilaik rovátkái oly keskenyek, hogy „a mi íjaink” idegei sehogysem férnének beléjük. Zászlaik rövidék, *fekete és fehér* színből vannak összevarrva s némelyiknek a hegyén gyalpü-gomb van.

Lovaik alacsonyok, de erősek; bírják az éhséget és a fáradságot; rajtuk paraszt-módra (szőrén ülve) lovagolnak. Lovaik sziklákön, köveken patkó nélkül úgy vágatnak, mintha vadkecskék volnának; s háromnapí fáradság után is beérik egy kis száraz takarmánnyal. Embereik szintén keveset esznek, a kenyértől épenséggel irtóznak, de az állathúst szeretik s lóvérrrel megaltatott tejet (kumiszt) isznak. A háborúban meghódított népek, különösen a kúnok közül roppant sok katonájuk van, kiket erővel hajtanak a harcra. Aki örjögő lelkesedéssel nem rohan előre, vagy épen remeg, lefejezik. Ha a tatár elesik, társai kiragadják az ütközetből, a legjobban elrejtett helyen temetik el, sírját elegyengetik, lovaikkal letapostatják, hogy nyoma se maradjon. Alíg van olyan sebes víz, amelyen lovaik át ne úsznának; ha a víz nagyobb, vesszőből csónak-formára tüstént kasokat fonnak, azokat bőrrel borítják, belerakják holmijokat, maguk is beletülnek s bátran átkelnek. Vászón- és børsátrakban laknak; lovaik kutya-módra követik gazdáikat. Bár igen nagy a sokaságuk, jóformán egy szót sem szólnak, hanem — mintha némák volnának — hallgatva járnak, kelnek és harcolnak.

A harmadik magyarinak, *Julianusnak* a tatárokra tett megjegyzéseit már ismerjük.

Az olasz *Rogerius* mester, aki tíz esztendeig (1233—1243) nagyváradí esperes volt, Nagyvárad ostromakor bujdosott el a tatárok elől, de hadifogságba esett, amelyből már csak az ország határán szabadult meg; mint szemtanú tehát igen érdekesen és közvetlenül írta meg a szomorú másfél esztendő történetét.⁵ Műve az egész világ-

⁴ Historia Salonita, 38. fejezet.

⁵ Carmen miserabile. Először Thuróczy krónikája 1488. évi brünni kiadásának függelékében. Ujból kiadta Schwandtner, Scriptorum rerum Hung. I. (Bécs, 1746. és Nagyszombat, 1765.); Endlicher, Monum. Arpadiana (St. Gallen, 1849.); Florianus, Fontes Domestici IV. (Budapest, 1885.). Magyarúl Szabó Károly (Pest, 1861.), Abday Asztrik (Köszeg, 1886.).

irodalomban egy barbár betörés részleteiről a legjobb leírás.⁶ Történelmi nagy jelentősége mellett földrajzi vonatkozásai sem érdektelenek. Magyarországon kívül 13 más országot (Orosz-, Kún-, Lengyel-, Német-, Osztrák-, Cseh-, Morva-, Tót-, Rác-, Bosnyák- és Bolgár-országot, Velencét és Sziléziát) csak odavetve említ. Legbővebben a tatár- és a kún népről szól; a lombardot az olasszal, a frankot a némettel egynek veszi. Tudja, hogy Magyarországnak 72 vármegyéje van, de közülük csak Somogyot nevezi meg; legtöbbet a Tiszántúllal és Erdéllyel (*Ultra sylvas*) foglalkozik. Erdélyt, Kúnország határán visszaszökve jól bejárta, de csak magyar és német lakosairól tud. Az ország városai közül megnevezi *Budát*, mely a Duna mellett épült s „országosabb hely” a többinél; vele szemben *Pestet*, a Duna tulsó partján fekvő igen gazdag német várost; *Esztergom* az ország valamennyi városánál különb s a Duna mellett árkokkal, kőfalakkal, tornyokkal kitünően megerősített város lévén, magyar, lombard és frank lakossága abban bizakodott, hogy az egész világnak ellenállhat. Posztóban, aranyban, ezüstben, ruhaneműekben bővelkedett, védhető palotái voltak, mégis elesett. *Fejérvár* királyi várost mocsarak veszik körül; a pannonthalmi *Szentmárton*, *Győr*, *Franka* (Fraknó), a somogyi *Segösd*; az Alföldön *Vác* a Duna partján, Pesttől fél napi járásra, vár gyanánt megerősített székesegyházzal és egyházi palotákkal; *Eger*; *Várad* igen nevezetes város, egyik oldalán romlott várral, melyet nagy árkokkal, falain pedig fatornyokkal erősítettek meg; *Tamáshida* (*Pons Thomae*) a Körös-folyó mellett levő nagy német város, közelében egy meg nem nevezett (de kétségtelenül a nadali) szigettel, amelyet az ágyai nép, a gyarmati vajda s más falvak lakosai jól megerősítettek úgy, hogy a hozzávezető keskeny szorosan egy mértföldön három tornyos kapu is volt s köröskörül egy mértföldre igen erős sáncok húzódtak. A Maros vonalán feküdt *Arad*, továbbá *Egeres* a ciszterciek monostorával, és *Újfalú* (*Nova villa*), másképp *Perg* (Pereg), hol 70 falu népe gyűlt össze s azt — szerinte — Vérmezőnek méltán nevezhetnék, mert a tatárok ott mindenkit levágtak.

A Körös köze különben nagyon népes lehetett, mert egy-egy tatár főúrra ott — Rogerius szerint — ezer falu kormányát bízták. Erdély ellenben akkor már, amikor ő ottan bújdosott, néptelen és üres föld volt, hol csak az egyházak tornyai kalauzolták őt és szolgáját helységről-helysére és „azok” jelölték ki borzasztó, szerencsétlen útjokat. Még az utak, ösvények is elenyésztek, füvel, bürjással voltak benöve. Erdélyből csak három helyet nevezett meg: 1. *Radnát*, a nagyhegyek közt fekvő német várost, hol a király ezüstmányái voltak, melyekben megszámlálhatatlan nép élt, míg a tatárok ki nem írtották; 2. már *Fejérvár* városában is csak a meggyilkoltak csontjait, az egyházak és a paloták ledöntött falait, piros vérral befestett köveit találta úgy, hogy köztük csak folytonosan sóhajtozva, nyögve, sietve haladt végig. 3. Ettől tíz mértföldre, az erdőben rejtezett a nép nyelvén *Fráta* nevű (kolozsmegyei) falu s az erdőn alúl (délen) négy mért-

⁶ Gibbon, History of the decline and fall of the Roman Empire (2 kötetes kivonata magyarul is) a 64. fejezetben.

földre az a csodálatos magasságú, tetején borzasztón kösziklás hegy, hová a környék népe menekült.

A külföldi városok közül csak a „nagy, híres *Boroszlót*“ nevezte meg. A magyar *érsekségek* közül az esztergomit és a kalocsait, a *püspökségek* közül a pécsit, győrit, nyitrai, váci, egri, váradit, csanádít és az erdélyit; a *prépostságok* közül a csanádít, az aradit és a szebenit mindig valamely történelmi vonatkozás kapcsán említette föl.

Megjegyezte, hogy a tatárok a dunántúli (vagyis — olasz szempontból — Kelet felé fekvő) egész Magyarországot felosztották maguk közt; s hasonlót tettek Erdélyben, ahol ezer falu is jutott egy tatár főtisztviselőre. Az osztrák herceg nyugaton három vármegyét azonnal birtokba vett s azoknak várait a tatárok ellen saját költségén azonnal kijavíttatta.

A *fizikai földrajzhoz* Rogerius még kevesebb adattal járul. Megdöbbenő történelmi kép keretébe illeszti azt a középkori felfogást, hogy a világ négy eleme a *föld*, mely most vértől piroslik; a *víz*, amelybe annyian belefúladtak; a *tűz*, mely falvakat és egyházakat emésztett meg; és a *levegő*, mely a másik három áldozatainak bűzétől teljesen megromlott. *Hegyet* név szerint egyáltalán nem említ; még a frátai (erdélyi) erdőségen „alúl“ levőről is csak annyit, hogy csodálatosan magas és tetején egy borzasztó köszikla nyugszik. Ez a távolság és irány majdnem mértani pontossággal megfelel a Biharhegységben 1486 méter magasságra emelkedő *Gajának*, amelynek leányvásárai kezdetét a néphagyomány csakugyan a tatárok elől való menekülés idejére teszi. A meg nem nevezett Kárpátoknak Rogerius csupán két hágóját ismeri: az *Oroszkaput*, amelyet Hegyikapunak neveznek, mert (észak felől) ezen át nyílik az út Magyarország felé; és a Morvaország romlása után említett (de Szilézia felől nyíló) *Magyar kaput*. Amaz kétségtelenül a Vereckei-, emez a Jablonkai-hágó. A radnait nem nevezi meg, de tudja, hogy Orosz- és Kúnország felől az út oda háromnapos járásra terjedő erdők között vezet. Nagy erdőket nemcsak a hegyvidéken, hanem az Alföldön is ösmer. Csak általában szól arról, hogy a megrémült nép az erdőkbe és a barlangokba menekült; ezeket tehát a tatárok „lépésről-lépésre kikutatták“, hogy a népet összefogdossák.

Menedéket nyújtottak a *folyók szigetei* is, amelyek közül a meg nem nevezett nadabit — a Csigernek a Fejér-Körösbe ömlésénél — kissé bővebben is leírja.⁷ *Mocsarakat és lápok*at említ Pest közelében, melyeken a tatárok mégis sebesen átkeltek, — továbbá a Sajó mellékén, Bihar déli részében Tamáshida felé s attól délkeletnek a zarándi, most aradi részekben, a Dunántúl pedig Fejervárnál, melynek mocsarait a hó és jég olvadása megnövelte. A *folyók* közül a tatárok előnyomulásának rendjében sorolja fel a *Serethet* (még Bukovinában), amelyen átkelve, „a kúnok püspökének (a milkóinak) földjére értek“, amely a későbbi Moldva- és Oláhország, valamint az erdélyi székelyek és szászok földjének egy részére is kiterjedt; azután a *Sajót*, mely

⁷ A hely meghatározása Márkinál, Arad Tört. I. 98—101. 1.

„Eger (helyesebben Miskolc) városától nem messze” szakad a Tiszába s nagy és iszapos víz; továbbá a *Tiszát* és a *Dunát*, melynek réve van Pestnél s amely folyam, „mi azelőtt sok éve nem történt”, az 1241—2. esztendő telén a nagy hó és fagy következtében befagyott, úgy, hogy a tatárok átkelhettek rajta; a *Köröst* csak ezen a gyűjtőnéven említi, de Tamáshida nevével nála a Fekete-Körösről van szó; végre megemlíti a *Marost*, melyen — Csanád közelében — ő már nem kelhetett át. Az *Adriai-tengert* nem nevezi meg, csak nagy általánosságban jegyzi föl, hogy a király „a tenger melléki” várakba, majd a „szigetekbe” menekült, „úgy, hogy a tatárok visszatértéig őt a szigetek tartják vala.” Megörökíti azt is, hogy ebben az ismeretlen országban a tatárokat *kalaúzok* (Erdélyben pl. fegyveres németek) vezették „erdőkön, berkeken, sziklákon, meredekeken át”; a menekült magyarok pedig időnkint kémeket küldtek ki, hogy egyes helyek fölszabadításáról értesüljenek.

Rogerius emlékiratát kiegészíti *Tamás* (1200—1268.) spalatói főesperes, sőt ebben a korban már spalatói választott érsek, a magyar király hűséges főpapja, ki művében⁸ a szomorú eseményeket az 1239. június 3-án és 1241. október 6-án látott napfogatkozásokkal s az előbbi alkalommal megjelent üstökös-csillaggal hozza kapcsolatba. Magyarország földjét termékenynek és minden jóban bővelkedőnek, népét azonban — nagy vagyona és a hosszú béke következtében elpuhultnak mondja. IV. Béla király az első rémhírekre maga ment az ország határait, a Ruthén- és Magyarország közt levő hegyekhez; a lengyel határszélig bejárta azokat, valamint az ország gyöngébb nyílásait, a rengeteg erdőt s gondoskodott a könnyebben hozzáférhető helyek elzárásáról, védelméről. Hadait Esztergomnál s „az igen nagy” Pest városánál gyülekeztette; majd a Tisza folyóhoz nyomult, onnan pedig a Sajóhoz, melyen túl a gyorsan előretörő tatárok rejtett helyeken, sűrű erdőkben várakozva, csakhamar megütköztek a magyarokkal és megsemmisítették őket. Feldúlták egész Erdélyországot s megtelepültek — Spalatóból nézve a dunántúli, vagyis — az alföldi tájakon. Már ösmerjük, hogyan jellemezte a győztes tatárokat, akik — hír szerint — egészen Rómáig akartak nyomulni.

A király Székesfejérvárról előreküldte Szent István király holttestét sok kincssel együtt a tenger mellékre, de családjának nem Spalatóban, hanem Klissa várában jelölte ki a szállását. Közben a tatárok fölverték *Budaalját* (Budaliát), Esztergomot, Székesfejérvárt, melyet széles mocsarak vesznek körül. A futó királyt üldözve, „nyári jégeső módjára csak azokat a helységeket rombolták le, amelyeken útfok keresztülvezetett.” A király, mielőtt a Dráván átkelhetek volna, Zágrábon át Spalatóba, majd — bosszankodva, hogy ez a megrendelt tengeri gályát idején megépíteni nem tudja, — Trauba menekült. Az utána zúdult tatárok „úgy jöttek, mintha nem az úton jártak, hanem a levegőben röptek volna: járatlan utakon, a legzordonabb

⁸ Historia Salonitanorum Pontificum, atque Spalatensium. Kiadta Lucins, De regno Dalmatiae et Croatiae (Amsterdam, 1666.). Ide vonatkozó része magyarúl Szabó Károlytól, Rogerius fordításának függelékében, 53—84. l.

hegyeken át, hol hadsereg sohasem járt"; csak a Sirbium (Verbas?) folyónál pihentek meg kissé s onnan (Bosznia felől) a régi Horvátország felé fordultak.

A nehéz út megtételében a spalatóiak csak akkor hittek, mikor — a hegyekről aláereszkedve — a tatárok már falaik alatt álltak. Spalatóval különben a tatárok nem sokat törődtek, hanem, a király elfogására, Trau alá lovagoltak s onnan csak akkor vonultak el, mikor megtudták, hogy „az a víz, mely a várost a száraztól elválasztja, az iszap mélysége következtében átgázolhatatlan.” Horvátország felől tehát megint Bosznia felé vonultak s „innen aláereszkedve, Szerbországon mentek át, amelyet (déli részén, a Raska folyó mentén) Rasciának neveznek, s Felső-Dalmátország tengerparti városaihoz jutottak. És elmellőzve Ragusát, Cattaro városához értek, amelyet fölégetvén, tovább nyomultak; Skagium (Sogagni?) és Drivastum (Drivasto) város lakóseit kard élére hányták s ismét beszáguldozván Szerbországot, Bolgárországba mentek, ahol elhatározták, hogy visszatérnek (ázsiai) hazájokba; ami meg is történt, minekutána „a barbárok dühe egész Magyarországot fegyverrel irtóztatósan összetörte.”

Mindezek után ennek a kornak magyar költője méltán írhatott szomorú latin verseket Magyarország romlásáról.⁹ Fölsorolván a tatárok kegyetlenségeit, megkérdezte, milyen földről, milyen szüléktől származhatott ilyen nemzet, amely annyira kegyetlen és vad, olyan készséges az öldöklésre és a fegyverek viselésére? A rendkívül kemény természetnek hogyan juthatott eszébe, hogy a tatárok dühös nemzetét a népek ostora gyanánt küldje a világra? Miért nem zárta el az anyákat, miért engedte meg, hogy foganjanak és olyan gyermekeket szüljenek, kik a világot zavarják és Krisztus követőit halálba kergettek? Egyúttal azonban a magyarokat is keményen ostromozta vétkeik, erkölcstelenségeik miatt, melyekkel Isten haragját magukra vonták.

II. Más európai források.

Nyugati versírók¹⁰ és krónikások szintén borzadva, de csak nagy általánosságban szóltak Magyarország romlásáról.

I. A *kölner krónika* szerint¹¹ 1241-ben a keresztény nép végzetes csapásáról, a tatárok bejöveteléről hallottak s kegyetlenségeik miatt füleik csengenek, szíveik remegnek. „Ez a nép, ahogy mondják, Scythia szélső, a Maeotis mocsarain túl messzire fekvő részeiből kilépven, sok tengerentúli és tengermelléki népet meghódított és Ruscia országait leigázván, ez év nagybőjtjének ideje táján Lengyelországba lépett, annak nagy részét elpusztította, kirabolta, fölégette, lakosait megszalasztotta, vagy megölte. Az a nemzet mindenki ellen kegyetlenül dühöngvén, semmiféle világi vagy egyházi rendet nem

⁹ *Plactus Hungariae super destructionem per Tartaros.* Közli Marczali, Tört. Tár, 1878., 369—375. és Neues Archiv für deutsche Geschichte, II. 616—625.

¹⁰ Kettőt közölt Wattenbach, Archiv für österr. Gesch., 42. kötet, 520—522. és Forschungen zur deutschen Gesch., 12. kötet, 645—8.

¹¹ *Chronica Regia Colonensis Continuatio V.* (hannoveri, 1850. évi kiadás, 280—1. l.)

kímélt. Henrik fratislovai (boroszlói, helyesebben liegnitzi) herceget, egy bizonyos más herceggel ellenök menvén, vitézsége dacára legyőzték és magukat a hercegeket sok derék katonával együtt kiirtották és a herceg levágott fejét magukkal vitték. A mondott nemzet Lengyelországból kiment Morvaországba és — ami hihetetlennek látszik — egy nap és egy éjjel négynapi járóföldön — a ragadó folyókon átkelve — egész Moraviát elpusztította a várakon és a megerősített helyeken kívül. Átkelésében a meissenai egyházmegye határait is érintette és ottan sok embert megölt.”

„Innen Hungariába jöven, a kumánok (kúnok) zord nemzetével együtt, azt a legkegyetlenebb öldökléssel pusztította. A magyarok királya eléjük menvén, igen erős seregével egy folyónál (a Sajónál) szállott meg. A tatárok pedig a kúnokkal bizonyos éjjel, mikor a nap még alig kelt föl, a folyón alul és felül ravaszul átkelvén, a magyarok vigyázatlan seregét megtámadták. Ahogy mondják, megöltek ott hatvanezer magyart, s velük két püspök, sok német és francia, nemes és közember esett el. A magyarok királya pedig megfutamodván, kevesed-magával alig menekült meg. A tatárok vadállatok módjára dühhögven, a magyaroknak egész megmaradt területét haladéktalanul elpusztítják, a népet összetörik, megszalasztják. Nem csoda, mert az egész Magyarországnak alig volt falakkal megerősített városa és erős vára. A futó király tehát Ausztria hercegéhez húzódott, majd — a váci püspök útján — a császártól (II. Frigyesztől) kért segítséget, örökös alárendeltségre kötelezven magát, ha közreműködésével visszaszerezheti királyságát. Ennek a háborúnak idején, sőt már Lengyel- és Morvaország háborúja előtt is sok prédikátor és minorita (domonkos- és ferencrendi) testvér, kereszttel megjelölve, majdnem egész Teuthoniában (Németországban) az egyháziakat és világiakat fegyverre hította a mondott barbárok ellen. A császár is írt Teuthonia magnásainak, hogy segítségökre készüljenek, mivel ő maga is segíteni akarja a keresztény népet a barbárok vadsága ellen. A király, a császár fia, a kölni érsekkel és Teuthonia igen sok nemesével együtt maga is örömet főlvette a kereszt jelét. Nem csekély volt az a félelem, hogy a barbár nemzet a távolabb eső részeket; nemcsak Galliát, hanem Burgundiát és Hispaniát is megtámadja, hol idáig a tatárok nevét nem ösmerték. „A mondott barbár nemzet eredetéről, szokásairól, élete módjáról sok hihetetlen és mindenképen emberetlen dolgot hallottunk, de mivel ezeket nem ösmerjük, *megírásukról teljesen lemondunk, míg kiderül a tiszta igazság*, amit majd a maga helyén adunk elő.” Hat esztendő múlva (1247) *Benedek* lengyel ferencrendi barát egy kölni mesterkanonoknak elbeszélte ugyan *Piano di Carpine*-val a pápa megbízásából a tatárokhoz tett útját, de a tatárok származásáról és szokásairól írt könyvecskéjéből nem közölt kivonatokat.

Az *Erfurti Monumenták*¹² külön feljegyzik, hogy a tatárok Magyarországon, t. i. a VII. *castrorum* (Septemcastrorum, Erdély)

¹² Monumenta Erphurtensia Saec. XII., XIII., XIV. SRG. isk. kiadása (1899.) 237. lap.

földjén Hermanni villának nevezett várost (Nagyszebent) kiostromolván, C (száz) mérföldig pusztítottak s a prédikátorok ottani kolostorát fölégették. *Matthaeus Parisiensis*,¹³ aki különben mint st. alban angol szerzetes sohasem volt Párisban, néhány érdekes történelmi adalékot oklevelek alapján jegyzett föl a tatárjárásról. Pl. egy hécsi apát tudósítása alapján töle tudjuk, hogy a Sajónál 65.000 magyar harcolt.¹⁴ Helyrajzi adatokban részletesebb egy *párisi kézirat*, mely az epternachi kolostorból került a párisi nemzeti könyvtárba¹⁵ s a XIII. századból származik. Szerinte 1241-ben a feltámadás napján (márc. 31.) a tatárok a havasokon és hegyeken át Magyarországra törvén, *Rodana* (Radna) mezővárosban 4000 embert, vagy annál is többet öltek meg. Ugyanaznap a tatárok másik serege a *Burza* tartományt (a Barcaságot) ellepven, a transsilvaniai föld vezérét vitézeivel együtt leölte. Ugyanazon hét keddjén (április 2.) *Nosa* (Beszterce) mezővárosban 6014, *Kumelburch* (Küküllővár?) villában 30.000-nél, *Villa Hermanniban* (Nagyszebenben) 100.000-nél több (!) keresztény esett el. Ugyanaznap a magyar király (nem mondja, hol) 200.000-nél több (!) vitézt veszített el. *Cluse* (Kolozsvár) nevű városban is végtelen nagyszámú *magyarság* esett el. Hasonlók történtek *Forum Thomae* (Tamáshida), *Alba* (Gyulafejérvár) transsilvaniai civitasban és *Zaliz* (Salzburg = Vízakna?) faluban. Ebben a rövid följegyzésben tehát 11 helyrajzi adat van.

Johannes de Viktring s majdnem minden krónikás szintén tett ugyan száraz följegyzéseket a tatárjárásról, de ezeknek föld- és néprajzi értékek nincs. Jellemző, hogy Ázsiának még ez az óriási megmozdulása sem bírta a népeket a két földrész csatatereinek megösmérésére.

III. Keleti források.

Egykorú arab, perzsa, mongol és kínai följegyzések viszont Ázsiát mutatják elég tájékozatlannak az akkori Európával szemben. Ránk nézve csak annyiban hozzáférhetők, amennyiben *Hammer-Purgstall*,¹⁶ *D'Ohsson*¹⁷ és *Bretschneider*¹⁸ a tatárjárásra általában vonatkozó adataik közé a magyarországi csekély vonatkozásokat is fölvtették. A mongol hadakban különben európaiak is szolgáltak; pl. Batu kán 1241-ben egy *angol* száműzöttet küldött IV. Béla magyar

¹³ MGH. SS. XXVIII. 107—483.

¹⁴ U. o. 209. l.

¹⁵ Bibliothèque national, Suppl. Lat. 1675. sz. Wattenbach, Korrespondenzblatt des Vereines für Siebenbürg. Landeskunde 1878., 93. Goss u. o. 1879., 52. és Mika, Századok, 1882., 431—2. MGH. SS. XXXIV. 65.

¹⁶ Geschichte der goldenen Horden.

¹⁷ Histoire des Mongols. I. 708—715. és II. 132.

¹⁸ Drawn from Chinese and Mongol writings, and compared with the observations of Western authors in the Middle ages. Különnyomat a Journal of the North China Branch of the royal Asiatic Society új folyama X. kötetének 75—307. lapjairól (Shanghai, 1876.) és Notes on Chinese mediaeval travellers to the West. (The Chinese Recorder and Missionary Journal 1874. évi folyamának 113—123., 173—199., 237—252. lapjain. Ösmertetésök Sámy Lászlótól Vasárnapi Ujság 1876. 42—43. sz. és Jankó Jánostól, Századok, 1890., 44—48. l.

királyhoz, hogy megadásra szólítsa fel.¹⁹ Az ázsiai krónikások, mint maguk a vezérek is, sok tekintetben az ilyen, földrajzi szakértők gyanánt szereplő európaiak „bemondását” követték.

Alai-eddin Atta mulk Dsuveini a világ meghódítója történetében (Tarik Dsihan Kushai) leírja a Dsingiszkán élete tíz utolsó esztendejének, majd Ogotaj és Küjük uralkodásának történetét 1257-ig. Könyvében úgy, mint Kasvini is, a magyarokat bashguirdoknak, ellenben *Rashid* egyúttal magyaroknak is nevezi. A Tarik Dsihan Kushai szerint²⁰ az oroszok, alánok és kipcsakok leveretése után *Batu* seregeit megindította „a bashguirdok tekintélyes keresztény nemzete ellen”, amelynek birodalma, „mint mondják”, a frankok birodalmával határos. Az ellenség hadi erejének (s vele kétségtelenül a terület viszonyainak kikutatására) öccsét, *Shibant*, 10000 emberrel küldte előre. Mikor már szemben álltak egymással, Batu egy dombról szemlélte meg a hadállást és a terepet. Ott egy napot és egy éjszakát, mindenki elől elzárkózva, *imádkozásban töltött*. Másnap csatarendbe állította hadait. A két hadsereget *egy nagy folyó* (bizonyára a Sajó) választotta el egymástól. Éjszaka Shibannak a sereg egy részével megkísérlett átkelése nem sikerült; de a derékhad a bashguirdokra rontván, a kelár (király) táborába nyomult és sátra köteleit elvágta. Mikor a bashguirdok észrevették, hogy kelárjuk sátra összedőlt, megfutottak, de csak némely részök menekülhetett el, a többi országotat engedett a berohanóknak. Ez a győzelem a mongoloknak egyik legfényesebb hadisikere volt.

Rashid (az 1300. év táján) ugyanezt majdnem szóról szóra ismétli; csak hogy a másoló a bashguirdok neve helyett polókat (lengyeleket) írt, noha *Rashid* maga megkülönbözteti a két népet. Azt állítja, hogy a polók és a bashguirdok birodalmai igen nagy terjedelműek és bennök számtalan erősség van, a mongolok mégis meghódították. Saját fejedelmeiket kelároknak nevezik. Nem tudja megnevezni azt a hegyet, amelyen át a mongol hercegek a bulárok (dunai bolgár stb.) és a bashguirdok (magyarok) országába érkeztek. *Orda*, a jobbszárny vezére, áthatolt *Ilant* (Ilyvó?) tartományon és legyőzte az ellenáílni merő *Bezerenbámot* (Böszörményt?). Kádán és Buri a *sassanok* (erdélyi szászok) földjére mentek s három csatában legyőzték őket. Budjec átkelt ennek a tartománynak hegységein és *Kara-Ulagba* (Fekete Oláhországba) érkezett, legyőzte az *ulagok* (oláhok, vlachok) népét, átment az (olvashatatlan nevű) *hegyeken* és megtámadta Miheslav országát, kit szintén legyőzött. Azután (!) a hercegek öt különböző úton a *bashguirdok* (tán kúnok), *madjarok* és *sassanok* tartományába rontottak és *Kelar* királyt (IV. Bélát) futásra kényszerítették. A mongolok azután a telet a *Tissa* (Tisza) és *Tonka* (Duna) folyók mellékén töltötték. Ekkor *Kádán* elindult seregével, meghódította *Makut* tartományt és ez országok uralkodóját, a kelárt (IV. Bélát) egészen a tengerig üldözte. Ez utóbbi egy tengeri ki-

¹⁹ Bretschneider, Notices, 76. fejj., 162. l.

²⁰ Szövege D'Okssonnál, II. 620. és Bretschneidernél, 79. fejj., 165. l.

kötőnél (Traunál?) hajóra szállt és a tengerre menekült. Ekkor Kadán visszatért és *Ulakut* városában foglyokat ejtett.

Mindez a neveknek részint elferdítése, részint nem-ösmerése következtében, a földrajzi és történelmi eligazodást nagyon bajorossá teszi.

A kínai följegyzések közül a mongol uralkodók XIII—XIV. századbeli történetére nézve a *Jüan-csao-pi-si* adatai a legfontosabbak és legmegbízhatóbbak. Ezt a könyvet *Hung-vu* császár parancsára tizenhat tudós *Sung-Lien* és *Vang-vei* felügyelete alatt csak 1369-ben, de egykorú hivatalos följegyzések és okiratok alapján készítette el. Elmondja,²¹ hogy Ogotaj kán parancsot adott a kangli, kibcsa, ubadzsi, uluszu (orosz), *madzsar*, aszu, szieszu, szierkeszu, keshimir, bular, lala, összesen tizenegyet nemzetség meghódítására. Meghagyta a Djayakh (Jajk, Ural) és Idil (Volga) folyókon való átkelést, a Kivamien (Kiev) és Kermien (Akerman?) városok ellen való nyomulást.

Mikor azután a mongolok mindezen népek legnagyobb részét már legyőzték, a sereg „átment a *Ha-csa-li* (Halicsi, vagyis a Kárpát)-hegységen és megtámadta a *K'ie-lient*, vagyis a *ma-dza-r* királyt, miközben öt hadtesttel öt különböző úton nyomult előre... Mikor a hadsereg a *T'un-ning* (hozzávetés szerint a Sajó) folyóhoz érkezett, *Batu* herceg csapata átkelt a folyón annak felső szakaszában, hol az legsekélyebb volt s hol híd is vezetett át rajta. *Subutai*, kinek a folyón alább kellett átkelnie, ahol az mélyebb volt, összekötött gerendákból hidat vert rajta. Az első sikertelen csapás után *Batu* vissza akart vonulni, de *Subutai* elhatározta, hogy addig nem tér vissza, míg a *T'u-na* (Duna) és a *Mach'a-k*²² városát, azaz Pestet el nem éri. „Erre újabb bátorsággal nyomult előre s *Batu* is az ellenségre rohanván, azt a csatában megverték, mire a sereg a fővároshoz (Pest) érkezett.” Kevéssel ezután, nagy áldomás közben, *Batu* szemére vetette *Subutainak* a *T'un-ning* folyónál való késedelmét. *Subutai* azt felelte: „Herceg, jól tudod, hogy a folyó azon a helyen, ahol te átkeltél, sekélyes volt, s amellettt kész hidat találtál magad előtt. Feleded, hogy ahol nekem kellett átkelnem, a víz mély volt, s ott hidat kellett építeni.” Egy másik lakomán, melyen *Batu* „nagy-mennyiségű kumiszt és szőlőből készített bort ivott”, *Batu* már igazat adott *Subutajnak*.

A kínai krónikás vagy maga is résztvevett ebben a hadjáratban, vagy szem- és fültanuktól hallott az eseményekről. A följegyzett három helynév közül a *T'u-na* minden erőltetés nélkül egyeztethető a Dunával, de már a *Ha-csa-li* csak hozzávetésképpen lehet a Kárpát, a *T'un-ning* pedig a Sajó, mert hangzás szerint közelebb áll az Ung folyó nevéhez; és amennyiben a *Ha-csa-li* valóban Haliccsal azonosítható, tehát azzal a hegygyel, ahol bejöttek, ez a hegy épen a San és az Ung vízválasztója, honnan az Uzsoki-hágó egyenesen az Ung

²¹ Bretschneider könyvében a 167—8. lapon és a Sámly s Jankó idézett cikkeiben adott kivonat, illetőleg fordítás szerint.

²² Más olvasás szerint ma-ku-tok.

völgyébe s ennek folytatásában a Laborc, Bodrog, Tisza völgyén lefelé a Sajó torkolatához, a mohi csatatérre vezet. A macsa vagy makut magyarországi nép neve ösmeretlen s nem téveszthető össze a magyarral (ma-dja-r), amelyet a krónika amattól világosan megkülönböztet. Ösmeretes, hogy ebben a háborúban Rashid is szót Makut tartományról, melynek királya (a meg nem nevezett IV. Béla) a tengerig futott. Mindenesetre „meglepő, hogy a mongolok és ezek nyomán a kínaiak is a *magyar* nevet használják, mikor az egykorú perzsa és latin írók hongross, hungarus, ungarus, az oroszok ugry névvel jelölték meg nemzetünket”.²³

Mindezen adatok összefoglalásaképen ösmeretes az a *kínai térkép*, amely elég kezdetleges és durva rajzban a XIV. század első felében jelent meg. Angol kiadásban²⁴ az eredetinek hű másolata azzal az eltéréssel, hogy a világtájak — könnyebb eligazodás végett — a nálunk szokásos módon (észak felül, dél alul stb.) vannak felüntetve, holott ez az eredetiben megfordítva van (dél felül stb.). Száznál több helynév van rajta Közép- és Nyugat-Azsia s Kelet-Európa területéről. Bár kínai képirást használ, a mellékelt másik térképen mindezt latin betűkkel lehetett leírni s öt-hatnak kivételével a történelmi vagy maig is meglevő helynevekkel azonosítani lehet. Magyarország területéről ezen a térképen *Yüan-King-shi-ta-tien-si-pe-i-pi-ti-li-t'u* (vagyis: Térkép a Yüan uralkodó-család King-shi-ta-tien-jéből, mely az északnyugatra — a mi fogalmunk szerint dél-keletre — eső tartományokat ábrázolja), a következő helynevek vannak: Ha-csa-li (hegy), T'un-ning (folyó), T'u na (folyó), Ma-ch'a (város).

Mindez felolvasásban fárasztóan és kuszán hathat, de magyarázatul fel kell említenem, hogy felolvasásom csak kiszakított részlet, mely az ó- és középkori Magyarországnak földrajzi megismertetésére vonatkozó készülöben levő könyvemből való. Mindenesetre mutatja, hogy a XIII. században ellenségeink körülbelül annyira ismertek — vagyis sehogy sem ismertek — mint a hogy XX. századbeli ellenségeink ismertek és egyazon módon tönkretettek.

Hétszázadnyi különbséggel egyaránt félreismertek a földrajzi igazságokat, de hétszázaddal ezelőtt azok a földrajzi igazságok újra éledtek és a mostani időkben is újra fognak éledni.

Amint akkor a mongoljárás után hittek, most Trianon után is hiszünk Magyarország feltámadásában!

²³ Lóczy Lajos a Századokban, 1890., 48. l.

²⁴ Bretschneidernél, Notices of the mediaeval geography (London, 1876.).

A rizstermelés jelentősége az emberi művelődés történetében

Irta Cholnoky Jenő

A rizs (*Oryza L.*) a legbúsásabban fizető gabonaféle, a vetőmagot ősi hazájában ezerszeresen fizeti vissza, még nálunk is legalább százszorosan fizet. Roppant bő termése miatt megtűri azt, hogy termesztése végett nagy beruházásokkal alakítsuk át a térszint a rizs életmódjának megfelelően. A rizs ugyanis megkívánja, hogy egész addig, amíg nem kezd el érni, mindig vízzel legyen elborítva, még pedig eleinte, amíg meg nem bokrosodott, csak sekély vízzel, hogy a hullámozás tönkre ne tegye, azután annál mélyebb és mélyebb vízzel, amint a rizs növekedik. A rizstábláknak tehát teljesen vízszinteseknek kell lenni, gáttal körülkerítve s az elborításhoz szükséges vizet könnyedén lehessen hozzá vezetni s megint lecsapolni róla. Megkívánja a rizstermelés az erős trágyázást is. A földmunka aránylag könnyű, mert a lágy iszapot könnyű fölkapálni, vagy fölszántani. Csak a rizs hántolása kíván megint nehezebb munkát.

A vízellátás szempontjából két fő termelő módot kell megkülönböztetnünk. Az egyik módot a delták síkságán, a völgyek alluvialis lapályán, mocsárvidékek laposain lehet alkalmazni, a másikat lejtős területeken. Az előbbi alföldi-rizstermelésnek, az utóbbit hegyi-rizstermelésnek nevezzük.

Az alföldi rizstermelés sokkal kevesebb berendezést kíván, mert csak a folyót kell csatornáknak szétvezetni s a csatornákból a földeket el lehet látni vízzel és trágyázó iszappal. A hegyi-rizstermelés sokkal nagyobb arányú berendezkedéseket kíván, mert a rizsföldek fölött a patakok vizét raktározni kell, hogy mindig kellő mennyiségben álljon a gazdák rendelkezésére. A vízmedencék berendezése és fenntartása igen nagy munkát igényel.

Ahol rizst akarunk termesztetni, ott tehát minden esetre közös berendezésekre van szükség. Ha csak közvetlenül a folyó partján akarunk rizstáblákat létesíteni, már akkor is közösen kell védekezni az árvíz ellen, mert egyetlen gazda hiába épít a folyó felől, a saját telke előtt árvízgátat, ezt az árvíz felülről megkerüli. Tehát máris az egész árterületet mentesítenünk kell az árviztől. A szigetszerű ármentesítés, körtöltéssel, kis területen nem alkalmazható, mert az árvíz ilyenkor a gát alatt átszivároghat, az esővíz a zárt medencét megtöltheti s végül az árvízgát olyan rengeteg költségbe kerül, hogy azt egy föld nem bírja ki.¹

¹ Ha valamely négyzet oldalának hossza b , akkor a négyzet kerülete $4b$, területe pedig b^2 vagyis bb . Ha már most olyan négyzetet veszünk, amelynek egyik oldala $10b$, akkor a négyzet kerülete $40b$, területe pedig $10b \cdot 10b = 100b^2$, vagyis most százszor akkora a terület, mint az előbb volt, de csak 40-szer hosszabb a kerülete. Egyetlen b^2 területre tehát most csak $1:6 \cdot b$ kerület-hosszúság jut. Vagyis, ha száz birtokos áll össze közös gát építésére s mindegyiknek egyforma területű földje van, akkor csak 0.4 részét építi mindegyik annak a gátnak, amit fel kellene építenie, ha mindegyik külön-külön el akarná gátolni önmagát.

A folyó partján letelepülő rizstermelők tehát szövetkeznek és együttesen építik meg az árvízgátat. De a nép szaporodik s a folyótól távolabb is rizsföldeket kell berendezni. Ezeknek vízzel való ellátása végett már kénytelenek lesznek egyesült erővel vízvezető csatornát építeni. Ezt a csatornát is árvízgáttal kell szegélyezni s vissza kell vezetni a folyóba, különben az árvíz túlságosan megduzzad az alsó végén.

Lassankint a csatornák egész hálózata fogja táplálni a deltasíkság rizsföldjeit s a csatornákat mind úgy kell készíteni, hogy mozogjon bennük a víz, de csak lassan. Minden csatornát árvízgát szegélyez s a csatornák felveszik a deltasíkságra más oldalról lejövő patakokat és az esővizet is. Minden rizstáblát még külön kis gát kerít, mert minden gazda független akar lenni szomszédjától s mindenki maga áraszt-hatja el földjét tetszőleges magasságra.

Az ilyen vidéken legeltetésre nem igen van hely. Mindenütt rizsföldek és csatornák. Mást nem is igen lehet természetni, csak a gátakon nőhetnek fák. Utat is nehéz itt vezetni, mert a sűrű csatornahálózatot minduntalan át kell hidalni. Utak helyett tehát a csatornákon indul meg a hajóközlekedés, nagyszerű belvízi hajózás fejlődik ki. A szárazföldön csak apró gyalogútak maradnak. Ezeken az egyetlen jármű az egykereű taliga lehet.

A gátakra legcélszerűbb szederfákat ültetni, mert nem minden fa állja ki az átázott alsó talajt s nem minden fa elégszik meg olyan kicsiny gyökérrézzel, mint aminő a gátakon lehetséges. A szederfa levelel lehet táplálni a selyemhernyót.

Ezt a berendezettséget, csodálatos geográfiai képet legjobban ismerem a Jang-ce-kiang deltavidékén. A Jang-ce-kiang mai főága, meg a Cien-tang-kiang széles tölcseértorkolata közt nyúlik be az a nagyjából háromszög alakú terület, amelyet a két folyó közös deltaépítményének tekinthetünk. A háromszög keleti csúcsa a Csendes-Oceán felé tekint, a nyugati oldala ezzel szemben érintkezik a Dél-Khinai-hegyeknek ide benyúló darabjával. Ennek az érintkező vonalnak közepe táján van a Tai-hú-tó. Sokkal kisebb volna, ha mesterségesen nem duzzasztották volna fel a kínaiak, hogy a deltafélsziget csatornáit mindig elláthassák kellő mennyiségű vízzel. Óriási mű ez!

Viszont a deltasíkságot el kellett rekeszteni a tengertől, mert a tenger dagálya a Cien-tang-kiang tölcseértorkolatába átbukó hullám, úgynevezett özönár alakjában rohan be s ha még a vihar is segíti, elöntené az egész lapályt 20 millió lakosával együtt! De a kínaiak 300 km. hosszú partvédő művet építettek, ennek legnagyobb része faragott kőfal!

A csatornák legfontosabbjai mellé hajóvontató utakat építettek, a csatornákat temérdek híd keresztezi a gyalogösvények számára. A községek mind az árvízgátakra épültek, bár itt a gátak nem magasak, mert hisz a Jung-ce-kiang árvize sem magas, itt a torkolat közelében.

A töltéseken selyemhernyó tenyésztésére szolgáló szederfák diszlenek; minden telekcsoporthoz van közös vízemelő szerkezete. Rendesen állati erővel hajtott paternoster szerkezet.

Egy szóval olyan csodálatos berendezettség van itt, amelynek

létrehozására évezredek kellettek. A földrajzi kép is annyira különbözik a mienktől, hogy szinte idegen világban képzelhetjük magunkat.

A rendszer egyik elemét sem lehet büntetlenül megbolygatni s az üzemnek is olyannak kell lennie, hogy a nagyszerű berendezés fenntartásához hozzájáruljon. Ez az oka annak, hogy a rizstermelő kínai állandóan emeli ki az iszapot a csatornák fenekéről, hogy ezzel egyrészt táplálja saját földjét s pótolja azt az iszapot, ami a víz leeresztésekor mégis távozik a rizsföldről, másrészt hogy megakadályozza a csatornák feliszapolódását.

Ugyaníly nagyszerű berendezettséget láttam a vu-hui lapályon, a Jang-ce-kiang kiszélesedett völgyében, Nan-kingtól nyugatra. Ott már a folyamóriásnak hatalmas árvizei vannak s a csatornákat magas árvízgátak szegélyezik, az árvízvédelem mintaszerűen van rendezve. A hullámverte gátrészleteket bambuszból font ponyvakkal takarják be, a belvíz levezetéséről ügyes zsilipekkel gondoskodnak stb.

Mindezeken a területeken egészen más a geográfiai kép és egészen más az ember élete, mint a búzatermő rónákon, akár Európában, akár Észak-Kínában.

Rendkívül érdekesek a hegyi-rizsföldek. Ezeknek berendezése sokkal költségesebb, mint az alföldieké, de még mindig búsánan megtérül rajtuk a berendezés költsége. Ilyeneket láttam a Huai-hegységben, továbbá Dél-Kínában, Ning-kuo-fu környékén és Szva-tau vidékén és a legnagyobbakat Cejlon szigetén. A figyelmes szemlélőre rendkívül meglepőek ezek a berendezkedések. A hegylejtők lankásabb részei, a mellékpatakok egész völgye, a terraszok stb. mind tele vannak lépcsősen egymás fölé emelkedő rizstáblákkal. A legfelsők fölött van a víztartó medence, innen eresztik le, csadálatos ügyesen berendezett s mégis bámulatosan egyszerű zsilipekkel a vizet a földekre. A birtokosoknak természetesen a legszigorúbb rendet és fegyelmet kell fenntartaniok, különben tönkre megy az egész berendezés.

Ilyen hegyi-rizstermelés borítja Jáva, Szumatra, Borneo szigetek sűrűn lakott részeit, ilyenek fedik Hátsó-India legnagyobb részét, bámulatosak Indiában, Tonkingban, Dél-Kínában. A kínai civilizáció ilyen hegyi rizstermeléssel hatol föl a folyók völgyén Tibetbe. A legszébben rendezett függő kerteket Japánban látjuk, legnagyobb részükön rizst termelnek, de megteremnek a gabonafélék, zöldségek, hüvelyesek stb.

Az emberi művelődés fejlődésére nézve igen nagy jelentősége van ezeknek a területeknek. Az ide telepedett emberek kénytelenek társadalmilag szervezkedni. A berendezést is csak szövetkezve lehet elkészíteni, de a szövetkezeteknek okvetlenül szüksége van államfőre, mert itt az egyéni érdekek leszorítása csakis teljhatalmú uralkodó erős kezének fog sikerülni. Senkinek sem szabad földjét, csatornáját, vízemelőjét elhanyagolni, mindenkinek hozzá kell járulnia a közmunkákhoz s veszedelem esetén mindenkinek ki kell vennie részét a védelemben. A veszedelmet okozhatják természettünemények pl. árvíz, földrengés (különösen Japánban), aszály, vagy valami ellenséges bogár stb. De igen sokszor okozza a veszedelmet az emberi rosszakarat, a hódítás vagy rablás vágya stb.

A hatalmasan összeszövetkezett s kibogozhatatlan mennyiségű érdekszálal egymáshoz kötött lakók társadalma nagy hatalmat, nagy erőt jelent.

Az ilyen helyen, ahol a földrajzi körülmények társadalmi szövetkezést, mintegy államalakulást sürgetnek, ott rend, élet- és vagyonszükséglet keletkezik, az emberek tehát elszaporodnak. Nehéz lesz az élet, de aki ügyes és dolgozik, az megél. Ezek a körülmények a művelődés gyors fejlődését indítják meg. Az időjárást figyelemmel kell kísérni, tehát naptár kell; a vízmennyiségek, csatornaméreték, telekméreték számítása mértékrendszert követel; a hathatós védelem fegyverkezést, védőműveket, hírszolgálatot kíván; a kifejlődő kereskedelmi forgalom a rovást, majd az írást teszi szükségessé. A kereskedelmi forgalom azért fejlődik ki erősen, mert a termelés az ilyen vidékeken nagyon egyoldalú.

Egyszóval tehát megalakul az állam, kifejlődik az írás, számvetés, fejlődnek a természettudományi ismeretek. Az élelem és védelem megszerzése ezt föltétlenül involválja. De a kényelem szükségletei is megnövekednek s kifejlődik a szórakozás, művészet, költészet stb.

A mi, európai társadalmi életünkől sokban eltérő lesz ez a műveltség. A mi, európai műveltségünk a mesterségesen öntözött oázisvidékekről, különösen Mezopotámiából származott. Mezopotámiában, Egyiptomban s a többi oázisvidékeken önmagában született a műveltség, de ezek a műveltségek terjedékenyek.² A rendes oázisokat a folyók mentén mindig érheti olyan katasztrófa, hogy lakói kénytelenek kivándorolni. Ilyenkor viszik magukkal a műveltséget s elterjesztik azokon a vidékeken is, amelyek mesterséges öntözés nélkül is lehet földet művelni. Az ilyen, úgy nevezett periferikus vidékekre átültetett műveltség ott lombos fává fejlődik, a periferiakon is megszorodik a népesség, túlszárnyalja az oázisterületeket, sőt azokat igába hajtja s az oázisok lehanyatlanak.

Ez a terjedékenység jellemzi a rendes oázis-műveltségeket. Ezzel szemben a rizstermelő területeknek szintén egészen önállóan születik meg a műveltsége s már csak azért is, mert a rendes oázis-kultúrától függetlenül keletkezett, lényeges különbségek lehetnek köztük. Hogy a kínai felülről lefelé ír, a zsidó jobbról balra, az európai népek pedig balról jobbra, ez ilyen esetlegesség lehet. A kínai csavar az óramutató forgásával ellenkező értelemben csavarodik, a mienk megegyező értelemben. Ez csak véletlen ellentét lehet.

De azonkívül a földrajzi körülmények is igen lényeges különbségeket hoznak létre.

A rizsföldek állandóan el vannak árasztva vízzel s a fellazult iszap közé keverik a trágyát. Mivel állattenyésztés ilyen vidéken nem lehetséges, csakis az emberi szennyet lehet felhasználni. Ezért a falvak és városok szennyét összegyűjtik nagy dereglyékbe s úgy

² L. Cholnoky J.: L'irrigation dans l'Asie Centrale et la migration des peuples. C. R. des Travaux du IX. Congrès International de Géographie, Genève, 1911. Vol. III. p. 5.

hordják ki a földekre. Irtózatossá teszi a levegőt is a talajvíz mindenütt át van itatva fertőzött lével, a talajvizet meginni teljes lehetetlenség. A csatornák és folyók vize is szennyes, veszedelmesen mérges. Ilyen vidéken tehát nem lehet egyebet tenni, mint a vizet megfőzni. A főtt viz ivalható, azt meg kell ivesíteni. Az arabiai oázisokon kávéval, Közép-Amerikában kakaóval, a rizstermelő vidékeken teával ivesítik a főtt vizet. A kínai egész életében nem iszik egy csepp fővetlen, nyers vizet sem. Ezt éppen olyan barbár szokásnak tartja, mint mi a nyers hús evését.

A teaivásnak azonban kiszámíthatatlan emberföldrajzi jelentősége van. A legtöbb ragadós betegséget a víz terjeszti. Különösen a tifusz és a kolera terjed a víz útján. Kínában, bármi sűrű legyen is a népesség, a tifusz és kolera nem képes nagyobb arányban elterjedni. India egyes részein, ahol nyers vizet is isznak, a kolera majdnem kiirthatatlan. Kínában ilyenféle katasztrófákról szó sem lehet, a lakosság csodálatos sűrűsége felszaporodhat. Nem csodálatos-e, hogy olyan egészségtelennek látszó, mesterséges mocsárvidéken, mint amilyen a rizstermelés vidéke, évezredek óta rendkívül sűrűn lakik a nép s jó egészséggel él?

A rizstermelő vidékek éghajlata megengedi, hogy az ember egészen könnyű, vesszőfonású házakat építsen. Csakugyan Ázsia délkeleti részében a házak bambuszból készülnek. Kő ilyen vidéken nincs. A vályogházak ebben a nedvességben, az állandó mocsártalajon meg nem maradhatnak. A száraz, turáni oázisok és perzsiai oázisok, Egyiptom vályogházai innen teljesen hiányzanak. A vályog itt szétázik, mert sok az eső és nagyon közel van a talajvíz. Faházat építeni szintén bajos, mert nincs fa és mert a fa is gyorsan romlik. Kezdetleges viszonyok közt nem marad más, mint a bambusz. Ez a kitűnő, rendkívül kemény és tartós vessző nagy mennyiségben terem, hisz ezeknek a vidékeknek hazai növénye. Ebből készült a ház, a bútor, az eszközök legnagyobb része.

Csak fejlettebb civilizáció idején, amikor a szállítás, a kereskedelem már elég fejlett hozzá, akkor tudnak kellő mennyiségű, keményebb fát behozni, azután meg tüzelő anyagot tégláégetéshez. A kifejlődött vízi szállítás éppen alkalmas ilyen nagy térfogatú anyagok szállítására. Nagy dzsunkák hordják a követ, téglát, fát, fedő-cserepet stb. S különösen a tűzveszély miatt a városokban ma már favázis téglaházakat építenek cserepfedéllel, de a dél-kínai tanyák, falusi házak, gazdasági épületek stb. mind bambuszból készülnek. Ez az ősi, eredeti építésmód. Ebből származik a bambusz-architektúra. A mi görög-római eredetű építő-stílusunktól oly lényegesen, minden vonásában eltérő kínai építő-stílus lényeges változást idéz elő az egész művészetben, az egész ízlésben. A mi megszokott köpárkányaink helyett gyékény-ponyva ernyők utánzata díszíti a szép épületeket, innen származik a jellegzetes kínai kajla-tető, a felgömbülő ereszarok stb.

A tea-ivás, a bambusz-építés, az állattenyésztés hiánya, a vízi közlekedés, a fűtő-anyag hiánya stb. olyan lényeges, olyan feltűnő különbségeket okoznak a mi, európai életünkkel szemben, hogy nem

csoda, ha az első, figyelmesen szemlélő utasok, mint Merco Polo, Richthofen stb. bámulattal álltak meg az idegenszerűség annyira fel-tűnő volta előtt.

A rizstermelő területeken tehát megindul a kultura fejlődése, minden idegen behatás nélkül is. Olyan műveltség-szülő hatása van, mint akár az igazi oázisok mesterséges öntözésének. Ez az itt született műveltség más lesz, mint az oázisok műveltsége, mert egyrészt függetlenek egymástól, másrészt mert a rizstermelés mesterséges mocsárvidéken egészen mások a szükségletek és egészen mások a szükségletek kielégítésének lehetőségei. A turkesztáni oázisokon vályogból lehet építeni és kell is építeni, mert télen hideg van. Itt a bambusz-ház nem lehetséges, mert hideg és mert a bambuszt messziről kellene importálni. A rizstermő síkságon vályogház nem épülhet, de nincs is rá szükség. Az észak-kínai alföld lapostetejű vályogházai-val szemben milyen fundamentális különbség a dél-kínai bambusz-ház. Az észak-kínai síkságon lovak húzzák a kétkerekű kocsikat, délen a gyalogösvényeken tolja egykerekű taligáját a kuli s hogy felhívja figyelmünket arra, hogy olyan területeken tolja ügyes, nagy kerekét, ahol a vízi közlekedés a túlnyomó, jó szél idején árbocot állít és vitorlát feszít a taligára.

Különbség lesz az egész művészetben, gondolkozásban, erkölcsi felfogásban. A pusztákon az egyéni bátorság és vitézség dicsőített erény, emitt a rizsföldek közt az okosság és ravaszság a dicső dolog, a verekedőket a legnagyobb gonosztevőknek tartják. Amott a harc, a hódítás a legfőbb törekvés, emitt a béke és rend . . .

A két műveltség közt van aztán egy világtörténelmi jelentőségű különbség. Az oáziskultúra terjedékeny, a rizstermelő területek műveltsége bezárkozik, bizonyos klimatikus határokon túl abszolúte nem terjedhet.

Ha a rizstermelő területeket valami nagyarányú elemi csapás éri, ez nem okozhat olyan pusztulást, vagy változást, hogy a nép kivándorolni volna kénytelen. A nagy árvíz a legszörnyűbb veszedelem. De az árvíz elmúlik, a földeket ismét rendbe hozzák s még az évben újra terem, ha talán nem rizst, hát akkor zöldséget, hüvelyes stb. Egy-egy gátszakadás mindig csak kis területeket tehet tönkre, igazi, történelmi jelentőségű katasztrófa nagyon kivételesen képzelhető, de akkor is a földek legfeljebb egy év múlva újra rendben lesznek.

Ha a turkesztáni oázisokon megváltozik a folyó futása, vagy ellenség tönkretesz az öntöző-műveket, akkor a népnek onnan menekülnie kell. A kínai Han-dinasztia bukása tönkre tette a kelet-turkesztáni oázisokat s onnan a nép menekült s megindult az a népvándorlás, amely elsöpörte a Római Birodalmat. A rizsföldeken ilyen katasztrófa elképzelhetetlen. Ezért a rizstermő vidékek műveltsége nem terjed, hanem magába zárkózik, külső hatásokra alig reagál, kifelé nem hat.

De azért nem maradhat békességben. A terjedékeny oáziskultúra vitéz, fegyveres népei könnyen meghódítják a békés rizstermelőket s rájuk oktrojálják saját műveltségüknek bizonyos elemeit.

Igy jött létre a kínai műveltség. A rizsföldeken megszületett ősi, csodálatosan különös műveltség összevegyült a hódító, belső-ázsiai népvándorlók műveltségével. Az oázis-műveltség elemeit megtaláljuk a kínai írásban, vallásban, művészetben, technikai tudásban stb. De az alap mindig a csodálatos, a teljesen idegen, rizs-termelő műveltség marad.

Részlet a Kalevipoegből¹

Észtből fordította Bán Aladár

Mostan érnek oly vidékre,
Hol arany a kakas étke,
Kakasé arany, érc a tyúké,
Merő szinezüst a lúdé,
Varjak élnek régi rézzel,
Fészekrakók fillérkékekkel;
Jós madárka tallérpénzt nyel.
Ott a tű oly magásra nő
S a káposzta, mint a fenyő.

Kalev kemény sarjadékja
Legényeit fölszólítja,
Parancsot ad, hogy a szolgák
Az országot átkutassák.
Másnap aztán kora reggel,
A nap is még alig kelt fel,
Óriáslány bolyog arra
S az alvókat felzavarja;
Veteményes kertben a lány
Gezemicét szed szaporán,
S a káposztalevél alatt
Megleli a férfiakat;
Kötőjének a csücskében
Haza viszi őket szépen.

Odahaza kérdi apja:
„Mit hozol te, lánykám, leltem,
Mit találtál künn a kertben?”
Lány a kötőjét kitárva
Hősöket a földre rázza:
„Mit hozok én, apám, nézzed,
Mit fogtam a kertbe' néked?
Ott kuporgott ez mind a hat
Egy káposztalevél alatt,
Hideg haramt verte őket,
Dér csipé a didergőket.”

A bölcs apó most így szöla
Kérdésekkel faggatózva:

„Mi böklász a rét füvében,
Keringél a kerítésen,
Szálldogál a nádas-szélen?”

A nyelvtáltos felel erre:
„Kis madár az, a méhecske,
Az böklász a rét füvében,
Keringél a kerítésen,
Szálldogál a nádas-szélen!”

Tovább toldja a lány atyja,
Hat pirinykó hőst faggatja:
„Mi vedel folyó vizéből,
Kornyogat a kút mélyiből,
Repedt kösziklák közéből?”

A nyelvtudó varázsló szöl,
„Szivárvány szi a folyóból,
Kortyokat a kút mélyéből,
Repedt kösziklák közéből!”

Kérdi még a bölcs óriás:
„Mondjátok meg, kis emberek,
Mitől bűg a kéklő berek,
Rétek felől mi lépeget?”

Felel erre a nyelvtáltos:
„Zápor zűg a ligeteken,
Eő suhog a réteken!”

Az óriás rájuk ismer:
Ez mind okos lelkes-ember.

„Kapjad lányom, kölényedbe,
S vigyed vissza őket rendbe,
Ahol voltak, s oda tedd le!
Felvilági fiúk ezek,
Bolyogják a bölcsek útját,
Tudás törvényit tanulják.”

¹ E rész a XVI. énekből való, amelynek tárgya Kalev fiának útja a világ rejtelseinek földerítésére.

Érti a szót a nyelvtáltos,
Könyörögve szól a lányhoz:
„Vigy, hiszen csak játék néked,
Tengerpartra vissza minket!”

Megteszi a lány a kérést,
Oda viszi őket rögvést.

Mint egy magas felhőtorony
Fönn az égi boltozaton,
Mennydörgésnek a zajával,
Villámoknak villantával
Lépdegél az óriáslány
Csónak felé nagy zajt csapva,
Törtetve a tengerpartra,
S a hőöket oda szórja
Kötőjéből a hajóra.

Hatalmasat fú a lányka,
Úgy hogy vizre fut a bárka
Mértöld messzi távolságra.
E látványtól meglepetten
Bámulják a csodát minden,
S Kalev fia tréfálkozza
A döhöme lánynak mondja:

„Köszöntelek, kisasszonykám,
Megmosdattál derekasan,
De már arra nem várok ám,
Megtörlöm az orcám magam!”

Kalev fia parancsolja,
Feszüljön mind a vitorla;
Vitorlázni vágyik messzi,
Észak felé óhajt menni.
Ámbár már az ádáz hideg
Jéggel fedte bé a vizet,
Tornyosuló torlat között
„Röpke” észak felé halad,
Vitorlája vígan dagad.

S északi fény hatalmai
Kezdenek im virrongani;
Rezgő arany pajzsuk rázzák,
Csillognak az ezüst dárdák.
Csüggedezik már a csapat,
Bátorsága bágyad, apad,
De Kalevfi meg nem ijed,
Neveti a lángot, tüzet:

„Hadd vivjanak csak a hadak,
Ezüst lándzsák csillogjanak,
Arany pajzsok vessenek fényt
Tűzvet irván elejbénk, —
Vezessen a villongásuk,
Utunkat, hogy jobban lássuk!

Úgy se kísér holdnak ténye,
Nap rég elbujt rejtekébe;
Inségünket szánva Isten
Intézi e harcot itten.”

Vége a mi vilézeink
Ismeretlen földre érnek,
Idegen nép közé lépnek:
Alsó felük kutyaforma,
Loncos farkuk leng lobogva,
Arcra emberek, de máskép
Csodálatos szörnyetegnép.

Kutya farku fickók bőszen
Rájuk rontanak dühökben,
Ütik-verik őket szörnyen,
S hősök közt nem akad senki,
Ki a partra birna menni.

Kalev kemény ivadéka
Hamar kipattan a partra.
Elveri az ebformákat,
Kiknek raja rája támadt;
Őket sorba sarabolja,
Ezrenkint paskolja porba.

Lóra lel ott szerencsére,
Tagbaszakadt, testes mênre.
Felzökken a pej hátára,
Úgy csörömpöl a csatára,
Kutyahadat hogy levágja.

Ismeretlen kis emberke
Hernyócsomót dob keresztbe
Ló elé, hogy megijessze.
Varázsbogtúl megrettenvén
Félre ugrik a tüzes mên
S véletlenül megbotolva
Elvágódik a sikságra,
S beleveszik a mocsárba.

Kalev fia keservébe,
Hogy elpusztult pompás ménje,
Megátkozza a cselvetőt,
Csalafinta csomóköttöt.
Elbódulva haragjába
Kitépi a köves földből
A legnagyobb tölgyet többül,
Sár fenekét fölturkálja,
Szár az rögöt széjjelhányja:
Ne teremjen többé soha
Észak sovány sivatagán
Se takarmány, se gabona!
Tudós táltos szólal ottan,
Óva inti e dologban:

„Pihentessed, pajti, dühöd,
Földünket föl minek töröd,
Mit forgatod fel mocsárrá,
Igézéd el ingoványvá,
Hogy ne nőjön rajta széna,
Sem emberek tápláléka?“

Kalev fia felel neki:

„Csomó elvevé csikómat,
Meggyilkolta jó futómat;
Mielőtt még szerencsésen
Utam végcéljához értem.“

Szól erre a tudós táltos:

„Édes hivem, hogyan tudnád
Befutni a bölcsek utját,
Mikor kemény kézzel vered,
Nem kiméled a népeket,
Kik tanácsot adnak neked?“

Kalev fia most megbánja,
Hogy átkot szórt haragjába
S fagyos éjszakon megölte
Csirákat a termőföldbe.
Így kiált föl keservébe:

„Teremts, Úku, halat itten,
Hajts heringet ide, isten,

Százszám foganjon a foka,
Keljen a madártióka!
Vetődjék a víz árjába
E partokra számos szálla
Hasznára e honi népnek,
Növekedő nemzedéknek!“

Nosza, Kalev fia erre
Haza vágyni kezd epedve,
Társaihoz térül szólva,
Zeng a harsány hangu nóta:
„Menjünk tehát, társak, minden,
Induljunk el hamar innen,
Menjünk megint déli tájra,
Mi hazánkba meg sem állva;
Felénk futnak ott az ebek,
Kedveseink köszöntenek!“

Fölszállanak hát a társak
S hazafelé vitorláznak.
Habok hátán himbálózván,
Szállva röpke szelek szárnyán
Kalev hősnek a hajója
Róna tenger terét rója,
Vigan Viru felé uszik,
Déli tájra lejt a ladik...

Törökország jelenlegi világpolitikai helyzete

Írta Móríc Péter

Mielőtt röviden vázolnám csonka Törökország világpolitikai helyzetét, pár szóval utalni óhajtanék arra a nagy hasonlatosságra, amely sorsunk és Törökország sorsa közt van.

Alig lehetett több, mint 20.000 főnyi az a lovas sereg, amelynek élén Árpád (a vereckei szoroson át) behatolt hazánk területére. A magyar faj bámulatos államalkotó képessége csakhamar hatalmas birodalmat teremtett itt. Nagy Lajos alatt tengertől-tengerig terjedt az a terület, amelyen a magyar király uralkodott. A mohácsi csata után beállott a hanyatlás és a világháború országunk feldarabolására vezetett.

Ertogrul, a török törzsfőnök 1231-ben lépett Kisásziában a kóniai szultán szolgálatába. Mint annak vazallusa, szintén kis haderővel rendelkezett, midőn Angóra és Kónia között a számára kijelölt területet elfoglalta. 60 év múlva fia, a török birodalom alapítója, már független ország ura volt, amely a Márvány-tengerig terjedt. Körülbelül ismét 100 év múlva, 1389-ben már a rigómezei csatában semmisítette meg I. Murad török császár a szerb királyságot. További 136

év múlva már Bécsig hatoltak a török hadak előre és Perzsiától Egyiptom déli határáig egy nagy világbirodalom uralta a török szultánt. Ismétlődött tehát Törökországban egy aránylag kis számú turáni csapat behatolása után az a tüneményes hatalmi terjeszkedés, amit nálunk is láttunk. Szolimán császár után beállt a hanyatlás török testvéreinknél, a világháborúnak pedig a törököknél is az összeroppadás, a szörnyű megcsonkítás lett a következménye.

A balkáni háború előtt Törökország területe majdnem 3 millió négyzetkilométer volt, ma csak 715.000 négyzetkilométer, akkor a Góthai Almanach szerint lakossága 24 millió volt, ma csak 15 millió kerekszámban. Ha tehát Törökország veszteségét az 1912 előtti állapothoz mérjük, azt látjuk, hogy területének csak negyed része, lakosságának pedig csak három ötödrésze maradt meg. Területi vesztesége sokkal súlyosabb, mint a miénk, míg a lakosság számát tekintve, a mi veszteségünk nagyobb. Ott is, mint nálunk, a nemzet most majdnem csak arra az eredetileg elfoglalt szűkebb területre szorult vissza, amelyről a honfoglalás kezdete után csakhamar kiterjeszkedett. Ez az ősi talaj megacélozza remélhetőleg mindkét népnek nemzetfenntartó erejét, mint ahogy Antheusz izmait megedzette a föld, valahányszor azt érintette.

Török testvéreink már megkezdtek a visszahódítást és a nemzeti újjászületést. Musztafa Kemál pasa alatt gyors ütemben ugrásszerűleg megy ott most minden. „Vagy lépést tartunk, mondta ő ismételten, a modern civilizációval, vagy el kell pusztulnunk középkori elmardottságunkban.” Minden remény megvan azonban arra, hogy török testvéreink nem a halálnak néznek elébe, hanem új életre támadnak.

Kisázsia, Törökország jelenlegi területének főrésze, mint széles ék nyomul be a Fekete-tenger és a Földközi-tenger közt abba a körbe, amelyet európai Oroszország és a Földközi-tenger keleti partján mandátumot nyert európai nemzetek érdekszférája alkot. E földék exponáltságát óriásilag fokozza nyugaton az a körülmény, hogy ott, az északnyugati sarokban, határai a Boszporus, a Márvány-tenger és a Dardanellák, szóval a tengerszorosok, amelyek összekötik a Fekete-tengert a Földközi-tengerrel és amelyek legfontosabb közlekedő útjai Oroszországnak és a dunamenti államoknak. Törökország európai része demilitarizált határaival a tengerszorosok glaszija és osztozik ezeknek sorsában, ugyanis ép olyan védtelen állapotban vannak török katonai szempontból, mint ezek.

Már a mondottakból is kitűnik, hogy elsősorban Oroszország az a világhatalom, amelynek érdekkörébe esik Törökország. Oroszország Nagy Péter cár óta szabad utat keres Konstantinápolyon, illetve a tengerszorosokon át valamely jégmentes tenger felé és ki akarja nyitni házának, a Fekete-tengernek kapuját, a tengerszorosokat. Mióta ennél a kijáratnál az európai hatalmak részéről leküzdhetetlennek látszó akadályokat talál, Ázsián keresztül igyekszik a jégmentes tengerhez jutni, még pedig a Perzsa-öbölhöz. Vol idő (Herát elfoglalásakor), amikor úgy látszott, hogy Afganisztánon és Indián keresztül szándékozik a tengerhez előnyomulni. Ismeretes az oroszoknak az a

szándéka is, hogy birtokukba ejtsék Törökország keleti tartományait és az ázsiai török földet ketté metszve, Urfán keresztül jussanak Alexandrette-hez, a Középtenger keleti partján lévő legészakibb kikötőhöz, ahonnan Jeruzsálemig terjeszthetnék ki hatalmukat. Az örmény-török ellentét felhasználása megkönnyítette volna a cél elérését.

Oroszország volt Törökország legfélelmetesebb ellenfele, mely ravasz módon favorizálta a haladást kizáró önkényuralmat a török birodalomban, számítva arra, hogy elkorhadnak ennek oszlopai és az összeomlás után a romokon építhet fel egy hatalmas keleti birodalmat, amelynek középpontja a Konstantinápolyból keletkező modern világváros lett volna.

A világháború alatt Oroszország már-már elérte célját, mert részvételéért jutalmul Konstantinápoly volt neki odaígérve. A törökök hősiességén azonban megtört a Dardanellákat ostromló entente-államok hatalma, Oroszországot pedig, ahol kitört a forradalom, legyőzték vitéz katonáink és fegyvertársaink.

A nagy orosz birodalom szétesett — és a moszkvai kommunizmusnak csak laza összefüggést sikerült létesítenie a végleg le nem szakadt országrészek közt, amelyek hódító hadjáratra már nem kaphatók.

A szociálista szovjetköztársaságok uniója keresi Törökország barátságát, mint ezt a két állam közt mult év december havában Párisban megkötött semlegességi szerződés is bizonyítja. Ez különben érthető, mert ha a jégmentes tengerhez vezető kijáratot török területen át akarja magának biztosítani Oroszország, meg kell Törökországot, illetve a török kézen levő tengerszorosokat az idegen okkupáció ellen védenie! A mosszuli kérdés elintézésével szemben sem maradhat Oroszország egyelőre közömbös, mert gondolnia kell arra, hogy ha esetleg Konstantinápoly egy másik európai nagyhatalom birtokába kerül, ismét a Perzsa-öböl felé kell szabad kijáratot keresnie a jégmentes tengerhez.

És a török barátságot óhajtják Oroszország törökajkú népei is. Mindnyájunk emlékezetében vannak Enver pasa kaukázusi és turkesztáni hadjáratái. A törökajkú népeket öntudatra ébresztette ő és ezzel Moszkva hatalmasainak számolniuk kell. Mint e tekintetben jellegzetes tényt vélem megemlítenedőnek, hogy f. évi január hó elejére kongresszusra voltak összehíva az oroszországi és a külföldi turkológusok Bakuba, hol a török írás, a török műkifejezések és az irodalmi nyelv kérdése volt megvitatandó. Az oroszországi törökök tehát a török népek igen fontos ügyét Oroszország területén igyekeznek megoldani. Ez arra mutat, hogy a törökök és a tatárok a Kaukázusban és Turkesztánban igen jelentős szerepet játszanak, és rájuk ott az államügyek intézésénél különös figyelemmel kell lenni.

Oroszországnak leginkább Anglia volt a partnere azon a sakk-táblán, amelyet a török birodalom régi területe alkotott. Anglia a lausannei békében diadalmaskodott mindazon hatalmakon, amelyek a közel-keleti kérdésekben ellenfelei voltak, tehát eddigi szövetséges társain is.

Anglia főcélja a Törökországgal szemben követett politikában az Indiához vezető út biztosítása volt és marad. Ez az út 1869, azaz a Szuezi-csatorna megnyitása óta a Földközi tengeren visz keresztül. Azt, hogy Konstantinápolyt egy másik nagyhatalom foglalja el és onnan veszélyeztesse az indiai utat, mindenképpen meg kellett akadályozni; ezért kényszerítette Anglia 1878-ban Oroszországot arra, hogy a sanstefanoi békekötés révén nyert előnyökről mondjon le és vigye a Törökországgal kötendő béke ügyét a berlini kongresszus elé. Másrészt azonban az sem volt érdekében, hogy Törökország megerősödjék, mert Egyiptom török szuverénítás alatt állott egészen a világháborúig. Anglia ugyan 1878-ban Cyprus szigetének okkupálása idején kezességet vállalt Törökország területi épségeért, de alattomban mozgalmat indított az arabok-lakta országokban és területeken arab kalifátus felállítása érdekében. Indiának északnyugati részeiben 70 milliónál több mohamedán lakos van, akik a Konstantinápolyban székelő kalifában vallási fejüket tisztelték és a brit birodalomnak többi ázsiai és afrikai részeiben is millió és millió moszlim alattvaló van, akik a kalifára hallgatnak a mohamedánságot érdeklő ügyekben. Ha azonban Angliának sikerült az arabokat új kalifátus felállítására bírni, a konstantinápolyi szultánoknak a mohamedánok feletti vallási főnöksége kérdésessé vált és befolyásuk nem jelentett többé oly veszélyt Angliára nézve, mint előbb.

Az indiai út biztosítása végett okkupálta Anglia Cyprust, majd Arabi pasa leverése után Egyiptomot 1882-ben; aztán ugyanezen célból, kevéssel a világháború előtt, a koveiti sejk függetlenségét ismerte el a Perzsa-öböl északi partján és erősítette meg pozícióját Perzsiában.

A világháború alatt, amelyben csakhamar részt vett Törökország is (ennek a három szövetséges nagyhatalom, úgymint Oroszország, Franciaország és Anglia, 1914. november 12-én izente meg formálisan a háborút), Anglia elérkezettnek látta az időt arra, hogy Törökországgal szemben összes terveit megvalósítsa. A törökök és fegyvertásaik hősies küzdelme ellenére az angol csapatok 1918-ban felhatoltak egészen Kurdisztánig és Törökország kénytelen volt lerakni a fegyvert. A lausanne-i békekötésben Angolország óhaja szerint oldatott meg a tengerszorosok kérdése külön egyezmény keretében, amelyhez Oroszország is hozzájárult. Palesztina, Irák, Transjordánia és Hedzsász teljesen az ő befolyása alá kerültek, Cyprus szigetát annektálta és Egyiptomot Törökországtól végleg elszakította. Az Irák és Törökország közti határt, melynek Anglia és Törökország által barátságos úton való megállapítására 9 hónapos határidőt tűztek ki a lausannei szerződésben (3. cikk), de amelyre nézve ezen államok nem tudtak megegyezni, csak 1925. évi december havában állapította meg a nemzetek szövetségének tanácsa úgy, hogy Angolország madátuma a volt moszuli villajet területére további 25 évre érvényben maradt. Törökország azonban nem vetette magát alá ennek a döntésnek. — Anglia Egyiptomtól Indiáig szárazföldi hidat akar építeni, amelyből most csak az a rész hiányzik, mely Perzsiából és Afganisztánból áll.

Franciaország a harmadik nagyhatalom, amelynek életbevágó érdekei fűződnek Törökországhoz, illetve a tengerszorosokhoz és a Földközi-tenger keleti partjainak sorsához. Ő volt a katolikusok védője a Török birodalomban. Franciaország a védelme alatt álló katolikus papság, illetve a francia iskolák által a közművelődés terén óriás befolyásra tett szert keleten. A világháború előtt Törökországban 600 francia nyelvű iskola 53 ezer növendékkel volt Franciaország oltalma alatt. Különben is a franciák régi időktől fogva (emlékezzünk csak a keresztes hadjáratokra és az azok nyomán keletkezett keleti keresztény fejedelemségekre) kiváltságos helyzetet foglaltak el a közel keleten. A XVI. század elején kötötte meg I. Ferenc francia király Nagy Szolimán török szultánnal az úgynevezett kapitulációkat magába foglaló szerződést, amely nagy kiváltságokat biztosított a francia állampolgárok számára. A kapitulációkon alapultak később a többi idegen keresztény hatalmakkal kötött hasonló szerződések. A világháború előtt Franciaországnak legerősebb pozíciója volt Szíriában, mert ott francia egyetem is volt (Beirutban) és a keresztény maroniták a franciák különös védelmét élvezték.

Franciaország nem tört Törökország élete ellen a világháború kezdete előtt, de a háború befejezte után könyörtelenül osztozkodni akart ő is a prédán és nagy területet hasított ki magának Törökország testéből. Ezen terület magában foglalja a Földközi-tenger keleti partján Szíriát, az aleppói tartomány legnagyobb részét és a zóri kormányzóságot. Északon, kb. Kisázsia déli határával egymagasságban, nyugatról keletre menő vonal teszi a francia-török határt, még pedig úgy, hogy az több helyen összeesik a bagdadi vasúti vonallal. Jelenleg mandátuma öt újonnan alapított államra terjed ki. Ezek a következők: Nagy-Libanon, Damaszkus, Aleppo, Lattakie és Haurán. Keleten érinti ez a terület a moszuli vilajetet és nyugaton magába foglalja az alexandrettei kikötőt is, amelynek elvesztését majdnem úgy fájtalják a törökök, mint a Nemzetek Szövetsége Tanácsának elutasító döntését, amely Moszult az iraki mandátumhoz tartozónak mondotta ki. A termékeny Ciliciát is odaadatta volna magának Franciaország a sevresi szerződésben, de ez a szerződés soha sem lépett érvénybe. Musztafa Kemál pasa vezetése alatt a hősiességek török csapatok kiszorították onnan a franciákat, akik az angórai szerződésben, amelyet 1921-ben a török Nagy Nemzetgyűléssel kötöttek, erről az országrészről lemondtak.

Olaszország már 1912-ben háborúba elegyedett Törökországgal Tripolisz miatt és a Kisázsia délnyugati határával szemben elterülő 12 szigetet, a Dódekanézoszt, már a világháború előtt birtokába vette. A világháború alatt mint negyedik nagyhatalom állt szemben Törökországgal. A sevresi szerződés szerint ő is igen értékes területet biztosított magának Anatóliában, mint befolyása alá kerülő országrészt, ugyanis Nyugatanatóliának Aidintől délre egészen Adáláig és keleten Kóniáig terjedő felét, Kisázsia déli részének tehát majdnem legértékesebb részét. Ezt a területet Olaszország meg akarta szállani és igazgatása alá venni, minthogy azonban a sevresi szer-

zódés sohasem lépett életbe, Olaszország, mivel Szmirna vidékén tanuja volt a törökök hősiessé küzdelmének a görögök ellen Szmirnától keletre, önként lemondott a számára kijelölt említett területről és megelégedett Tripólissszal és a tizenkét szigettel, amely területeket Törökország a lausannei szerződésben Olaszországnak engedett át.

Két nagyhatalomról kell még megemlékezni, amelynek világpolitikai érdekei fűződtek a multban és fűződnek jelenleg is Törökországhoz, az egyik Németország — hisz szövetségese volt Törökországnak — és a másik az Északamerikai Egyesült Államok, de ezek nem álltak vele hadilábon.

Az Egyesült Államok óriási mennyiségű ipargyártmányaik számára mindig jelentékeny vásárló országot láttak Törökországban, ezenkívül az amerikai tőke szívesen kereste fel a török birodalmat, hol az Egyesült Államok mint területi nyeresésre nem áhitozó, magas kulturával bíró nagyhatalom kiváló tekintélynek örvendtek és ahol számos amerikai protestáns misszió működött háborítatlanul évtizedeken át. A lausannei béke megkötése előtt Amerika kijelentette, hogy nyílt ajtókat óhajt biztosítani magának Törökországban és ezáltal megkönnyítette Törökországnak helyzetét a békekötéskor a győző államokkal szemben.

Németország mind a régi kormány, mind az új törökök uralma alatt segítő barátja és a háború alatt szövetségese volt Törökországnak. Nem kívánt sohasem területszerzést a török birodalom határai közt és ezért aránylag rövid idő alatt — Bismarck ideje után — mint egyedüli önzetlen barát óriás tekintélyre és befolyásra tett szert Törökországban. Bizonyítéka volt ennek a bagdadi vasút építésére nyert engedély és a német katonai oktatók meghívása. A háború alatt a törökök hősiességén kívül az ő hadvezéreinek és anyagi támogatásának volt köszönhető, hogy a Dardanellákat nem tudták a szövetséges hatalmak elfoglalni. A háború előtt és alatt Németország Törökországon keresztül akart magának a Perzsa-öbölhöz utat nyitni, ahol Angliának Ázsiában legmegsebezhetőbb pontja van. A háború után a legyőzött Németország kiesett a közelkeleten a nagyhatalmak versenyéből, gazdasági érdekei azonban nagyrészt megmaradtak. Óriás ipari tevékenysége itt is elsőrendű szerepet juttat neki a nemzetközi kereskedelem terén. Hogy mikor veszi, illetve veheti fel ismét Németország világpolitikai téren a közelkeleten a versenyt a többi nagyhatalommal, ez a jövő titka. Bizonyos azonban, hogy Németországban kell látnunk Törökország egyik legőszintébb barátját.

Törökország keleti határán terül el Perzsia, mely egészen 1921-ig a viszály oka volt Oroszország és Anglia közt. 1921-ben Angolország védőszárnyai alatt államcsíny útján Perzsiában Reza kán jutott a hatalom birtokába, kit a mult december hónapban sahnak kiáltott ki a perzsa nemzetgyűlés. Anglia itt azt a politikát követi, amelyet követ az új arab államokkal szemben, hol királyságok létesültek angol protektorátus alatt. Anglia t. i. önálló kis államokkal bátyázza körül Indiát.

Törökország politikai érdeklődése a szerencsétlen kimenetelű balkáni és a még súlyosabb területvesztéseket hozó világháború óta fokozott mértékben kelet felé irányul. A török kalifátus idejében az összekötő kapocs a kelet és Törökország közt az iszlám volt, most inkább a fajrokonság. Azerbejdzsán, az új tatártörök szovjet állam a Kaukázus déli oldalán Baku fővárossal és a szomszédos török nyelvű lakossággal bíró északperzsi tartomány, mely szintén az Azerbejdzsán nevet viseli, kötik össze Törökországot a turkesztáni szovjet-államokkal: Turkesztánnal, Khivával és Bokharával és régi barátjával, Afganisztánnal. Amily mértékben meg fog erősödni Törökország, oly mértékben fog nőni a befolyás, melyet e török államokra gyakorolhat. Viszont Törökország külpolitikai érdeklődése természetesen e rokonállamok felé irányul. Moszulon át vezet az út Azerbejdzsán pezsza tartományba, azon keresztül pedig a rokonnépek által lakott keleti államok felé és részben ezért ragaszkodik Törökország Moszulhoz. Erre vonatkozólag magatartására elhatározó befolyással bírnak még a közgazdasági kilátások és a perzsi öbölhöz vivő víziút biztosításának kérdése. — Még a világháború alatt feltűnt, hogy aránylag mily nagy haderővel lépett fel Törökország Oroszország ellen, midőn ez a Kaukázusban előnyomult és az északkeleti török vilajetekbe betört. Enver pasa állott az élén az ott összpontosított haderőnek és már akkor nyilvánvalóvá lett, hogy a törökök érintkezésbe akarnak lépni a Kaspi tenger déli és keleti oldalán élő rokon mohamedán népekkel. A háború után, 1920-ban, ismét Enver pasa hatolt be — ezuttal az orosz bolsevikokkal szövetségbe — Azerbejdzsánba. Akkor Kemál pasa katonai egyezményt kötött Szovjetországgal, amely az entente-hatalmak, főleg pedig Angolország ellen irányult. Ugyancsak 1920-ban, szeptember hóban tartatott meg Bakuban „a keleti elnyomott népek kongresszusa”, melyen igen nagy számmal jelentek meg az ázsiai főbb népek képviselői, többek közt Enver pasa és Musztafa Kemál pasa képviselőiben Jusuf Kemáli bej és Bekir Sami bej; gyermekkorában a Kaukázusból Törökországba került előkelő gazdag cserkesz, akit személyesen ismerek. Fia Magyaróvárott tanult a gazdasági akadémián. Bekir Sami bej kötötte meg Párisban azt a szerződést, melyet az angórai Nagy Nemzetgyűlés eleinte nem akart ratifikálni, később azonban Buillon Franklin Angórába való kiküldetése után 1921 október 20-án kevés változtatással mégis elfogadott. E szerződéssel állapított meg a határ Szíria, illetve a francia mandátum alá eső területek és Törökország közt. A keleti rokonnépek nemzeti és vallási mozgalmának eredménye volt az említett bakui kongresszus után 1921-ben Sivasban Kisázsia közepén lefolyt pániszlám kongresszus. E nagyjelentőségű nemzeti ébredés következménye volt Enver pasa második turkesztáni hadjárata. Ő 1922-ben ismét megjelent a Kaspi tenger partján, ezuttal Turkesztánban toborzott csapatok élén, mint hódító és a bolsevikok ellensége. Egészen önállóan működött és hazája részéről minden megbízatás nélkül állott a turkesztániak élére. Miután a bolsevikokat megverte, Turkesztán, Khiva és Bokhara egyesült népei emirjének kiáltatta ki magát. Azonban kevéssel ezután vereséget szenvedett és úgy látszik végleg

eltűnt. Lehet, hogy a csatában életét vesztette. Ezek a török népek mint szovjetköztársaságok élnek most nemzeti életet és bizonyára alkalomadtán ismét készek török testvéreik érdekében fegyvert ragadni. Ez irányban tehát nagy perspektívák nyílnak meg Törökország előtt. Kelet felé máris hódított tért Törökország, mert az 1921-ben Szovjet-országgal kötött szerződés alapján visszanyerte Karsot és vidékét a Kaukázusban.

Vessünk egy pillantást Törökország európai részének és a tengerszorosoknak a helyzetére.

A tengerszorosoknál és az európai török határon (Drinápoly táján) Törökország a lausannei békeszerződés által, amelyet 1923-ik évi július hó 24-én írtak alá, mozdulatlanságra van ítélve. Az említett napon a békeszerződéssel együtt összesen 17 nemzetközi szerződés nyert Lausanneben megerősítést, köztük a tengerszorosokra vonatkozó egyezmény is. Ezek a szerződések az európai határon mind Bulgáriával, mind Görögországgal szemben demilitarizáltak (katonai védelmi intézkedésektől megfosztottak) egy, tengertől tengerig érő és a határ mindkét oldalán elterjedő területsávot, mely átlag 60 kilométer széles.

Ez az intézkedés a határvillongások elkerülését és a tengerszorosok megrohanások elleni védelmét célozza és annál is inkább figyelemre méltó, mert görög területre is kiterjed.

A tengerszorosokra vonatkozó egyezmény világgraszoló jelentőségére való tekintettel nem lesz talán érdektelen annak néhány határozmányával megismerkedni.

Altala demilitarizálva vannak úgy a Dardanellák, mint a Boszporusz, továbbá partjaik hosszában egy széles sáv és a Márványtengerben levő szigetek, egy kivételével; végül a Földközi tengerben a Dardanellák déli kijáratához közelfekvő szigetek. A tengerszorosokon éjjel-nappal szabad a hajóforgalom mind a kereskedelmi, mind a hadihajók számára, még háború esetén is, kivéve, ha Törökország maga is háborút viselő fél. Ez esetben ugyanis csak a semleges államok hajói mehetnek át a szorosokon. A kérdéses hajózási és egyéb szabályok megtartására Konstantinápolyban székelő nemzetközi bizottság ügyel. Törökországot tehát a győzők bénító intézkedéseikkel megfosztották eddigi fővárosától, Konstantinápolytól. Nem tarthat Törökország e városban katonaságot és az egyébként is védtelen marad. Konstantinápolyban és vidékén ugyanis nem haladhatja meg a török katonák száma a 12 ezeret, amely kis haderő csupán a rend fenntartására vehető igénybe. Enyhíti az említett korlátozásokat az a körülmény, hogy ellentétben a többi hatalmakat kötelező korlátozással, bármikor akárhány török hadihajó áthaladhat a Dardanellákon. A török kormány flottabázist is tarthat fenn a tengerszorosokban. Nemzetközi szempontból nagyfontosságú az a körülmény, hogy a tengerszorosokra vonatkozó szerződést az orosz szovjetkormány is aláírta, melynek képviselője helyet kapott az említett ellenőrző nemzetközi bizottságban! Itt sehogysém térhettek ki a szövetséges hatalmak a bolsevik kormánnyal való megegyezés elől, ha nem akarták kockáztatni a szerződés gyakorlati értékét.

A lausannei békeszerződést közönségesen mint Törökország vívmányát szokták tekinteni, pedig ez a békeinstrumentum is nagyjában csak a győzők területszerzéseit szankcionálja és érvényeseknek ismeri el azon többnyire terhes jogokat (így a vasúti concessiókat), melyeket a győztes hatalmak honosai béke idején szereztek meg. Fontos azonban Törökországra nézve a békeszerződés azon pontja, amely szerint az úgynevezett kapitulációk érvényüket veszítik. Eddig az idegen kolóniák úgyszólván külön állam voltak a török államban és majdnem egyedül csak saját külképviseleti hatóságaiktól függtek. Még nagyobb fontosságu a török testvérmemzetre nézve az a körülmény, hogy lefegyverzésére vonatkozólag semmiféle intézkedés nem foglaltatik a békeszerződésben. Rettenetes területi és véráldozatok árán ugyan, de nagyjában mégis visszanyerte cselekvési szabadságát a honvédelem terén.

Az eddig mondottakban, úgy hiszem, nagy vonásokban képét nyújtottam Törökország mai világpolitikai helyzetének.

A világhatalmak minden oldalról körülfogják ugyan Törökországot, és bizonyára nem adták fel végleg mostani területére is kiterjedő terveiket, de most már új Törökországgal állnak szemben!

Törökország válaszfalat vont maga és a háború előtti Törökország közé. Belépett a legmodernebb állami és társadalmi berendezésekkel dicsekvő hatalmak sorába. Segítségére vannak a legújabb kor technikai vívmányai, melyeket siet az egész ország területén felhasználni. Pár hét múlva már a török birodalom legtávolabbi zúga is rádiótelefonnal lesz összekötve az egész világgal. Az egész országon keresztül lehet már gépkocsikkal különböző irányban közlekedni. A repülőgéppel való közlekedés is megindult. A táviró már régebb idő óta behálózza az egész országot, a vasútépítés pedig serényen folyik. A törvényhozás a leggyorsabb ütemben hozza helyre az elmúlt idők mulasztásait. Ezen a téren radikális változtatások történnek. Török testvéreink mindenütt a legelőrehaladottabb államok törvényeit veszik mintául. Például legyen megemlítve, hogy most folyik tanácskozás a polgári törvénykönyv tervezetéről, mely teljesen a svájci polgári törvénykönyv intézkedéseit veszi mintául. A török nő ezentúl azokat a jogokat fogja a családban élvezni, amelyeket a svájci nő élvez. Hogy a modern törvények átültetése kevés sikerrel járt a régi uralom alatt, ezt bizonyára az okozta, hogy a változtatások a törvényhozás terén nem voltak mélyrehatók és a legfőbb kérdéseket többnyire érintetlenül hagyták vagy csak látszólag ölelték fel. Látjuk tehát, hogy török testvéreink a multak rettenetes tapasztalatainak okulva, egészen új úton haladnak. Elül meg mindenütt dicső államfejük, a rettenhetetlen hős vezér és nagy hazafi, Gázi Musztafa Kemál pasa. Mikor úgy látszott, hogy porban hever a Félhold és Törökország menthetetlenül elveszett, ő kezébe ragadta a dicső zászlót és hajthatatlan erélyével lelket öntött a rettenetes küzdelemben elalélt török nemzetbe. Úgyszólván a földből teremtetett elő csapatokat, melyek a sebzett oroszlán dühével rohantak, csaknem pusztá kézzel, a haza szent földjét taposó, állig felfegyverzett ellenségre. És Musztafa Kemál pasa győzött!

Örökre emlékezetes lesz ez az ellenállás: dicső példája annak az óriási erkölcsi erőnek, amelyet az igazáért és létéért küzdő nemzet kifejtteni képes.

És mi szeretettel és büszkeséggel tekintünk török testvéreinkre: az ő küzdelmükből és diadalukból reményt merítünk saját jövőnkre!

Török népvándorlás az orosz síkságon¹

Irta dr. Moravcsik Gyula

Az orosz történetírás legrégebb emléke, a XII. század elején készült Nestor nevéhez fűződő krónika a 898. év eseményeivel kapcsolatban elbeszéli, hogy Kiev városa mellett egy ugor nevű nép vonult el s a Dnyeper partján megállott sátraival. Ez a kis epizód — amint a krónikás további szavaiból világosan kitűnik — akkor történt, amikor a magyarság hosszas vándorlása után a Kárpátok felé közeledett, hogy azokon átvergődve megkezdje honfoglaló harcait. Honnan, jött ez a nép, mely oroszországi vándorútján Kiev alá jutott? Honnan, merre, milyen népek között vezetett útja? — régi kérdések, melyekre a tudomány hosszú idő óta keresi a kielégítő, biztos feleletet. Az orosz síkság vándorútját nem a magyarság járta meg először. Az előző századok kódéből különböző török népek és törzsek hosszú, gomolygó serege bontakozik ki, amint egymást űzve, egymással küzdve vonulnak végig az orosz síkságon. A magyarság eredetének, vándorútjának megvilágítása elválaszthatatlanul összefügg az oroszországi török népvándorlás történetével. Vizsgáljuk tehát ez alkalommal, mit tud a tudomány az orosz föld történetének erre vonatkozó részéről?

Az orosz síkság, az úgynevezett szarmata alföld, nemcsak földrajzi, hanem művelődéstörténeti szempontból is egészen sajátos, különálló része a nagy eurázsiai kontinensnek. Míg Nyugat-Európát és Ázsiát hatalmas hegyláncok és a szárazföldre mélyen benyúló tengeröblök tagolják és osztják természetes kisebb földrajzi egységekre, addig az egykori tengerfenék, a Kárpátoktól az Uralig terjedő s a turáni síksággal összefüggő szarmata alföld szinte beláthatatlan síkját csak egy-egy dél felé hömpölygő folyó szakítja meg. E földrajzi viszonyoknak természetes következménye az orosz síkság művelődéstörténeti szerepe. Nyugat-Európa földrajzi tagoltsága már az ókorban lehetővé tette kisebb, zárt államok és civilizációk kialakulását s az ős-Ázsia szívében is szinte beláthatatlan időkben ott találjuk régi kulturák nyomait. A hajdani tenger lefolyása nyomán keletkezett alföldön, mint általában az alföldeken, csak később kezdődik az állandó helyhez kötött élet. Oroszország földjén az ókorban semmiféle nép nem alkotott zárt államot: az óriási, határtalan síkságon, ahol mindenfelé nyitva állt az út, ősidőktől fogva egymást üzték, kergették a

¹ A Turáni Társaságban 1926. január 21-én tartott előadás.

különféle néptörzsek. Ez lett a népvándorlások klasszikus földje, amíg csak el nem jöttek orosz lakói, akik a síkságot nagy tömegükkel egészen a természetes határokig, az Uralig és Kárpátokig be tudták tölteni.

Az ókor nagy kulturnépei, a görögök és rómaiak szeme elől az orosz síkságot az ismeretlenség homálya hatalmas függönyként takarta el. A Kr. e. V. századi Herodotosnak naiv kíváncsiságában sikerült ugyan egy kissé fellebbenteni s mögéje nézni, de az ő leírásában a valóság még a mese tarka köntösében jelenik meg. Mégis neki köszönjük az első tudósításokat: tőle tudjuk, hogy az ő korában a Fekete-tenger északi partjain szkütha-törzsek tanyáztak, akiknek életmódja és szokásai emlékeztetnek az orosz síkság későbbi török lakóinak életére. Említ Herodotos más népeket is s az egyikben a törökök nevét lehet sejtetni, de mindez kevés ahhoz, hogy az orosz síkság akkori ethnographiai képét elképzelhessük. Jellemző a görögök ismereteire az, hogy „hyperboreus”-oknak (= északon túl lakók) nevezik az orosz síkság ismeretlen népeit. E nagy terület történetére csak akkor esik némi fény, amikor Nagy Sándor hódításai nyomán a görögség északkelet felé terjeszkedik s amikor később a Fekete-tenger vidéke a római világbirodalom érdekkörébe kerül. A Kr. u. I. században Plinius, a II. században Ptolemaios közöl néhány népnevet művében, de mindez kevés ahhoz, hogy csak megközelítőleg is rekonstruálhassuk a szarmata-síkság népmozgalmainak képét.

Oroszország földjének története a középkor elején kezd kibontakozni az ókori homályból. Innen kezdve már nemcsak népneveket ismerünk, hanem a történeti források fényénél nagy vonásaiban megrajzolhatjuk az orosz síkság ethnographiai képét is. Ekkor kezdődik a török népnek nagy vándorlása: a szarmata síkság hosszú századokon át átvonuló török törzsek tanyájává lesz, melyek Ázsia szívéből, az Ural felől jönnek s Nyugat felé törve egy ideig Déloroszország földjén tanyáznak, sőt itt-ott összetömörülve az állami lét alapjait is megvetik, de azután részben szétmorzsolódnak az egymás elleni harcban, részben pedig felörlődnek a környező népek ellenállásán. Az orosz síkság a középkor első felében hasonló szerepet játszik, mint a magyar alföld a római uralom idején. Amint ez Pannonia és Dácia között nomád néptörzsek tanyája volt, úgy az orosz síkság is a távoli Kína és a bizánci birodalom közt vándorló népek átvonuló szállása lesz. A török törzsek mind Kína szomszédságából, az Altáj vidékéről indulnak ki és Nyugat felé sodródva a bizánci birodalom falaiba ütköznek bele.²

Ez magyarázza meg, hogy ennek az egész kornak, a török népvándorlás korának főforrásai a kínai és bizánci történeti művek, melyeket kiegészít még a déli népek, az indek, a perzsák, az örmények, a szírek és az arabok történeti irodalma. Könnyen el lehet képzelni, hogy a széleskörű, hatalmas forrástömeg átkutatása és módszeres feldolgozása milyen gígaszi feladatok elé állítja a tudomány művelőit. Egy

² L. „Bizánc és a turáni népek” c. előadásomat [Turán 6. [1923.] 73—89.).

ember alig uralhatja a messze szétágazó nagy területet; eredményeket csak a kutatók egész sorának közös munkája nyomán várhatunk. De még az egyes külön területeken is számtalan akadály áll utunkban. A gazdag kínai történeti irodalom anyagának felhasználását rendkívül megnehezíti az a körülmény, hogy a kínaiak a török neveket szinte felismerhetetlenségig eltorzítják, amint ezt a német de Grootnak a húnokra vonatkozó, nem rég megjelent kínai forrásgyűjteménye is mutatja. A bizánci források viszont szeretnek archaizálni: régebbi, gyakran ókori népek neveit átvizsik a saját korukban szereplő népekre, ami ismét megnehezíti tudósításaik felhasználását. De hát nem pótolhatják-e az írott források hiányát, nem egészíthetik-e ki azok tudósításait az archaeológiai s a nyelvészeti kutatások? Valóban, Oroszország földje gazdag régészeti leletekben, de annál nehezebb az archaeológiai emlékek összekapcsolása a hosszú századok folyamán megjelenő különböző török törzsekkel, mivelhogy mindezek egészében egységes, egyveretű művelődési fok képviselői. Ami pedig a nyelvészeti kutatásokat illeti, a török törzsek egész sorának nyelvéből nem maradt ránk más, mint az a néhány név, melyet éppen a történeti források őriztek meg.

De a nagy nehézségek nemcsak a források hézagos, töredékes voltában s azok sajátos jellegében rejlenek. A török népvándorlás történetének tisztázását szerfelett megnehezíti még egy körülmény: a török népvándorlás sajátoszerű ethnológiai jellege és összetétele. Itt tudniillik nem lehet soha nemzetekről és népekről beszélni, csak birodalmakról és törzsekről. A török népmozgalmak története azt mutatja, hogy a laza összefüggésben álló törzsek a történet folyamán új és új összetételekben jelennek meg, amint egy-egy kiváló harcias törzs vezetése alatt hódító tömegekké egyesülnek. A rövid életű birodalmak felbomlása után az egyes törzsek kiválnak, hogy más törzsek kötelékében ismét újabb birodalmak alkotó elemeiként folytassák életüket. Az egyes törzsek keveredése, beolvadása, sehol sem megy olyan könnyen, mint éppen a törököknél, ahol a kulturális azonosság megkönnyíti azt. Érdekesen világítják meg ezt a sajátos jelenséget a török népeknél oly gyakran visszatérő geneologikus eredetmondák is, melyek tipikus kerete: az egy apától származó több fiú, akik egymástól elválva egy-egy nép őseivé lesznek, ami más szóval annyit jelent, hogy egy egyszeri történeti alakulatból kiválnak egyes törzsek, hogy más törzsekkel egyesülve új alakulatot képezzenek. Ha tehát a török népvándorlásról beszélünk, soha sem szabad szem előtt tévesztünk azt, hogy a nép szó itt tulajdonképpen népszövetséget, törzsek egyesülését jelenti. Kísérreljük meg a következőkben a történeti források hézagos, töredékes tudósításai alapján összefoglalni a török népvándorlások mozgalmait, vagyis megrajzolni az orosz síkság történeti földrajzának képét, amelynek sajnos összefoglaló feldolgozása hiányzik. E rövid előadás természetesen csak kísérlet számba mehet. Attekintésünkben azonban nem szorítkozhatunk kizárólag az orosz síkságra, hanem tekintetbe kell vennünk az azt környező és szegélyező területeket is, Nyugat-Ázsiát, ahonnan a néphullámok kiindulnak és Közép-Európát, ahol megtörnek.

A kínai történetírók már természetesen a Kr. előtti századokban jól ismerik a hiung-nu, vagyis *hún* népet, melynek birodalma a mai Mongolia, Dél-Szibéria és Turkesztán területén feküdt s amely betöréseivel állandóan zavarta a mennyei birodalom békéjét úgy, hogy a Kr. e. III. század vége felé ellenük való védekezés céljából építették az u. n. kínai nagy falakat. A Kr. e. I. század derekán a belső viszályok következtében az ázsiai hún birodalom két részre szakadt. A déli rész nemsokára a kínaiak fenhatósága alá került, az északi rész pedig a Kr. u. I. század végén a szibériai népek támadásának esik áldozatul. Ez utóbbi vereség következtében az északi húnok egy része Nyugat felé vonul s a Kr. u. II. században a Kaspi-tenger északi partjain tanyázva megjelenik az orosz síkság keleti szélén. Ettől kezdve a húnok a kínaiak látóköréből eltűnve a rómaiak érdekszférájába kerülnek. A III. században a Kaukázus vidékén tanyáznak, a IV. század elején pedig már a Meótisz keleti partjain bukkannak fel. Nyugat felé vonulásuk közben előbb a Kaukázustól északra lakó alánokat igázzák le, majd 365 táján azokkal együtt a gótokat is leverik, akik a Kr. u. II. században húzódtak le a Fekete tenger északi partvidékére Visztulaparti régebbi lakóhelyükről. A gótok a húnok elől menekülve előbb a Dnyeszter mögé vonulnak vissza, majd betörnek a római birodalom területére. A húnok nyomon követik őket s a IV. század végén már a szarmata-síkság nyugati szélén, az Al-Duna vidékén találjuk csapaikat. A továbbiak ismereteseek. Uldisz, Optár és Ruász uralkodása után megalakul Attila nagy birodalma, mely nemcsak Közép-Európa jó részét foglalja magában, hanem az uralkodó hún törzs vezérlete alatt egyesíti a déloroszországi síkság török törzseit is. Jellemző a hún népszövetség összetételére vonatkozólag egy epizód, amelyet Priskos rhetor jegyzett fel. Szerinte az V. század közepe táján a Meotisztól északra lakott az *akatzírok* népe, amelynek fejedelmeit II. Theodósios császár igyekezett az Attilától való elpártolásra bírni. Követei azonban az egyik fejedelmet megsértették, mire az társait bevádolta Attila előtt. A hún király kegyetlenül elbánt a hűtlenekkel s legidősebb fiát tette meg az akatzírok királyává. Ugyancsak Priskos rhetor művéből tudjuk azt is, hogy egy kisebb hún sereg egy ízben végigszánguldott az orosz síkságon, átkelt a Meotiszon s betört Perzsiába. E portyázás és Attilának a perzsák ellen tervezett hadjárata mind azt bizonyítja, hogy a déloroszországi síkság népei Attila uralma alatt egy nagy egységet képeztek. Attila halála és birodalmának bukása után mint az oldott kéve hullottak szét a különféle törzsek. A vezérlő hún tözs töredékei ismét az orosz síkságra, a rokón törzsek közé vonultak vissza. Attila legkedvesebb fia: Irnak a nyugati szélén az u. n. Skythia minor-ban, a Duna torkolatánál foglalt állást nyilván, hogy atyja birodalmát visszafoglalhassa. Az erre irányuló kísérletek azonban sikertelenek maradtak.

Attila halálának és birodalma felborulásának híre újra mozgásba hozta a távol Kelet török törzseit, melyeket addig a hún király félelmes alakja nyugton tartott. Nem véletlen, hogy tíz évre halála után újabb népeltolódásokról hallunk, amelyek később aztán az orosz síkság ethnographiai képét is befolyásolták. Előidézői az *avarok*, akik

a Kaspi-tengertől keletre laktak. Ezek elűzik a *szavirokat*, akik viszont a *szaragur*, *ogur* és *onogur* törzseket szorítják ki lakóhelyükről s ezek így az orosz síkságra kerülnek. A szaragurok a már említett akatzirokra törnek, majd felajánlják szövetségüket a bizánciaknak. Úgy látszik e szövetség létre is jött, mert néhány év múlva a szaragurok a bizánciak régi ellensége, a perzsák ellen támadnak s ezzel aztán végleg el is tűnnek az orosz síkságról.

Így tehát a VI. század elején a nyugati hún birodalom felbomlása és a keleti rajok előnyomulása következtében megváltozik az orosz síkság képe. Egész sereg török törzset ismerünk, amelyek egymás mellett tanyáznak itt, anélkül, hogy nagyobb egységbe tömörülnének. Az Aral-tótól délre Perzsia északi és keleti határai mentén laknak az *eftaliták* vagy *fehér húnok*, akik a bizánciak szövetségeseiként a perzsákkal hadakoznak s Indiába is behatolnak. Nyugatra tőlük, a Kaukázustól északra tanyáznak a *szavírok*, akik egykor Szibériában laktak, mint ennek emlékét Szibéria tőlük származó neve is bizonyítja. A szavírok a VI. század folyamán egymás után intézik betöréseiket a bizánci birodalom északkeleti határain. Tovább nyugatra a Kubán vidékén találjuk az *onogurukat*, akik Kolchis tartományba betörve nagy vereséget szenvednek s azután letűnnek a látóhatárról. Tőlük északra a Volga mellett laknak az *ugorok*. Tovább a Fekete-tengeren északi partján találjuk a húnok töredékeit. Ezek közül a Meotisztól keletre tanyáznak az *utigurok*, nyugatra a *kutrigurok*, a bizánci írók szerint testvér-ősöktől származó két testvér-nép, akik a VI. század közepén be-becsapnak a bizánci területre, míg a ravasz bizánci diplomácia egymás ellen nem uszítja őket s a testvérharcban ki nem merül erejük. A két utóbbitól nyugatra a Duna torkolatánál látjuk a *bulgárokat*, akik már az V. század végén feltűnnek s akik minden valószínűség szerint szintén Attila birodalmából váltak ki.

Az Attila halála utáni első század folyamán tehát az orosz síkság nyugati felében a hún birodalom kötelékeiből felszabadult törzsek laknak, a keleti részeken pedig azokkal a török törzsekkel találkozunk, melyeket a hún birodalom felbomlásának hírére előnyomuló avarok Nyugat felé toltak. Épen egy század volt szükséges ahhoz, hogy az *avarok* maguk is eljussanak az Aral és a Kaspi-tó vidékéről az orosz síkságra. A közvetlen lökést a türkök adják meg nekik, akik mögöttük lakva őket magukat is Nyugat felé szorítják. Az avarok a VI. század közepén jelennek meg először az orosz síkságon, a Kaukázustól északra, az alánok földjén, akiknek közvetítésével igyekeznek megszerezni a bizánciak szövetségét. Megjelenésük újra felkavarja a orosz síkság népeit: keresztülgázolnak a szavírokon és utigorokon s csakhamar megszállják az Al-Duna és Kárpátok közötti területet, míg végre a longobárdok elvonulása után a mai magyar föld is birtokukba jut. További sorsuk azonban ez alkalommal bennünket már nem érdekel.

Az avarokat — mint említettük — a *türkök* terjeszkedése szorította Nyugat felé. Ez a néptörzs, melyet Tu-kiue néven a kínai írók is jól ismernek, a VI. század közepén az Altáj vidékén magához ragadja a vezető szerepet s uralmát kiterjeszti dél felé az Aral-tó és a Kaspi-tenger vidékére, további előnyomulásuk folyamán kijutnak az orosz

síkságra, a Kaukázus vidékére, Nyugat felé pedig a Donig terjeszkednek, sőt a türk csapatok még a Meotisz mellett fekvő bizánci erődöt, Boszporosz várát is ostrom alá veszik. Ilyen módon a VI. században egy újabb török birodalom alakul meg, melynek vezér-törzse a türk. A türkök, akiknek az Orchon, Jeniszej és Talasz folyó mentén talált feliratok alakjában már írott emlékeik is ránk maradtak, terjeszkedésük közben a Kaukázus vidéki törzseket is leigázzák, illetve felveszik az új birodalom szövetséges tagjai közé. Így kerülnek türk fennhatóság alá a fehér húnok, vagy eftaliták, az ugorok és utigurok. A türkök a fehér húnok földjének meghódítása által a perzsa birodalom szomszédságába jutnak s a selyemkereskedés terén a perzsák vetélytársai-ként lépnek fel. A két nép között kielesedik a viszony s a türkök a bizánciak szövetségét óhajtják megnyerni. A tárgyalások meg is indulnak s egy bizánci szövetség felkeresi a türkök főkapánját az Altáj vidékén. E követség útleírása alapján — melyet Menandros protiktor bizánci történetíró műve őrzött meg — a türk birodalom viszonyairól némi képet alkothatunk magunknak. A türk-birodalom a VI. század végén éri el virágzását, a következő század elején azonban már két részre: nyugati és keleti birodalomra szakad. Kelet felől a kínaiak, délről pedig az arabok támadják és így lassan felbomlik.

A széteső türk birodalomból azonban kiválik egy rész, a *kazárok* törzsei, amely Nyugat felé vonul s a VI. század közepén a déloroszországi síkságon telepszik meg. A kazárok csakhamar nagy hatalomra jutnak s birodalmuk a Fekete-tenger északi partjain az Uraltól egészen a Dnyeperig terjed. Ez az első türk nép, melynél a szervezett állami élet nyomai mutatkoznak s melynél a nomád életmódból a letelepült életmódhoz való átmenetet látjuk, amit a kereskedelem kifejlődése is mutat. Több városuk is ismeretes, így Itil a Volga torkolatánál s Szarkel a Don alsó folyásánál, mely utóbbit bizánci építőmesterek építették fel.

A kazárok megjelenésével csaknem egyidejűleg találkozunk újra a *bulgár* néppel, mely az Al-Duna vidékén már a hún birodalom felbomlását követő időkben felbukkant. A bizánci források e nép eredetét, amelynek őshazáját a Meotisz és a Kubán közé helyezik, a szokott genealogikus mondával fűzik össze. E szerint Nagy-Bulgária fejedelme halálos ágyán lelkére kötötte öt fiának, hogy az ősi földet el ne hagyják. A fiúk közül azonban csak egy maradt az őshazában, míg a többiek elszélednek különböző tájakra. E mondat elbeszélésben, mely a bulgárokat az egyik fiú révén a kutrigurokkal hozza rokonságba, valószínűleg annak a kapcsolatnak az emléke él, mely egykor, a hún birodalomba való tartozásuk idején, a bulgár törzseket összefűzte.

A történeti források tanúsága szerint két külön birodalmat alapítottak. A mai bulgárok ősei a VII. század második felében foglalták el hazájukat, míg az u. n. volgai bulgárok a Kaukázus vidékéről a kazárok terjeszkedése következtében körülbelül ugyanabban az időben vonultak északra a Volga mellé, ahol megalapították az u. n. Magna Bulgaria-t Bulghar nevű fővárosukkal. Ez utóbbi birodalom, mely fontos kereskedelmi gócpont volt, csak később a mongolok hadjárata idején, a XIII. század elején pusztult el.

A kazárok és a bulgárok VII. századi letelepedésével a török népek vándorlása az orosz síkságon jó időre nyugvóponthoz jut. A VIII. és IX. században az orosz síkság csaknem egész déli részét a kazár birodalom foglalta el, ettől északra a Volga könyökénél a mai Kazán vidékén pedig a volgai bulgárok birodalma terül el. A kazároktól északra elszórt szláv törzsek tanyáznak, melyek később a IX. század közepén a skandináv varjárok hódítása nyomán nagyobb egységekbe tömörülnek s belőlük alakulnak ki az orosz fejedelemségek. Az oroszok fokozatosan húzódnak dél felé, a kazárokat visszaszorítják s a X. század közepén teljesen véget vetnek a déloroszországi kazár uralomnak.

A IX. század végén újabb néphullámok törnek elő; az orosz síkság keleti szélén megjelennek a *besenyők*, akik eleinte az Ural és a Volga közötti területen tanyáznak, de a kazárok és szövetségeseik, az úzok támadása következtében csakhamar kénytelenek Nyugat felé vonulni. Új szállásuk a Don és Dnyeszter közti pusztaság lesz, törzseik a Dnyeper két oldalán helyezkednek el, hosszú időn át rémületben tartják az oroszokat s innen intézik támadásaikat a bizánci birodalom ellen, míg aztán a XI. század második felében a Havasalföldre teszik át tanyájukat. A besenyők után még két török nép: az *úzok* és *kománok* (= polovecek) tűnnek fel az orosz síkságon. Követik a besenyők útját s azok elhagyott területén telepednek meg s egymás után intézik támadásaikat Bizánc és az oroszok ellen. Az orosz síkság további története nem más, mint az oroszok folytonos terjeszkedése, miközben megküzdene a mongol áradattal, s lassan meghódítják az abból kiszakadó s Déloroszországban lakó török-tatár népeket. Az orosz síkságot teljesen betöltő szláv tenger a török népvándorlás maradványait felszívja magába s csak itt-ott emelkedik ki belőle az orosz föld történeti multjára emlékeztetve egy-egy török-tatár népsziget. De az évszázadokon át itt tanyázó török vándorok, akik itt-létük emlékét sem kőben, sem pergamenten nem örökítették meg, mégis kitörölhetetlen nyomokat hagytak maguk után az orosz síkságon: hatásuk az oroszokkal való keveredés révén azok testi és lelki alkatán még ma is meglátszik, sőt a török-mongol jövevényszavak alakjában az orosz nyelvben is megmaradt.

Áttekintettük az orosz síkság török népvándorlásainak történetét, nyomon kísértük az egyes nagyobb törzsek, néptöredékek és birodalmak életét s igyekeztünk rámutatni a különböző népmozgalmak és népeltolódások közti kapcsolatokra. Csak egy népről nem emlékeztünk meg, a Kievet alatt elvonuló *magyarságról*. Ha már most világosan áll előttünk az orosz síkság történeti földrajzának bennünket érdeklő része, kíséreljük meg a következőkben feleletet adni a felvetett kérdésre, honnan, merről jött a honfoglaló magyarság s milyen viszonyban volt az orosz síkság imént megismert népeivel?

A honfoglalás közvetlen előzményei közismertek. Tudjuk, hogy a magyarság a honfoglalás előtti években a Dnyeper, Bug, Dnyeszter, Pruth és Szeret folyók vidékén, az u. n. Etelközben lakott, ahonnan a besenyő támadás hatása alatt költözött mai hazájába. Azt is tudjuk, hogy ezt megelőzőleg a kazár birodalom közvetlen szomszédságában, a kazárokkal szoros kapcsolatban élt. A magyarok e hazája, ahonnan

ugyancsak a besenyők szorították ki őket, Levedia volt, melyet a Don alsó folyásának s a Meotisznak a vidékére kell helyeznünk. Ide utalnak a magyarokra vonatkozó legrégebbi történeti feljegyzések. Itt azonban elvész szemünk elől a magyarság, a IX. századnál régebbi források nem tudnak róluk, legalább is nem olyan néven, melyet biztosan rájuk vonatkoztathatnánk. Hogy mégis tudunk valamit nemzetünk régebbi történetéről, azt a magyar nyelvtudománynak köszönhetjük. A nyelvészet a népek őstörténetére vonatkozólag a történeti kutatásoknak legbiztosabb segítőtársa. A nyelv az illető nép multjának hű tükre: benne él minden olyan hatásnak a nyoma, emléke, mely az illető népet más népek részéről érte: olyan a nyelv, mint a hegynek a mélye, keresztmetszetében feltalálható minden réteg, melyből összetevődött. A nyelvnek az ősi rétegei, idegen elemei, jövevényszavai, ha azokat a tudomány kiássza, kibányássza, sokszor olyan távoli időkbe is bevilágítanak, ahol már a történeti források megszűnnek. A magyar nyelvtudomány régen kiderítette, hogy a magyar nyelv alaprétege és váza finn-ugor eredetű, s hogy legközelebbi rokonai az osztják és a vogul nyelv. Ennek alapján a magyar-ugorok őshazáját az Ural és a Káma vidékére helyezik. A nyelvészeti kutatások azonban azt is kiderítették, hogy a magyar nyelvben sok olyan török jövevényszó van, amelyet nyelvünk a honfoglalás előtt vett fel magába, sőt hangtani vizsgálódások alapján azt is sikerült kimutatni, hogy e szavak olyan alakban maradtak meg, amely az összes török nyelvek közül csak az ó-csuvas nyelvet jellemezte. Minthogy pedig a mai csuvasok ősei a volgai bulgárok, s ezek ugyanazt a nyelvet beszélték, régebben feltételezték, hogy a magyarság vándorútja folyamán a volgai bulgárokkal érintkezett s tőlük vette át az említett török jövevényszavakat. Újabban azonban a volgai bulgárokkal való érintkezés elméletéről több okból, így főleg növényföldrajzi okokból le kellett mondani. A régi török jövevényszavak egy része t. i. olyan növényekre vonatkozik, melyek a Közép-Volga vidékén nem fordulnak elő, s amelyeket a vándorló magyarság épen azért a volgai bulgároktól nem is kaphatott. E jövevényszavak sokkal délebbre, a Kaukázus vidékére utalnak s így újabban az a nézet uralkodik, hogy nem északon, hanem délen, a Kaukázus vidékén történt az érintkezés a magyarság és a bulgár törzsek között és pedig a Kr. u. V. századot követő időkben, továbbá hogy a finn-ugor eredetű magyarság igazi megszervezője egy uralkodó török-bulgár réteg volt. Ezt a nézetet erősen támogatja a magyar krónikákban megőrzött mondai hűnyomany történeti magja is.

A nyelvészeti kutatások eredményei tehát azt bizonyítják, hogy a magyarság a honfoglalás előtt az orosz síkságon a kazárokon kívül, amiről a történeti források is szólnak, még egy másik bolgár-török néppel is szoros kapcsolatba került. A nyelvészet azonban természetesen a jövevényszavakban megnyilvánuló idegen hatásnak csak a helyét és idejét tudja megjelölni s azt is csak nagy megközelítéssel. A további feladat, hogy a jövevényszavak rétegeinek vallomása alapján bekövetkezett egykori nyelvi változások valódi reális történeti hátterét felderítsük, már ismét a történeti kutatások körébe tartozik.

A magyarság eredetének kérdésére vonatkoztatva ez annyit jelent, mint meghatározni, hol, mikor, melyik történetileg ma is kimutatható nép részéről érte a magyarságot a legrégebbi török nyelvi s a vele együtt járó kulturális hatás, s melyik török nép vett részt a magyarság megalakulásában? Erre a kérdésre azonban mindezekig nem tudott még a tudomány biztos feleletet adni. A Kaukázus vidékén több török törzset láttunk: így szavirokat, szaragurokat, ugurokat és onogurokat. Vannak, akik a magyarság őseit a szavirokban, vannak, akik az onogurokban keresik, de mindez csak találgatás, mert hiszen é néptörzsek nyelvét nem ismerjük s így arra sem tudunk feleletet adni, vajjon a magyar nyelv régi török jövevényszavait jellemző ama hangtani sajátosságok, melyeket kutatóink az ó-csuvasban, illetve a volgai bulgárok nyelvében megtaláltak, e kaukázusi török népek nyelvében is megvoltak-e? Mindezeknek a kérdéseknek a tisztázását, amennyiben azok a tudomány megoldható feladatai közé tartoznak, még a jövőtől várjuk.

A világháború elmúlása óta a magyar tudomány sok területén az újjászületés jelei mutatkoznak. Szinte úgy érezzük, hogy minél szűkebb határok közé szorítják a magyar szellemet, annál nagyobb erővel tör kifelé. E tudományos renaissance talán legerősebben épen a magyar őstörténeti kutatások terén mutatkozik: tudósaink e nehéz idők alatt különösen szeretettel fordultak a magyarság bölcsője felé. Gombocz Zoltán, Németh Gyula, gróf Zichy István kutatásai már eddig is értékes eredményekkel gyarapították a magyar őstörténet korára vonatkozó ismereteinket. Bizalommal tekinthetünk tehát a jövő elé; amidőn majd a magyarság eredetének kérdésére a magyar tudomány világosabb fényt fog árasztani s el fog oszlani a homály Magna Hungaria felett.

I R O D A L O M

Fenti tanulmányomban, minthogy annak célja a jelzett tárgykör összefoglaló feldolgozása volt, nem hivatkoztam forrásokra. Alább közlöm a legfontosabb kútfők és az újabb szakirodalom jegyzékét.

Húnok: A kínai források feldolgozása de Groot: *Die Hunnen der vorchristlichen Zeit*, Berlin, 1921. c. művében. Legfontosabb bizánci forrás Priskos, töredékeit kiadta. C. de Boor: *Excerpta de legationibus*, Berolini, 1903. Szemelve nyeket magyarra fordított Szilágyi S. (Magy. Könyvtár 393.) A húnok történetének modern monografikus feldolgozása még hiányzik.

Hatodik századi török törzsek (fehér húnok, szavir, onogur, ogur, utigur, kutrigur törzsek). Priskoson kívül fontos kútforrások Prokopios (Procopii Caesariensis opera, ed. Haury, I—III. Leipzig, 1905—1913.), Agathias (ed. Niebuhr, Bonn, 1828.), Malalas (ed. Dindorf, Bonn, 1831.), Menandros protiktor (C. de Boor id. kiadása). Magyarra fordította Lukinich J. (Középkori krónikások. IV. Brassó, 1905. Összefoglaló monográfia nincs.

Avarok: Legfontosabb bizánci kútfők Malalas (id. kiad.), Menandros proktor (id. kiad. és ford.) és Theophylaktos Simokattes (ed. C. de Boor, Lipsiae, 1887.) és Theophanes (Chronographia, ed. C. de Boor, I—II. Lipsiae, 1883—1885.) Jó összefoglaló tanulmány Lukinich: Az avar-görög háborúk történetéhez (Tört. Szemle, 3 [1914] 46, 161 sk.). Fontos Gombocz: A pannoniai avarok nyelvéről (Magy. Nyelv, 12 [1916] 97 sk.).

Türkök: Bizánci főforrások Menandros és Theophylaktos Simokattes (id. kiad.). Tanulmányok Bury: The Turks in the Sixth Century (The English Historical Review, 12 [1897] 417 sk.), Vailhé: Projet d'alliance Turco-Byzantine au VI. siècle (Échos d'Orient, 12 [1909] 204 sk.). Összefoglaló monográfia nincs.

Kazárok: Bizánci főforrások Theophanes (id. kiad.), Konstantinos Porphyrogennetos: De adm. imp. (ed. Bekker, Bonn, 1840.) Fontos tanulmány Kmoskó: Araber und Chasaren (Kőrösi Csoma Archivum, 1 [1924] 280, 356 sk.). Monografikus feldolgozás Kutschera: Die Chasaren. Wien, 1910².

Bulgárok: Bizánci főforrások Theophanes (id. kiad.) és Nikephoros patriarcha (ed. C. de Boor, Lipsiae, 1880.).

A gazdag irodalomból kiemeljük Mikkola: Die Chronologie der türkischen Donaubulgaren (JSFOu. XXX, 333 sk.; I. ismertetését Magy. Nyelv, 17 [1921] 222 sk.), Fehér: Denkmäler der Kultur der Urbulgaren (Bulletin de l'Institut archéologique bulgare, III. 1925.), legújabb összefoglaló feldolgozás Zlatarski: Geschichte der Bulgaren, I. Leipzig, 1918.

Besenyők, úzok, kománok: Bizánci főforrások Konstantinos Porphyrogennetos (id. kiad.), Kedrenos (ed. Bekker, II. Bonn, 1839.) Fontos tanulmányok Gombocz: A besenyő népnévről (Magy. Nyelv 12 [1916] 281 sk.), Németh: Zur Kenntnis der Petschenegen (Kőrösi-Csoma Archivum 1 [192] 219 sk.), Marquart: Über das Volkstum der Komanen. Berlin, 1911., Miskolczi: A kúnok ethnikumához (Tört. Szemle 7 [1918] 23 sk.), Kossányi: Az uzok és kománok történetéhez a XI—XII. században (Századok, 58 [1924] 519 sk.).

A magyar őstörténet újabb irodalma: Gombocz: A bolgár kérdés és a magyar húnmonda (Magy. Nyelv, 17 [1921] 15 sk.), Németh: Onogur, hét magyar, Dentümogyer (Kőrösi-Csoma Archivum 1 [1921] 148 sk.), Fehér: Bulgarisch-ungarische Beziehungen in den V—XI. Jahrhunderten. (Keleti Szemle, 1921.) Schönebaum: Die Kenntniss der byzantinischen Geschichtsschreiber von der ältesten Geschichte der Ungarn von der Landnahme. (Ungarische Bibliothek I. 5.) Berlin, 1922. Zichy J.: A magyarság őstörténete és műveltsége a honfoglalásig (A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve I. 5.) Budapest, 1923., ez utóbbi teljesen kimerítő gazdag bibliográfiával. Hóman: Újabb őstörténeti kutatások (Századok, 57 [1923] 335 sk.). Németh Gy.: Húnok, bolgárok, magyarok (Budapesti Szemle 195 [1924] 167 sk.). Hóman: A magyar hún-hagyomány és hún-monda. Budapest, 1925.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Eino Leino

(1878—1926.)

A régebbi nagy finn költők svéd nyelven írták műveiket, még hazafias dalai-
kat is. Az újabb nemzedék azonban csaknem kizárólag nemzeti nyelven műveli
az irodalmat. E tulajdonképeni finn költők közül mint lírikus eddigelé legtehetsé-
gesebb s legmélyebb hatású Eino Leino volt, aki ez év januárius hó 10-én hunyt el
hosszas betegeskedés után. A nemzet óriási részvéte kísérte a dízsírhelyre, amely
a helsinkii temetőben rejtí hamvait. Temetésén a köztársasági elnökkel élén meg-
jelent a finn nemzet színe-jáva s kiváló szónokok rajzolták a csapás nagy-
ságát, amely az irodalmat E. Leino korá elhunytával érte.

A nagy költőt személyesen ismertem. A szavonlinnai (svédül: Nyslott) dal-
ünnepén találkoztam először Eino Leino-val 1913 nyarán. Másodszor pedig 1921
június havában Helsinkiben, az első finn-ugor kongresszus alkalmával, amelynek
egyik elnöke voltam. Az 1913-i költő és ország egészen más volt, mint az
1921-i. Szavonlinnában a rab haza szabad, sasszárný költője állt előttem vi-
rágzó ifjú erőben, ki egyik költeményében büszke daccal zengte:

Mi a szabadság énekét dalolva,
Az égre szállunk könnyű szárnyakon,
Habár hazánkat bánat terhe nyomja
S népünket örli ősi fájdalom...

Szomorú, tragikus sors, hogy e magasröptű költői lélek annál inkább hajlott
a meghasonlás felé, minél közelebb jött a várva-várt, a finn költőktől prófétai
hittel megálmodott fordulat: Szuomi felszabadulása a hétszázéves idegen uralom
alól. Nehezünkre esik leírni, de nem titkolhatjuk el az igazságot. Leino az elnyo-
matás sötét éveí alatt az italban keresett vigasztalást honfibújára. Ez a szokás
azután annyira elhatalmasodott rajta, hogy hiába küzdött ellene. Mire ütött a
nagy nemzeti feltámadás órája, erős szervezete élő roncs volt. Az egykor hatal-
mas, tiszta költői lélek súlyos kór karjaiban vergődött és csak néha tudott szaba-
dulni beteg idegzetének nyugzó súlyától. Ilyenkor azután sűrű felhők közül elő-
bukkanó villámlásként csapott ki tehetségének egy-egy fellobbanása. Ilyen fel-
lobbanás volt az említett kongresszus alkalmára írt ódája, amely vers gyönyörű ki-
fejezést ad a rokonnép reményének a magyar feltámadás iránt. A költeményt,
amely iránt többször érdeklődtek nálam, itt közlöm fordításomban:

A magyarokhoz.

Kit nem tudott legyűrni Haynau,
Elnyelni népek óceánja,
El nem takarja azt a sír, habár
Vérig sebeztek vad tusába.
A nyers erő bilincseit széttöri
A szép, amit rejt lelke méhe,
S dolgos keze, szeretni kész szíve,
Akaratának tiszta érce.

Folyót a tenger, népet a világ
Fogadja bé, ha célhoz ére...
Hős testvérek! ti tudjátok: reánk
Hányszor borult a télnek éje:
Bús századok homálya földte be
Ösvényit Vejnő* nemzetének, —
De táltosok jelölték útjaink,
És nem hiába szólt az ének!

Még leng fűszál és ring aranykalász
A róna délceg gyermekének,
Magyar leányok barna fürtjein
A báj örök csodái élnek.
Az éj ölén folyók hulláma zúg,
Rákóczi-dalják lóra kapnak,
S a magyar égre fölhat láng gyanánt.
Nagy riadója büszke harcnak!

S nem némul el az ének, jól tudom.
Magyar vitézek dallos ajkán,
A fájdalomnak s gyásznak napjain
A drága multa viasszaszállván.
Nem foszladozhat szét a nép hite,
Akit Tokaj nektára biztat,
Ha mi megőrzők zordon télben is
Reményeinket, álminkat...

Mint a Dunának habja meg nem áll
Egy percre sem a mély mederben,
Úgy a honáért erő szív ere
Örökre forr, buzog szüntelen,
Az ár elé ha írgy gát kerül,
Uj medret ás a szűz talajba
És foly tovább, de sárba nem vegyül,
Vágját a szív meg nem tagadja!

Az ősapáknak lelke még lobog,
Az ősanáknak nyelve zeng még,
A nép keblébe', mint izzó parázs,
Hevit ezernyi édes emlék.
Ha e parázból a magasba csap
A honszerelem égi lángja,
Melege áldást ont és fényt derít
Szent tűzhelyéről a világra!

A költő a háború idején is élénk figyelemmel kísérte nemzetünk sorsát. Bizonyossága ennek az a vers, amelyet 1919-ben küldött nekem; fordítása így hangzik:

Petőfi népéhez.

Magyar hősök vigyázatok,
Veszélyben van otthonotok.
Délbábos rónatokon
Vad ellenség dühöng vakon!...

Talpra testvér, végső harcra,
Megkondult a vész harangja!
Ha győz is a nyers erőszak,
Maradjon a szív szabadnak.

Feledjetez hazátokért
Minden bajt, mi titeket ért.
Feledjetez viszályt, átkot,
Keservet és boldogságot.

Szenvedésben, búban, hitben
Borultatok egybe minden,
Mint a fák az erdő mélyén
Zivatarnak gyilkos éjén!

A magyar nemzet iránt érzett szeretete készítette őt arra, hogy hozzáfogjon Petőfi tanulmányozásához. Mint hozzám írt rapszódikus sorai bizonyítják, le akarta fordítani nagy költőnk lírai verseit. Ehhez a szívós kitartást kívánó munkához

* Vejnő vagy Väinämöinen az ének ősi istene.

azonban már nem volt elég ereje. Ezt a munkát helyette Manninen Ottó, a jeles műfordító vette magára, aki két kötetnyi Petőfi-verset adott ki eddig gyönyörű, kongeniális fordításban.

Kétségtelen, hogy benne a finn irodalom egyik legtehetségesebb művelőjét vesztette el, akinek versei közül a magyar nemzet is többet ismer. Somkuti lefordította „Tavasziünnepi dalok” című balladagyűjteményét (Olcsó könyvtár 17—18. sz.) s e sorok írója több lírai költeményét. (Finn költők, O. K. 1659—61).

Működött ezenkívül a regény, a dráma, a műfordítás és az esztétikai irodalom terén. Ő volt eddigelé a finn irodalomnak legtermékenyebb művelője. Nem a mélység, hanem a formatökély jellemzi. Munkássága mély nyomokat hagy a finn széppróza és a költői stílus fejlődésében, de tartalmilag a lírában nyújtott legmaradandóbb értékeket.

B. A.

Csekey István előadása.

Dr. Csekey István tartui egyetemi tanár 1926. januárius 14-én a M. Külügyi Társaságban előadást tartott *az észti alkotmányról és a Balticum világpolitikai helyzetéről*. Az ülésen közéletünk számos kitűnősége megjelent és gróf Apponyi Albert elnökölt.

Az értékes előadás egész terjedelmében megjelent a Budapesti Szemle 1926. évi 584. számában. Ebből közöljük a következő, bennünket különösen érdeklő részeket:

Az észtek szabadságharcának, amelyet ez a kis nép az 1917-i orosz összeomlás után egyrészt az orosz bolsevizmus, másrészt a Németországból támogatott balti reakció ellen vívott, eredménye az 1918 februárius 24-én kikiáltott Észti Szabadállam (Eesti Vabariik). Az alkotmányozó gyűlés két feladat megoldását tűzte maga elé: az alkotmány és a földreform kidolgozását. A dolgozó nép földhöz juttatása egyetlen célravezető eszköz volt a bolsevizmus ellen való küzdelemben.

A 89 §-ból álló 1920 június 15-i kartaalkotmány a legdemokratikusabb köztársasági államformát valósítja meg. A parlament egy kamarából áll (riigikogu), s minden húszéves állampolgárnak van aktív és passzív választójoga. Ha még ehhez hozzátesszük, hogy ez a radikális választójog az arányos szavazási rendszerrel párosul, nem csodálkozhatunk rajta, hogy Észtország is állandóan a „Kriesenländer” sorában foglal helyet. A parlament száz tagja több, mint tíz frakcióban forgácsolódik széjjel, úgyhogy Észtországnak mindig csak koalíciós kormányai voltak.

Észtország alkotmánya a végrehajtásban is a demokrácia alapelveit valósította meg. Az exekutiva élén itt nem egy nagy hatalommal felruházott államfő ül, hanem az ú. n. országnagy (riigivanem, Staatsältester), aki egyúttal a szabadállam kormányának (vabariigi valitsus), vagyis a minisztertanács elnöke. Az államfő tehát egyúttal a politikailag felelős miniszterelnök is, akit a többi miniszterrel együtt választ és bocsát el a parlament. Nem lévén a szó igazi értelmében vett államfő, kormányválság idején hiányzik az az állandó magasabb államszerv, amely a kormányalakítás munkáját vezetné. Az alaptörvény ezt a feladatot a parlament elnökére ruházta, aki azonban egyik politikai pártnak tagja lévén, nem biztosítja azt a pártatlanságot, mint a köztársasági elnöknek a pártok felett álló személye.

Ha a magyar alkotmány a magyar nemzeti génusznak legsajátosabb alkotása, bátran elmondhatjuk, hogy a kis rokon Észtország halhatatlan nevet biztosított magának a modern államok történetében, mert első volt, amelyik a nemzeti kisebbségek kulturautonomiáját törvénybe iktatta. A nemzeti kisebbségeknek 1925

februárius 12-én törvénybe iktatott kultúraautonómiaja először kísérli meg a kulturális önkormányzatot *közjogilag*, vagyis belső törvényhozási úton megoldani. A kisebbségi önkormányzatnak a személyi jog, nem pedig a területi jog az alapja, mert az nem helyi önkormányzatot jelent, mint pl. a törvényhatósági autonómia, hanem az illető nemzetiségi kisebbség országos önkormányzatát.

1925. november elsején ült össze először az e törvény alapján megválasztott német kulturatanács Észtország fővárosában Tallinnban, hogy átvegye a kultúraautonómiát és megfelelő formában hivatalosan értesítse erről az észti kormányt. Ezzel a megnyitó üléssel vált valósággá Észtországban a németek kultúraautonómiaja, amely egyúttal az első országos kisebbségi autonómia a modern államéletben. Csak Erdély mutathatott még ilyet fel a fejedelemség korában, amikor az erdélyi szászok teljesen külön közigazgatási, bírósági és kulturális autonómiát élveztek II. Endre király kiváltságlevelé értelmében. Éppen hétszáz esztendő múlva fejlődött első modern állam odáig, hogy megvalósíthatta azt, amit egy középkori magyar király kezdeményezett.

Az észtiországi német kultúraautonómia lényege, hogy a németiség önállóan intézi, minden egyházi és iskolai ügyét, de az államtól lélekszáma szerinti arányban anyagi támogatást kap intézményei fenntartására és továbbfejlesztésére.

Az előadást, *Bán Aladár és Virányi Elemér* hozzászólása után, Apponyi Albert zárta be köszönetet mondva az előadónak.

Kalevipoeg-ünnepségek.

A turáni népek igen gazdag népköltézzettel dicsekedhetnek. Csupán az észti turániaknak két hatalmas naiv éposza van: a finn Kalevala és az észti Kalevipoeg (Kalev Fia). Ez utóbbi megjelenésének ép ez évben van 65. évfordulója, amely dátumot a Turáni Társaság és ennek Finn-észti Intézete különös fénnel ülte meg. Az intézet vezetője, *Bán Aladár*, az Észti Irod. Társ. tagja e nagyszerű költeményt lefordította magyarra s az évekig tartó munkát teljesen befejezte. Az est, amely februárius 25-én volt a vármegyeház dísztermében, egyúttal Észtország szabadságnapjának is megünneplése volt. A műsort az Egyetemi Énekaroktól *Kereszthy Jenő* vezetésével előadott észti himnusz nyitotta meg, utána *Pekár Gyula* elnök költői szárnyalású beszédben rajzolta az ünnepség kettős jelentőségét, üdvözölte a megjelent diplomáciai képviselőket s a budapesti észti kolónia tagjait, valamint örömeinek adott kifejezést, hogy a ma ünnepezt hatalmas époszt ép a Turáni Társaság alelnöke ültette át nyelvünkre. Kívánja, hogy e nagy mű mielőbb megjelenjék s termékenyítse meg a turáni magyar folklórtudományt s költőink képzeletét.

Az ünnepi előadást *Bán Aladár* tartotta a Kalevipoegról. Vázolta az éposz létrejöttének történetét s Kreutzwaldnak érdemeit. A Kalevipoeg körülbelül egy ötödnivel rövidebb a Kalevalánál; szerkezetre nézve amannál egységesebb, de verselésre nézve vele teljesen egyezik. A legkiválóbb német, francia és angol esztétikusok véleménye szerint a Kalevipoeg a világirodalom legbecsesebb alkotásai közé tartozik. Az éposz kész fordításából ifjú *Szász Károly* mutatott három részletet: a) A gyűrű; b) Tündérlányok látogatása; c) A rákfogó. Ezenkívül *Szász* előadta *Bán Aladárnak* „Kalevfi népéhez” c. ünnepi ódáját és saját szerzeményét: „A mi nótánk” c. költeményét. A művészi szavaltat nagy hatást keltett. Az estnek külön érdekessége volt az állandóan Észtországban lakó *Laky-Schuster* Matild zongoraművész mesteri játéka (*Liszt*, *Dohnányi*, *Kodály*). Majd *Sebestyén Andorné* énekelt meleg, modulációban gazdag hangon néhány észti dalt *S. Dirner* Ada zongora-

kisérétével. Az estét *Zsilinszky* Gábor, Észtország konzulának szavai zárták be, aki az észt állam nevében köszönetet mondott a rendezőségnek és a szereplőknek s kinyilvánította, hogy gondoskodni fog a Kalevipoeg magyar fordításának megjelenéséről. Az estén az irodalmi világ és közéletünk számos jelese megjelent. Társaságunk részéről még jelen volt: *Paikert* Alajos elnökhelyettes, *Móricz* Péter ü. v. alelnök, *Vikár* Béla, *Szécsi* Gy. Jenő, *Marzsó* Lajos stb.

Ugyancsak a Kalevipoeg jegyében folyt le április 28-án a Luther Márton Ifjúsági Egyesületek finn-észt estélye, az evangélikus iskolák disztermében. A Turul Szövetség Bulcsu Bajtársi Egyesületének énekkara a finn-észt himnuszt énekelte, amelynek elhangzása után dr. *Raffay* Sándor püspök, a Petőfi Társaság tiszt. tagja mondott nagyhatású megnyitó beszédet, amelyet a nagyszámú, előkelő közönség kitörő lelkesedéssel fogadott. A püspök költői színekkel rajzolta azt az ősi időt, midőn még nemzetünk elei együtt bolyongtak a finnek és az észtek őseivel. Ezután *Bán* Aladár tartott előadást a turáni költészetről főleg a Kalevipoeg költő szépségeiről, bemutatva annak XVI. énekét, továbbá Koskeniemi finn költőnek hatásos legendáját: „Koronák” címmel saját fordításában. Élénk tetszést keltettek *Sebestyén* Andorné éneke: észt dalok Saskovszkyné *Dirner* Ada zongorakisérétével, továbbá *Baranyai* Gyula gordonkaművész magyar dalai. Végül ismét a „Bulcsú” énekkar lépett az emelvényre észt népdalokat adva elő. *Lepp* Erik mondott köszönetet az észt nép nevében a megemlékezéért.

Az észt állam képviselőtében megjelent *Zsilinszky* Gábor konzul.

A mi turánizmusunk.

(Felelet Schmidt Józsefnek a „Nyugat” 1925. 20. számában megjelent Turánizmus c. cikkére.)

Ebben a cikkben a szerző a mai magyarországi turánizmust a következőkben fejti ki: „A turánizmus a legújabb keletű izmusok egyike, amely a világháború vérparás atmoszférájából csapódott le minálunk és a törököknél, — egy a tudományos mezébe bujtatott társadalmi és politikai mozgalom, melynek célja, úgy mondják, valamennyi úgynevezett turáni nép anyagi és szellemi reneszánsza. A török turánizmus ugyan egész szerényen csak a voltaképpen törökséget kívánja felszabadítani és egyesíteni; de a magyar turánizmus igazi pánturánizmus, amely Magyarországtól Japánig, a Földközi-tenger medencéjétől a Jeges-tengeri tundrákig terjeszti ki a turánság birodalmát s amelynek szemében a turáni gondolat nemzeti, faji és világeszme.”

„Büszkébb szárnyalású gondolat-sas aligha kelt ki valaha szerényebb tojásból, — mondja a szerző folytatólag. Mert a turánizmus úgyszólván semmiből jött létre, illetőleg olyan fogalmakból és nézetekből alakult ki, amelyeknek vékányi polyvájában csak elvéve akad egy-egy búzaszemecske.” Hivatkozik azután a szerző Max Müllerre, mint aki a turáni nyelvcsoporthoz nem a nyelvek eredeténél, hanem szerkezetük rokonságának az alapján határozza meg, s mely elnevezés később ural-altáji nyelvcsalád elnevezéssé alakult át. Végül vizsgálódásai során leszűri, hogy nincs turáni nép, nincs turáni faj, mivel nincs beigazolt turáni nyelv, — tehát a turáni nem nyelvészeti, nem néprajzi, hanem tisztán földrajzi fogalom s hogy turáni népek vannak ugyan, de nem a nyelv és eredet, hanem a közös életmód fűzi őket össze. Legvégül kimondja, hogy a turánizmus politikai mozgalom s nem tudomány. Arra a kérdésre, hogy megvalósulhat-e valaha a turánizmus ideálja? azzal felel: a turánizmus ideálja, mint háborus psychosis-

ból eredő álmokép minden látszat szerint rövid idő alatt nyomtalanul el fog enyészni. Majd így fejezi be cikkét: „A magyarságot egész multja arra utalja, hogy elutasítsa a „turáni gondolatot”: nemcsak története, hanem elsősorban kultúrája is, amely ezer év óta kifejezetten „antituráni”, már mint nyugati. Hogy ez a kultúra nem volt fenéig tejfől, az tagadhatatlan: keverve hozta a jót és a rosszat, de mégis csak több jót hozott, mint rosszat, s bizonyos, hogy a magyarság csak úgy érhetette meg európai létének millenniumát, hogy asszimilálódott hozzá, különben rég elmúlt volna már, mint a hún és az avar, vagy elsorvadt volna, mint a török.” Ez Schmidt Józsefnek a Nyugatban kifejtett turánizmusa.

Nem térve ki bővebben Schmidt némely valósággal megdőböntő mondására (pl. hogy a török elsorvadt, vagy hogy a háborús psychosiból eredő álmokép el fog enyészni), én mint egyszerű, de sokat tapasztalt jó magyar ember, csak az életből vett érvekkel szólok a fenti állításokhoz. Közismert dolog, hogy a háborút megelőzőleg a turánizmuson általában főleg nyelvünk, de e mellett fajunk eredetének, sajátságainak, rokon kötelékeinek kikutatását, tisztázását értékelték. De ezzel a kérdéssel csak kevés számú tudós szakember foglalkozott.

Ezért hálásak lehetünk ma a magyarok Istenének, aki ezer év után egy újabb népvándorlást rendezett s kivitte a magyarság százezreit a népek bölcsőjéhez s a mi bölcsönkhöz is, hogy így ennek a csudás földnek erejéből és a rokon népek megismeréséből új erőt merítsenek összeomlott hazájuk feltámasztására. Itt nem a tudósok rideg elméleti megfigyeléseiről van szó, hanem a mai magyarság ezer és ezer képviselőjének hosszú éveken át szerzett tapasztalatairól. Magunk előtt láttuk a rokonnépek egész sorozatát: a tatárt, a kurdot, a törököt, a japánit a maguk eredeti életmódjában. De nemcsak láttuk őket máról-holnapra, hanem éltünk velük évek során át, kiismertük jellemző természetüket, világfelfogásukat, és a figyelők megállapították e közvetlen érintkezésből, hogy van köztünk valami faji rokonság, érzelmi közösség. Nem a nyelvek közössége, hanem a rokonnépek viselkedése, modora, sőt maga az észjárás természete volt az, ami előttünk az egyes népek közös eredetét igazolta. Hogy a japániak mit éreznek nálunk, arra a legszebb bizonyíték a Budapesten időző japáni tanárnak, Imaoka Dsucsironak a Magyarság nov. 1. számában megjelent szavai: „Tény az, hogy a magyarok és japániak között rokonsági érzés van. Mert mi, japániak világutazásaink alkalmával érezzük itt Magyarországon azt a különös rokonérzést, amelyet Nyugateurópában nem tudunk érezni.” Ezenkívül a japániak egész gondolkodásának systémájában megvan a velünk való hasonlatosság. Így a dátumot nem a nappal kezdik, mint a német és a többi európai, hanem velünk együtt az évvel, majd jön a hónap és végül a nap; a neveket nem az egyéni saját névvel kezdi, hanem magyarosan, a családival.

Ily megfigyeléseket szereztek a magyarság intelligenciájának ezrei 1914-től 1922-ig terjedő hosszú évek alatt; így megismerték a velünk rokon népek természetét, fajtságuknak sok szép, jó oldalát, előnyeit. A legmarkánsabb összehasonlítási alapul szolgált a lágerokban levő 8—10 európai nemzetiség az európai és ázsiai fajoknak egymással való összehasonlítására; kiderült, hogy a magyar szalmazaláng-lelkesség éppen nem ázsiai hozományunk, miután egyetlen rokon-népnél sem találjuk meg, hanem az országban való megtelepedésünk óta itt lakó szlávoktól reánk ragadt tulajdonság.

Így láttuk Ázsia népének és a magyarságnak képét, amikor megérkeztekünk 1920, 1921 sőt 1922-ben az összeomlott, öntudatát veszített, tehetetlen Csonka-

Magyarországba. Fájó szívvel kellett látnunk azt a kétségbeesett, szomorú, néma magyar fajt, melynek *jellemében összeolvadt a Kelet és Nyugat a nélkül, hogy ma, ezer év után, fajunk e keverékének határozott eredőjét adná.*

Most látjuk igazán, a megpróbáltatások e nehéz idejében, hogy odajutottunk az európai népekkel való ezeréves érintkezés folytán, hogy elvesztettük az ázsiai népek mindent feláldozni tudó fanatizmusát anélkül, hogy felvettük volna az európaiaknak alkotni tudó számítását.

Igy látjuk mi Schmidt József „Turánizmus” c. cikkével szemben, hogy a magyarság éppen nem asszimilálódott a nyugati kultúrához, hogy először itthon kell konszolidálódunk, s határozott, multunkból kiinduló, de a mai kornak és helyzetünknek megfelelő helyes faji karaktert felvennünk. Ez új magyar karakter kialakulásának, ennek a nagy feladatnak megvalósítása a „mi turánizmusunk” célja és törekvése.

Ne ijesszen el bennünket a feladat súlya és óriási nagysága, mert ha az amerikai Egyesült Államok létrehozták a világ egyik legsikerültebb ember-typusát, a yenkit, miért ne tudnók mi is megteremteni a mi turánizmusunk és az akarat segítségével a régi magyar erőkből azt az új magyar fajt, amely elsősorban faj-súlyával mulja felül a hódító szomszédokat. E célból mindenekelőtt tekintsük át gróf Széchenyi István idevonatkozó munkáit s megtudjuk belőlük, hogy már a 48-as átalakulások idején mik voltak a magyarság nagy hibái. Azután meg kell keresnünk azokat a férfiakat, akik a Korvin Mátyás óta lehanyaglott magyar génuszt újra felépítik.

Ez a mi turánizmusunk, akik hosszú éveken át Ázsiát járva megtaláltuk a hozzánk hasonló rokonérzésű ősi népeket, felfedeztük bennük azokat az ősi erényeket, amelyek Japánt oly naggyá tették, Törökországot új életre keltették, rólunk pedig a nyugati csiszolódás folytán lassanként lekoptak. Ennek a turánizmusnak rövid programját a legjobban visszaadja Kálmán Dezsőnek Hegedüs Lórántnak adott az a felelete, hogy a mi turánizmusunk nemcsak egyszerű faji kérdés, fajiságunk pusztá leírása, ismertetése, hanem az az új magyar gondolkodásmód megteremtője, megállapítása. A turánizmus megállást parancsol a lejtőn, a dekadencia útján; a turánizmus nemzetifijítás, az az erő, amely a maga hatalmas áramlásával, ősi ösztönerejével a szláv eredetű gyermekből egy magyar Petőfi Sándort nevel. Összefogó, gyűjtő eszme és erő az, s öntudatot, magyar öntudatot ad; támaszul szolgál árvaságunkban és vezetőül ma a nehéz küzdelmekben. Egységes célt, tevékenységet, összetartó erőt, lelkesedést, hitet ad nekünk a mi turánizmusunk; hitünkbe lesz, hogy tartozunk valahova és vagyunk valakik a népek tengerében; a turánizmus a mi tüzes felhőnk, amely az ígéret földjére vezet, — s ha nem volna meg a régi magyar életben, akkor azt ma, e nehéz korszakban kellene megteremteni.

Dr. Pártli Gábor,
ügyvéd (Szombathely).

A tallinni agyagipari iskola.

Az észt-magyar kulturális kapcsolatok felvételére irányuló törekvések első jeleihez kell számítanunk azt a meghívást, amelyet Jakó Géza fővárosi iparrajz-iskolai tanár, honfitársunk az észt kormány részéről 1923 őszén kapott egy kerámiai iskola megszervezésére. A korábbi német kulturális kapcsolatok, amelyek tekintetében Németország, közelsége révén is, előnyben van Magyarországgal szemben, érthetővé tették volna, ha az észt kormány e kérdésben német szakértőt vett volna igénybe. A vezető körök azonban helyesen érezték meg, hogy

ha már idegenből, akkor a magyar földből kell átültetniök a kerámiát. Erre a feladatra vállalkozott *Jakó Géza és felesége*, akik elhagyva egy időre hazájukat, lelkesen láttak hozzá e nehéz feladat megoldásához.

Azért volt ez nehéz feladat, mert a semmiből kellett megteremteni azt, ami ma egyik büszkesége a tallini iparművészeti iskolának, és a magyar kerámiának. Az észt kerámiának semmi történelmi múltja sincsen, az ország nyers anyagai is alig vannak e tekintetben felkutatva, szakképzett erők sem állnak rendelkezésre.

Ezeket az elemi hiányokat azonban csakhamar pótolta a kormány erős akarata és intenzív támogatása. A független Észtország első kormányait a kulturális feladatok egész tömkelege vette ostrom alá, amelyek közül első helyen az iskolák átszervezése, illetve felállítása és kiépítése állott. A forradalom előtti időkben az ország oktatásügye rendkívül elmaradott állapotban volt, egyoldalú irányban mozgott és csak bizonyosfokú általános műveltség megszerzésére nyújtott lehetőséget. Ezzel szemben már az első észt törekvések odairányultak, hogy az ipari, kereskedelmi és egyéb gyakorlati iskolatípusokat tolják előtérbe.

A tallinni iparművészeti iskola is, bár már a háború elején keletkezett, mégis messze volt attól a színvonaltól, amelyen ma áll. Hogy ennyire jutott, első sorban is P ä t s Valdemár igazgató fáradhatatlan munkálkodásának köszönhető.

Ennek az intézetnek a keretében határozta el az észt kormány agyagipari iskola felállítását, amelynek célja alsó fokon iparosokat, felső fokon pedig iparművészeket nevelni. Ilyen intézmény létesítésére az észt kormánynak olyan emberre volt szüksége, aki tanár, technikus és iparművész is egy személyben. Az észt kormány ezirányú megkeresésére a m. kir. külügy- illetve kereskedelemügyi minisztérium, Vig Albert iparoktatási főigazgató ajánlatára Jakó Gézát küldte ki, aki a fővárosi iparrajziskolában már azelőtt is kiváló működést fejtett ki a magyar iparoktatásban és, felesége segítségével, saját budafoki kerámiai műhelyében. Nevük nemcsak Magyarországon volt ismert, hanem külföldön is. Kerámiai szakismereteiknek és pedagógiai tudásuknak értékesítésére éppen ezért igen alkalmas feladatul kínálkozott a tallinni anyagipari szakiskola megteremtése.

Az iskola céljaira rendelkezésre bocsátott helyiségek átalakításával és égető kemencék beépítésével kellett a nagy munkát megkezdeni. A gépek és egyéb berendezések csoportosításakor a mintaüzemi követelmények voltak irányadók, ezeknek keretében a munka részei automatikusan, zavartalan sorrendben kapcsolódnak össze. Az egésznek a központja a laboratórium, lelke az iskolának, ahol a hazai nyersanyagok tanulmányozására szolgáló kísérletek folynak. Az egyes munkaköröknek külön műhelyiségei vannak, így az anyag megmunkálására, a formázásra, gipszöntésre, festésre, mázolásra, égetésre, stb.

Az iskolának ma 26 növendéke van, fiúk és leányok, akik nagy ambícióval és érdeklődéssel igyekeznek Észtország ez új iparába belemélyedni. A tananyag 4 évre van felosztva, végeztével a fiúnövendékek mint korongosok, szobrászok vagy kályhások, a nőnövendékek pedig mint festők kerülnek ki. A legtehetségesebbek számára továbbképző tanfolyamok biztosítják a kerámiának iparművészeti értelemben vett tanulmányozását. Az iskola művezetője szintén magyar ember: Bauer Ádám, aki a formázást tanítja, Jakó és neje pedig a festést és díszítmenytervezést irányítja.

Jakóék bámulatos munkakedvet és érdeklődést tudtak felébreszteni egyrészt a növendékekben, másrészt a fölöttes vezetőkörökben, valamint az észt társadalom rétegeiben, amit a már elkészített tárgyak, tálak, virágcserepek, vázák,

szobrok, cserépkályhák stb. egész tömege bizonyít. A kész tárgyak eladásra kerülnek, úgyhogy ezzel az iskola művészeti tevékenysége gyakorlati téren is érvényesül.

E kerámiai iskola létesítésével Észtország oly mintaintézményt nyert, amely berendezésében és sikereiben egy színvonalon áll bármely nyugati állam hasonló iskolájával. Az észteknek a kerámia iránt való fokozódó érdeklődése pedig biztosíték arra, hogy az iskolának nagy jövője lesz. Hogy ez érdeklődés felkeléséhez mégis mennyi kitartás és türelem kellett, annak jellemzésére elég, ha meggondoljuk, hogy az észti népben is megvan az északi népek ama sajátságos vonása, hogy nehezen melegedik, nehezen lelkesül és lassú mozgású minden ténykedésében. Csak kitartás és kézzelfogható eredmények tudják közömbösségüket legyőzni. Sok türelemre és vasakaratra van szüksége annak, aki arra vállalkozik, hogy a meglazult háborús erkölcsök hatása alatt álló s a munkától idegenkedő fiatalságot újra komoly célok felé vezető kitartó munkára nevelje. És ezt a feladatot Jakó Géza és felesége sikerrel oldották meg és méltán rézesültek az észti kormány részéről ismételt elismerésben. Azt a benyomást kelti ez az alig másfél-éves intézmény, mintha legalább is évtizedes munka tekintene vissza.

Maradandó és reális láncszeme ez az észti-magyar kulturális kapcsolatoknak, amely a jövőben is mindenkor éreztetni fogja hatását.

L. D. (Tallinn)

IRODALOM

Kozma Andor: Honfoglalás. Történelmi regé. Budapest, 1925. Pantheon kiadása. 286 l. — Kozma Andor egyike kevés számú költőinknek, kiknek munkakedvét nem bénította meg sem a haladó idő, sem nemzetünk sorsának csüggesztő fordulata. Törhetetlen hittel és bizalommal tekint a jövőbe s kitartással és sikerrel műveli mind a lírai, mind az elbeszélő költészetet. 1922-ben jelent meg „Turán” c. hatalmas éposza s ime három év múlva ismét egy mind terjedelembre, mind esztétikai értékre nézve nagyszabású elbeszélő költeménnyel gazdagítja irodalmunkat. A mű 23 énekből áll, amelyek három főcím alá sorakoznak: Etelköz. A nagy út. A haza. E három cím világosan mutatja az éposz szerkezetét. A „Turán”-ban megismertük a magyar nemzetnek származását és ősi turáni rokonságát, szóval őstörténetét; itt már a történelmi korba lépünk. Amott a költő a mondák és a képzelet fáklájával vetett fényt a történelem homályába, itt pedig pozitív adatokra, gyér, de mégis valódi történelmi nyomokra támaszkodhatik. Innen van, hogy a Turán-ban ragyogó csodásság szövi át az eseményeket, itt pedig a józan valószínűség derűs színeiben lép elénk a régi magyarok rekonstruált élete és története. A költő művészi kézzel fűzi az előbbi époszhoz a „Honfoglalást.” Az első énekben Almos visszaálmodja az évezredes turáni multat:

El a jelentől! ... At a homályon
Röpteti lelkét messze az álom,
Vissza a fényes ősi időkbe
S rég feledett mult nyíl meg előtte:
Táltosi titkos rovásba rejtett
Ihlett regősök dalában sejtett
Földi szerelme égi Turulnak,
Ebből eredte a földi nagyúrnak,
Túrnek, a hősnek s a hét nemzetnek,
Ég, pokol és föld tűzén edzettnek.

S látja a látó lelki szemével:
Túr birodalma messzire ér el;
Fenn a turul leng, szárnya kitérve
S néz le a büszke turáni világra.
Hány rész ad erőt ott egy akaratba!
Oh, bár ez az egység örök maradna.
De jaj, oda Túr! A szárnya, a röptel
Hat fia markol az egy nagy örökbe,
Nem hagyja a jussát egy se halálig
S Túr birodalma részekre málík...

Az éposz kedves és tanulságos olvasmánya lesz minden igazszívű magyar-nak. A jellemek fölépítése, az elbeszélés gördülő menete, a szerkezet kerekded-sége, de főleg az előadás és nyelv magas lendülete, költőisége páratlaná teszi ezt az alkotást újabb irodalmunkban. Reméljük, hogy a honfoglalás kör i száza-doknak e rajza után a költő a keresztény Árpádok dicső és mondákban gazdag korát is lantjára veszi — gyönyörűségére és vigasztalására gyászba borult nem-zetének.

Unkari eheänä ja tynkünä. Toimittanut **Aladár Bán**, Suomalaisen Kirjalli-suuden ja Kalevala Seuran jäsen; Helsingissä 1926. O. Y. Otava. (Az ép és csonka Magyarország. Szerkesztette Bán A., a Finn Irodalmi és a Kalevala Társaság tagja. Helsinki, Otava könyvkiadó-cég). Finnországban évtizedek óta élénk érdeklődés mutatkozott hazánk és nemzetünk iránt, amelyet Hunfalvy és Szinnyei utazásai s finn részről Jalava Antalnak hazánkban tett többszörös tartózkodása ébresztet-tek s későbbi érintkezések egyre élénkebbé tettek. Ez az érdeklődés eddig főkép Jalava „Unkari” (Magyarország) című s Kivalkas Mátyástól átdolgozott, megféle-tesen szűkszavú és futó benyomások alapján készült művére volt utalva. E hiányon akar segíteni a címben említett gazdagon illusztrált, izlésesen kiállított 326 lapra terjedő könyv, amely ez év februáriusában hagyta el a sajtót. Az előszóban a szer-kesztő következőleg állapítja meg a mű célját és irányát: „Az újkori művelődés terjedése s különösen a világháború következményei alaposan átalakították Ma-gyarországot és a magyar nemzetet. Az országot darabokra tördelték, a nemzetet anyagi gondokba süllyesztették, sőt nagyrészt idegen, kemény igába hajtották. E könyv célja Magyarországról legalább nagy vonásokban reális képet rajzolni az olvasó elé. Ez nem könnyű feladat, mert ma két Magyarország van: az egyik a feldarabolt, csonka ország s a másik az ezeréves, ép haza, melynek alig egy har-madrészét hagyták meg régi birtokosa kezén. Ha magyar ember a hazájáról be-szél, nem a csonka országot érti. Ám az idegen a való viszonyokk akar meg-ismerkedni. E nehéz kérdés megoldását megkönnyíti az, hogy v nek érző, sorsunkat megértő testvérnép számára készült. Midőn tehát Magyar- országot is-mertetjük, annak történeti határait és sorsát vesszük figyelembe, de nem mellőz-zük a Trianon okozta változásokat sem. A könyv nem törekszik teljes önálló-ságra, Ez nem is volna lehetséges. Célja az évszázados tudományos munka meg-állapításait egybefűzni, melyeket egyéni felfogás nem változtathat meg az igazság sérelme nélkül. Csupán a rendszerezés, az anyag kiválogatása s egybefűzése a céltudatos munka eredménye.”

Hogy a mű miként oldja meg feladatát, arról szólaltassunk meg egy kiváló finn író. *Jaakkola* Emil, aki hazánkat kitünően ismeri, a Turun Sanomat (Turkui Hírek) c. előkelő finn újságban hosszabb cikket írt róla, amelynek néhány részlete hű fordításban így hangzik:

„A nálunk széles körökben ismert magyar költő-tudós: Bán Aladár műve irodalmunkban hézagpótló s a legmegbízhatóbb szakértők rajza saját hazájukról. A hat fejezetből az első a hirneves történetíró, Márki Sándor professzor írta. Ez a rész Magyarország ragyogó történetének ragyogóan megírt rajza. Minthogy itt minden a világtörténet hátteréből lép elénk, a mult korok homályába oly fé-nyes bepillantás nyílik, hogy majdnem elkápráztatja az északi történelem szür-kebb színeihez szokott szemet. Magyarország történetében mint gócpontban egye-sültek a legkülönbözőbb kultúráramlatok. Ezt az igazságot megerősíti a második fejezet, amelyben az európai híró geográfus, Cholnoky Jenő egyetemi tanár mély

belátással rajzolja Magyarország középponti, egységes földrajzi helyzetét s ezt oly művészi módon teszi, hogy önkéntelenül eszünkbe jut a régi finn dal:

Oda vágy a lelkem hozzád,
Öledbe szép Magyarország!

A következő négy fejezetnek (néprajz, irodalom, művészet, Trianon következményei) szerzője Bán Aladár. Világos, hogy ily központi fekvésű országban nem lakhatik fajtiszta nép. De a magyarok több mint ezer év alatt megtartották vezető szerepüket s a felszaporodott nemzetiségek csak későbbi település. Bán rajza a magyar irodalomról és művészetről könnyen áttekinthető, önálló felfogásra valló munka... Általában az egész mű szóló példája annak, mint lehet aránylag száraz, tárgyilagos anyagot élvezetes, művészi formába önteni. S az objektív adatok világánál sem homályosul el a rokon magyar nemzet romantikájának csillaga!

A cikk a következő szavakkal zárul: „Nagy köszönettel tartozunk régi barátunknak, Bán Aladárnak, hogy ezt a szélesvonalú, felvilágosító művet megalkotta a finn olvasóközönség számára. Sok balvéleményt fog ez eloszlatni s erős pillére lesz annak a hídnak, amely egybekapcsolja a két, egymástól messzeszakadt rokon népet, melyek árván küzdenek az idegen fajok tengerében.”

Megemlítjük, hogy a kiadó a Kormányzó Úr Öfömlétségének diszpédányt ajánlott fel, amelyet Bán Aladár külön kihallgatáson nyújtott át.

Sebestyén Gyula: Gesta Hungarorum. A magyar hősmondák öt könyve. Budapest, 1925.

Egy hatalmas munkának három kötete fekszik előttünk: az első, a második s a befejező ötödik kötet; hiányzik még a közbenső kettő. Oly óriási anyag van feldolgozva e kötetekben, hogy rövid ismertetés keretében nem is lehet érdemlegesen hozzászólni. Fenntartjuk magunknak a jogot, hogy a műre teljes befejezése után újra visszatérjünk; most csupán általános képet vázolunk a benyomásról, amelyet reánk így töredékében tett.

A mű tulajdonképpen egybefűzése a turáni népek költői hagyományainak. Rá is elmondhatjuk, amit a Kalevalára: hogy anyagából nem egy, hanem egész sor époszt lehetne alkotni. Sebestyén az első magyar író, aki megpróbálja a dús turáni hagyományokat rendszerbe önteni. Műve a költészet és a próza határán áll. Az előhangban költői prózát s az énekekben prózai költeményt ad. Sebestyén mint tudós élte le munkás életének hosszú éveit, a versírást nem gyakorolta s ez teszi előadását nehézkessé.

Midőn kifogásoljuk a mű költői előadását, ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy nincs neki értéke. E munka nagyon becses. Azzá teszi már maga az alapgondolat, amely létrehozta. A magyar nemzetnek nincs naiv éposza, pedig fájának őshagyományai úgyszólván készen kínálkoznak az époszi alakításra. A szerzőnek folklórista érzéke nem bír lemondani a csábító gondolatról, hogy nemzetének megmutassa az utat, amely multja tündérligetébe vezet. Hisszük, hogy még jön magyar epikus, aki újra végigjárja — vagy mondjuk, röpi — az utat, amelyet táltoslelkű szerzőnk megtett.

Sebestyén Gyula, a hirneves tudós hosszú krónikás művében néha megüti a valódi poézis húrjait is, mint egykor jó Tinódi Sebestyén. Így pl. mily szépen, magyarosan, népiesen szól a régi magyar szabadságharcosokról, a kurucokról, a hajdúkról, a bujdosó vitézekről:

Zordon téli fagyban, tavasz vadvizében,
 Nyárnak hévségében, ősz sűrű ködében
 Csak egy gúnyát nyűttek, mert szegények voltak.
 Nyusztos süvegükön kócsagtoll nem strázsált,
 Mentőjüknek nem volt arany paszomántja,
 Farkasbőrüknek is lekotlott a szőre,
 Piros csizmájukat elhagyta a színe,
 A szennyesük korcát meglakta a féreg,
 Mert szegények voltak e szegénylegények.

(V. könyv, 20. ének).

De szóljunk valamit a kötetek tartalmáról.

Az I. kötet „Öshiedelmek” címet visel s 5 fejezetre oszlik: 1. A kezdet, vagyis a világ megteremtése, vogul-osztják s az érintkező népek hitregéinek alapján; 2. Allatköri harcok, a Hadisten gyermekkori harcai; a harcosok a csillagkör planétái; 3. A szárazföld teremtése; finn-ugor és asszír-babiloni hagyományok szerint; 4. Baj az alvilággal: a szerelem istennőjének halála és föltámadása; 5. Tisztító tűzözön, melyet a vízözön követ. Ekkor kezdődik az ember kora.

II. kötet: „Menrót.” Tartalmáról némi fogalmat nyújtanak az egyes fejezetek címei: 1. Levegőfiak születnek. 2. Ménrót hivatása. 3. Baj a ködfiakkal. 4. Hunor és Magor. 5. A csodakovács. 6. A csodamalom (finn mondai anyag: a szampo). 7. Az írás. 8. Irán és Turán harca. 9. Népek csatája. 10. Istenítélet.

Az V. kötet, mely jóval felülmúlja az előző kettőnek együttes terjedelmét (542 l.) „Emes álma” címet viseli s 25 énekre oszlik. E rész felöleli a magyarok történetét 946-tól 1920-ig, Trianonig.

A mű a szerző adományaként „a magyar főiskolák ifjúságának örök tulajdona.”

Eesti rahvalaulud. Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest. Toimetanud: M. J. Eisen, Kaarle Krohn, Vihtori Alava, Oskar Kallas, Walter Anderson, V. Grünthal. I. köide. Tartu, 1926. (Észt népdalok dr. Hurt J. és mások gyűjteményeiből. Szerkesztették... I. kötet.) A turáni irodalomnak kimagasló terméke ez a 488 lapra terjedő könyv, s ékesen szóló példája annak az áldozatkészségnek, mellyel az egymilliónyi kis észti nép az irodalom és kultúra ügyét felkarolja. Ismert tény, hogy a folklórtudományban az egész világon első helyen áll a finn nemzet, de ugyanakkor hangoztatnunk kell, hogy a folklór praktikumában az észti nép az első a föld kerekén. Egyetlen nép ez a világon, amely népköltészetét egész nyelvterületén kataszteri pontossággal felgyűjtötte és pedig nem kormány- és hivatalos támogatással, sőt a kormányhatalom nyomása ellenére — még az orosz korszakban. A gyűjtő munkában fővezér volt Hurt Jakab ev. lelkész s legbuzgóbb segítője M. I. Eisen, akkor szintén lelkész, ma a folklór tanára a tartui egyetemen. Az észtek tehát elvégezték a munka gyakorlati részét. De az egybehordott anyag rendszeres feldolgozásában most a finnek nyújtanak nekik segédkezet. A szerkesztésben tevékeny részt vesz a világhírű helsinki professzor, K. Krohn, aki öt magyarázó cikket ír a dalszövegek bevezetésével s néhány mintaszerű folklór-térképet nyújt az egyes dalok földrajzi elterjedtségéről. — Különösen érdekes Krohnnek az észti népdalok versformájáról írt értekezése, melynek tartalma röviden a következő: A finn-észti — s hozzáfűzhetjük: a magyar — ősi verssor négy trocheusból áll a láb első szótagján iktussal. Szabályos sor tehát nyolcszótagú, ámde az

első lábban lehet 3, néha 4 többnyire rövid szótag is s így a sor 9, 10 szótagúvá nyúlhat. E meghosszabbodott verslábnak azonban külön szót kell alkotnia, pl.

Minu aga | hella | venna | keñe
 Ęn kicsike | drága | testvér | kémet

A szóhangsúly nem mindig esik egybe a vershangsúllyal s ebben rejlik a finn-észtl verselésnek egyik főszépsége. E jelenségre írta Julius Krohn e jellemző szavakat: „A vers és a nyelv hangsúlya majd találkoznak, majd elválnak egymástól. Olyanok, mint két szerelmes, kik összevesznek s ismét megbékélnek, ilyképtevén nyilvánvalóvá szövetségük természetét, amely ment a kényszertől.”

A kétszótagos első versláb bármily szótagokból állhat. A többi lábnál azonban vigyázni kell arra, hogy rövid főhangsúlyos (azaz első) szótag ne kerüljön arsisba, azaz a versláb hangsúlyába (—), hosszú főhangsúlyos (első) szótag pedig thesisbe, azaz a versláb hangsúlytalan részébe (—). E finom verstani sajáttság ellen az újabb verselők sűrűn vétének; nem igen törődnek az időmértékkel, csupán a szótagok számával (akár nálunk!).

Megemlítjük, hogy e vaskos kötetben csupán 12 észtl elbeszélő költemény van, de összes variánsaikkal, változataikkal együtt. Elképzelhetjük, mennyi munkára és áldozatra lesz szükség, míg a gazdag észtl népköltés valamennyi terméke ily rendszeres feldolgozásban megjelenik s hogy mily szellemi értéket képvisel majd ez a sorozat. Kérdezzük: lesz-e valaha nekünk ily gyűjteményünk csak legálább a székelv népballadákból?

B. A.

Turáni regék és mondák a világ teremtéséről. Közreadja Baráthosi-Balogh Benedek (a szerző kiadása és tulajdona) Budapest, 1926. 160 l. — Ez a csinosan kiállított kötet a „Baráthosi turáni könyvei” című, 24 kötetre tervezett sorozat első számaként jelent meg. B. Balogh B. neve mint lelkes, kitartó keletásziai kutatóé és etnográfusé széles körben ismert. Az elsők közé tartozik, akik Japánnal és a japáni néppel behatóbban foglalkoztak s nagyrészt közvetlen tapasztalatból eredő ismereteit több, élvezetes modorban megírt könyvben dolgozta fel. Jelen kötetben húsz mythologiai mondát ír át népies magyar nyelvre legnagyobb részt a vogul nép hagyományáiból. A könnyed, világos és magyaros előadás alkalmassá teszi e gyűjteményt arra, hogy belőle a nagyközönség és az ifjúság megismerkedjék az ősi ugor hagyományok tartalmával és szépségével. Kár, hogy a szerző pontos forrásjegyzéket nem fűz a könyv végére, hogy így az olvasó figyelmét ráirányítaná az eredeti szövegekre. — A 24 kötet előfizetési ára 480.000 korona, de elő lehet fizetni 12 kötetre is 240.000 koronával s 6 kötetre 120.000 koronával. Minden kötet 10 ívnyi terjedelmű. Előfizetéseket elfogad: Held János nyomdavállalata Budapest, II., Margit-körút 7.

Magyar nyelvi tanulmányok. Írta dr. Erdélyi Lajos egyetemi m. tanár. I. kötet. Budapest, 1926. 157. l. — Erdélyi L. neve széles körben ismert mint nyelvünk egyik legtelkiismeretesebb búváráé. Főleg az erdélyi nyelvjárásokkal s általános mondattani kérdésekkel foglalkozik s a gondosan egybehordott adatok bősége és rendszerezése jellemzi minden dolgozatát. Minket főleg „Értelmi egyezés a magyarban, finnben és törökben” c. értekezése érdekel, amelyben a nevezett turáni népek gondolkodásában több meglepő találkozást mutat ki. E nyelvekben számnevek után rendszeren egyszám használatos, előfordulnak azonban oly esetek is, amelyekben többesszám áll. Erdélyi Lajos kimutatja, hogy ezek a kivételes esetek az értelmi egyeztetésből magyarázhatók s nem ingatják meg a három

nyelvnek e pontban való találkozását. Az egyes dolgozatok címei a következők: 1. Az ú. n. összevont és kihagyásos mondatok modern szempontból. 2. Egy érdekes mondattani jelenség és tényező. A ráértés. 3. Értelmi egyezés... 4. Budenz J. emlékezete. 5. A népnyelv tanulmányozása ügyében. 6. A háromszéki nyelvjárásról. 7. Időalakjaink és módjaink a háromszéki nyelvjárásban. 8. A csángók eredetéhez nyelvjárásaink alapján. A brassómegyei és háromszéki csángók eredete. 9. A gyimesi csángók eredete. 10. A Gyulafehérvári sorok. 11. A háború mondattanából. 12. Petz Gy.: Paul Hermann emlékezete. Az értékes kötet a szerző kiadása, akinél megrendelhető (Budapest, I., Győri-út 14.). Ára 75.000 kor.

Magyar feltámadás. Közgazdasági és politikai elmefuttatások. Irta dr. Madai Gyula nemzetgyűlési képviselő. 8° 156. l. Bpest, 1926.

Madai Gyula, a nemzetgyűlési képviselők turáni csoportjának egyik kiválósága, e könyvben 19 kis tanulmányt fűzött pompás csokorba. Éles szemmel látja meg, hogy a trianoni sirba zuhant, alélt szonkaország csak akkor térhet magához, új élet áldásos lüktetése akkor indulhat meg béna testében, ha minden fia a szeretet és megértés jegyében tömörül, az okos belátással, a hazáért dolgozók táborába.

Átérző lelkét izzó szeretet tölti el fajtája, a messze keletről ideszakadt árva magyar iránt. Aggódó lélekkel, de jövőjében fanatikus hittel bízó tanítással mutatja népének a követendő utat, és vezeti, támogatja, hogy megállja helyét abban a szerepkörben, melyet a történelem juttatott neki. S hogy ezt megtehesse: új, modern alapokra kell fektetnie gazdálkodását, megváltoztatnia mezőgazdasági berendezettségét, s a gabonatöbbletermelés helyett mentől gyorsabb ütemben áttérni: az állattöbbletermelésre. Dániát állítja elének követendő, utánzásra méltó példának.

Hogy e nagy történelmi feladatot megoldhassa, szervezetlen tömegeit, a szerteszét heverő kalászokat erős, izmos kévébe kell összefogni, s ezt szolgálja legfőképpen: a szövetkezeti eszeme mennél teljesebb megvalósítása.

Minden tanulmányában ez az alapmotívum. Megcsendül a rajongó szeretet a magyar nép iránt. Egyikben Nagyatádi Szabó portréját festi meg találó vonásokkal, s ebben ott áll előttünk a maga teljességében, valóságában a magyar paraszt, „aki úr, kedves, komoly, gyöngéd, alázatos úr, kinek szép, meleg, barna szeméből Turán naiv gyermekmosolya villózik a jó ismerős felé, de maró bizalmatlanság süvölt a kétes idegen arcába”.

Madai előadása könnyed, kellemes csevegés. Alapvető, fontos kérdéseket egy-két vonással rajzol elének; megnyitja a látások, a gondolkodás számára a dolgok méhét, s biztos kézzel vezet át minket politikai, közgazdasági kérdések szövevényén; mindezt olyan vonzó elevenséggel teszi, hogy az, aki könnyű szórakozás céljából vette kezébe e kis könyvet, azon veszi észre magát, hogy a legaktuálisabb, legnagyobb fontosságú és jelentőségű problémákon kell gondolkoznia mélyen, komolyan, ahogy a szerző akarja.

E tanulmányorozatnak éppen ez az érdeme: igazságok meglátására készítet, gondolkodni kényszerít.

Bucsy Ákos.

Dr. Austerlitz Vilmos: Utazásom Finországon át az északi sarkkörig. Eperjes. 24 l. Ez a kis füzet olvasott és gondolkodó íróember munkája, melyben finnországi tapasztalatait és benyomásait örökíti meg. Jó megfigyelő képességgel tekinti át a finnek társadalmi életét s bepillantást vet érzelmi világukba is, főleg azt a

szeretetet emelve ki, mellyel finn testvéreink irántunk, magyarok iránt viseltetnek. Antropológiai megfigyeléseit a következő sorokba tömöríti egybe: „A finnek alkati és embertani típusa, fiziognómiája elütő a magyartól és inkább a skandináv népek közös jellegét tünteti föl. Sárgás-szöke hajzat, kissé bemélyedt, kékes-szürkés, ábrándos tekintetű szem, egyenes, kicsiny orr, lassu, vontatott mozdulatok; kissé szűkszavúak, indulatokra nehezen lobbanók. Viszont a magyarral közös jellemvonások: lángoló hazaszeretet, függetlenség utáni vágy, végtelenségig menő vendégszeretet és gavalléria; nagy kedvelői az éneknek és zenének, amely hol méléző, hol vidámságba átesapó akkordjainál fogva erősen emlékeztet a magyarra. Speciális finn tulajdonságok: a tisztaságnak és világoosságnak kedvelése, a virágok kultusza és az idegen vágyon tisztelete.”

Az „Üliöpi lasleht” (Egyetemi hallgatók lapja) című tartui havi folyóirat 1926. márciusi száma teljesen a finn-magyar-észt rokonság eszméinek van szentelve. Cikkeket hoz finn, észt és magyar íróktól. Magyar részről dr. **Jungerth Mihály** tallinni követünk tartalmas cikket írt a magyar-finn-észt kulturérinkezésről rámutatva az 1927-ben Budapesten rendezendő III. finn-ugor kongresszus feladataira s a budapesti Kalevipoeg-ünnepek jelentőségére. Dr. **Virányi Elemér** tartui egyet. lektor a magyar kultura fejlődését ismerteti s a finn és észt írók, köztük a nálunk hosszabb időt töltött **Hellat Sándor** észt követ, igen érdekes adatokat közölnek a finn-ugor népek kulturéletéből.

Magyar népdalok finn nyelven. A helsinki Kalevala-Társaság kiadványainak sorában az idén egy 215 lapra terjedő diszes könyv jelent meg mint a „Rokoni Lant” (Heimokannel) c. sorozat II. kötete „Magyar népdalok” címmel. A verseket **Manninen Ottó**, a jeles Petöfi-fordító ültette át finnre virtuóz verseléssel és az eredeti szövegnek teljes ártérésével. A költemények kiválogatásában és tökéletes megértésében Finnországban élő hazánkfia, Faragó József volt segítségére. A 200 vers közül 184 lírai dal s 26 románc és ballada. A gyűjtemény tudományos célra is használható, mert a forrás mindenütt pontosan meg van jelölve. Ez az első gyűjtemény, mely a magyar népköltés gyöngyeit egy rokonnépnek bemutatja.

Hedin Sven: Pekingtől Moszkváig. Fordította dr. Balassa József. Franklin. Budapest (232 l.) Ez a könyv nem tudományos mű, még csak nem is hosszú, részletes megfigyelések foglalata, hanem aránylag rövid, pár hónapra terjedő utazás benyomásainak leírása. Maga a szerző mondja: „ez a könyv nem ad feleletet a bolsevizmus elveire, elméletére és gyakorlati megvalósítására vonatkozó kérdésekre. Csak egy gyors utazásról számol be Mongolián, Sziberían és európai Oroszországon keresztül.” Ha a könyv célja az olvasót kellemesen szórakoztatni s a szerző meglátogatta területek viszonyairól vonzó modorban tájékoztatni, ezt a célját mindenesetre elérte.

A Hadtörténelmi Közlemények évnegyedes folyóirat idei I. füzete értékes tartalommal jelent meg **Gyalokay Jenő** gondos szerkesztésében. A füzetnek különösen két közleménye érdekel bennünket turáni tárgya folytán. Az egyik **Karoflovič Oszkár**nak „Magyar katonák a világháború török harcterein” c. értekezése, amelynek itt megjelent első részlete Törökországnak a háború kitérése előtti helyzetét, a világháborúba való belépését s az 1915-ben és 1916-ban lefolyt eseményeket rajzolja. A másik turáni tárgyú cikk **Bán Aladárnak** a „finn katonai lapokról” szóló ismertetése. A cikkből láthatjuk, hogy finn testvéreink komolyan veszik

honvédelmi munkájukat s ez reményt nyújt aziránt, hogy az északi kolosszus szomszédságában is megőrzik hazájuk függetlenségét.

A tallinni II. finn-ugor kulturkongresszus (1924) jegyzőkönyve ép most hagyta el a sajtót. A 267 lapra terjedő kötet ismerteti a kongresszus létrejöttének és lefolyásának történetét s közli az ott elhangzott előadások szövegét finn, észt, magyar vagy német nyelven. Magyar részről a kötetben a következő előadások olvashatók: gróf Klebelsberg Kunó miniszternek nagy feltűnést keltett dolgozata „A magyar középiskolai oktatás reformja” címmel; a terjedelmes értekezés először történeti visszapillantást vet a magyar középiskolai oktatás fejlődésére, azután részletesen ismerteti az újabb reformokat, melyek középiskoláinkat európai színvonalra emelték. Kornis Gyula egyet. tanár mélyen szántó bölcséleti fejtegetést nyújt „Humanisztikus tanulmányok és világnézet” címen. Dr. Nevelős Gyula min. o. tanácsos „az iskolánkivüli népoktatásról Magyarországon” s Péch Aladár főigazgató „felsőbb iskoláink fejlődéséről” tartott előadást. Csekey István tartui egyet. tanár „a külföldi tudományos intézetek szervezését” s Jakó Géza, tallinni iparművészeti tanár „Budapest tanügyét” ismertette, s végre Bán Aladár „a turáni mozgalom céljairól és eddigi eredményeiről” szólt. A könyv kitűnő útbaigazításul szolgálhat az 1927-ben Budapesten tartandó III. finn-ugor kongresszus rendezésében.

A rejtelmes Alföld. Irta: Móricz Pál. 8° 240 l. Tahitótfalu 1926. A szerzőt nem kell újra bemutatnunk a magyar olvasóközönségnek, hiszen régi, kedves ismerőse mindnyájunknak. Legújabb kötete olyan színes, eredeti, telivér magyar, amilyent keveset találunk az újabb irodalmunkban. Az Alföld lelkét, sejtelmes, titokzatos, szófukar, méltóságos magyarját hozza elének novelláiban, mesteri karcolataiban, genreképeiben. Előttünk áll a magyar pszihe ősi töretlenségében, nagyszerűségében, úgy, ahogyan azt magunkkal hoztuk messzi napkeletről, legenda ázsiai pusztákról. A mai városi embernek szinte idegen, megdöbbentő ennyi élet, szín, lélekmelegség, ennyi igaz, tösgyökeres magyarság. Ujjongva köszöntjük az író, hogy meglátta, megérezte és megérezkeltetni tudta ezt a sajátos levegőt, lefosztott róla minden idegen mázt s élénk varázsolta ezt a nekünk oly drága — mert csak a mienk — ősi egészséges, tiszta világot.

Móricz stílusa reális, meglátása, népiessége a finn írók legkiválóbbjaira emlékeztet s egyúttal Tömörkény, Gárdonyi magasságába lendült e kötetében. A kötet tartalma lebilincselő és változatos, találunk benne természeti leírást, jellemképet, rövidebb novellát, amelyek mind irodalmunk valódi értékeit gyarapítják.

Bucsy Á.

Ungarische Jahrbücher most megjelent legújabb száma (a hatodik kötet 1—2. füzeté) első cikkében Szinnyei József ismerteti a Magyar Tudományos Akadémia működését a magyar nyelvtudomány terén. Lukinich Imre az 1722—1740 közötti magyarországi orosz toborzások történetét dolgozza fel gondos eredeti forrástanulmányok alapján. Relkovics Neda, a hét „alsómagyarországi” bányaváros XIV—XVII. századbéli életét világítja meg. Schostakovics irkucki nyelvész a szibériai folyók nevének történeti-néprajzi értelmét fejti meg. Ernst Lewy és N. Poppe pedig árja, finn-ugor, illetve altáji őtörök nyelvészeti dolgozatokat közölnek. Gazdag szemleovat és bőséges irodalmi ismertetések zárják be a vaskos kötetet, mely Gragger Róbert professzor szerkesztésében jelent meg.

H I R E K

Elías Bragon bej, a sztambuli állatorvosi főiskola tanára ez év elején a tartui állatorvosi főiskolán a keleti lótenyésztés kapcsán a magyar lótenyésztés ismertetésével is foglalkozott. Bragon bej a világháború alatt több ízben volt Magyarországon és jól ismeri hazánkat. Tallinni előadása alkalmával dr. Jungert Mihály követünk kihallgatáson fogadta. Bragon bej az első török, aki az új Esztországban megfordult. Nagy érdeklődés mellett megtartott előadása első alapkőve a szélesebb turáni kapcsolatok északon való kiépítésének. Előadásának befejezése után dr. Virányi Elemér egyetemi lektor lendületes észt nyelvű előadásban ismertette a magyar-török kapcsolatokat.

Törökök iparüzése Magyarországon. A kereskedelmi miniszter 95.035—1925. számú rendeletével megengedte hogy a török állampolgárok Magyarországon ipari munkát végezheszenek. A rendelet értelmében ezentúl a nálunk tartózkodó törököknek, ha iparigazolványt vagy iparendélyt kérnek, csak ama feltételeket kell igazolniok, amelyeket az ipartörvény a magyar állampolgárok számára előír.

Cimadományozás. A kormányzó úr a kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére Vig Albert miniszteri tanácsos, iparoktatási királyi főigazgatónak nyugalomba helyezése alkalmából, 1926. febr. 15-én, a hazai iparoktatás szolgálatában évtizedeken át kifejtett kiválóan értékes és buzgó működése elismeréséül a helyettes államtitkári címet adományozta. Ez a kitüntetés a turáni eszme híveinek körében is őszinte örömet keltett, mert Vig Albert társaságunk igazgatóságának munkájában évek hosszú során át tevékeny részt vett.

A Fenno-Ugria c. finn-észt-magyar folyóirat egyévi fennállása után beszüntette megjelenését. A szomorú határozat oka, hogy az Európaszerte kedvezőtlenül fordult gazdasági helyzet folytán a finn állam nem nyújthat megfelelő anyagi támogatást a kiadónak. Midőn ezt a hírt közöljük, megemlítjük, hogy most ismét a „Turán” az egyedüli sajtóorgánium, amely minden anyagi nehézség ellenére is kitartóan küzd a rokonnépek közti kapcsolatok fejlesztésén.

M. J. Eisen tartui egyetemi tanár, a kiváló költő és folklorista, — mint mult számunkban jeleztük, — ez évben ülte negyvenéves írói működésének jubileumát. Eisent ez alkalomból a Petőfi-Társaság idei március havi közgyűlésén kultágjának választotta, elismerésül azokért az érdemekért, amelyeket a költő Petőfi verseinek észtre fordításával szerzett.

A legjobb finn birkózók vettek részt a Magyar Atlétikai Club 1926. május 9—10-én rendezett nemzetközi versenyén: a világ bajnok Weksten, robosztus alakú, roppant erejű, nagyközépsúlyú versenyző, aki annyi dicsőséget szerzett hazájának sok-sok győzelmével; Nykänen hadnagy, az újabb birkózógeneráció

legtehetségesebb tagja, aki nagyszerű képzettségű s megvesztegetően szép stílust birkózó és végül az örökké mosolygó, vidám Pappinen. Aki ismerős a sportok világában, az tudja, hogy milyen félelmetes név ez a három. A velük való eldöntetlen mérkőzés is a legnagyobb dicsőség, s a rajtuk aratott diadal hírét percek alatt elröpíti a rádió távoli világáreszekbe is. A finnek hamarosan megnyerték szerény modorukkal, tapintatos viselkedésükkel a magyarok szeretetét. A legnagyobb örömünkre szolgál, hogy büszkeségünk, dr. Varga Béla, aki a világ legszebb stílusú, legnagyobb technikájú versenyzőjeként ismeretes, titáni küzdelemben megverte Weksten, aki pedig nemrégiben gyűrte le a svéd oroszlánt, Westergren világbajnokot. Jellemző ideális sportfelfogásukra, hogy Weksten örömmel gratulált a magyar világbajnoknak nagyszerű győzelmeihez. Nykänen csoportjában második, Pappinen első lett. Vendégeink Debrecenben is jártak, ahol természetesen minden versenyüket könnyen nyerték. Pompás hangulatban távoztak Magyarországból s elvitték szívükben annak a nagy szeretetnek melegét, amellyel mindenütt találkoztak, s megfogadták, hogy mindig ápolni fogják a rokoni szeretet tüzét, mert érezték, hogy csak testvérek fogadják úgy egymást, mint őket fogadták itt. (Byas.)

Az angorai magyarság estélye. A török köztársaság új fővárosának, Angorának újjáépítésében a magyar mérnökök és iparosok is résztvesznek. A magyarság elhatározta, hogy Musztafa Kemál pasának szobrot emel, közadakozásból össze is gyűlt a szoboralap és Rápolthy Lajos szobrászművész már dolgozik is ezen a szobron. A szoboralap növelésére a múlt februárban kiválóan sikerült magyar estélyt rendeztek, amelyben főrése Vondra bejnek, a törökországi magyarok egyesülete elnökének volt. Ő mondta az ünnepi beszédet is, utána Kemál Edin, az ifjú költőgeneráció jeles tagja szavalta el költeményét, amely arról szólt, hogy a nagy háború után két sirt ástak, az egyikből az álhalott már feltámadt és most szeretettel nyújtja kezét a másik ébredő halott felé. Ez után zene és tánc következett, még pedig felváltva magyar és török tánc és zene. A török urak között ott volt: Hamid Zübeir bej, a közoktatásügyi minisztérium művészeti és kulturális főigazgatója, Red sai bej, a kereskedelmi minisztérium iparfejlesztési osztályának főigazgatója, Csali Ibrahim bej, kiváló török festőművész, Szedad bej műépítész, Sakir bej külügyministeriumi titkár és sokan mások, köztük igen sok török hölgy. Az estélyen megjelentek még: Répássy Miklós, az angorai magyar követség vezetője, Rápolthy Lajos szobrászművész, Bacsó Andor főmérnök és felesége, Tötössy Géza főmérnök és felesége, dabasi Halász Ferenc és Nemeskuthi Szabó Gyula főmérnökök, Gálffy Béla repülőkapitány, Tarnai főmérnök.

Bolgár-magyar rokonság és lengyel-magyar barátság. Bonkáló Sándor egyetemi tanár a Magyar Külpolitika 1925. decemberi számaiban „A szláv kérdés” címen értekezést közölt, amelyben többi között ezt írja: „A turáni rokonság hangoztatása teljesen értéktelen; hisz Bulgária szláv állam s egész multja, jelene és jövője a szláváshoz köti. Az érdek erősebb még a rokonságnál is. Kérdés, hogy mai érdeke mit kíván meg tőle s nem csak egyoldalú-e a szimpátia, mint a lengyel-magyar barátságnál, hogy t. i. csak mink ápoljuk a barátságot.”

Ezek a sorok, valamint az egész cikk szelleme arra vall, hogy Bonkáló túlságos optimizmussal tekinti a szláv testvériséget s nincs teljesen tájékozva a fent érintett két nemzet (bolgár, lengyel) viszonyáról hozzánk, magyarokhoz. A bolgár-magyar rokonság és barátság kérdésében Móricz Péter alelnökünk felszólalása után (M. Külpolitika, 1926. I. 1.) Bonkáló maga is némileg mérsékeltebb állás-

pontot foglal el (M. Külpolitika, 1926. I. 11.), de az az állítása, hogy a török-bolgár elem a mai bolgár népnek legfeljebb egy százalékát tette s így nem lehet szó a bolgár nép turáni voltáról, újabb tiltakozást vont maga után Paikert Alajos elnökhelyettesünk részéről (M. K. 1926. febr. 1.). Paikert kimutatta már több cikkében, hogy a bolgárok jellemében határozott turáni vonások mutathatók ki s ezt a bolgár tudósok egy része is elismeri. E jelenségnek oka pedig az, hogy a bolgár népnek tekintélyes része turáni eredetű.

Ami Bonkálónak a magyar-lengyel viszonyra vonatkozó állítását illeti, saját tapasztalataimból épp az ellenkezőt állíthatom. 1924. júliusában volt szerencsém a szegedi egyetem földrajzi expedíciójának társaságában meglátogatni Lengyelország legjelentékenyebb szellemi gócpontjait (Vilna, Varsó, Krakó). A lengyel egyetemek képviselői mindenütt a legmelegebb szeretettel fogadtak bennünket s a régi lengyel-magyar barátságot nem csak konstatálták, hanem tettekkel kimutatták s a jövőre is irányadó tényezőnek ismerték el. Azzal a benyomással távoztunk Lengyelországból, hogy a lengyel nép még tán intenzívebben ápolja az érzelmi rokonságot, mint mi, magyarok.

B. A.

Liszt Ferenc magyar tanítványa, lovag Hegyei Géza zongoraművész, 1926. februárban meghalt Konstantinápolyban. Harminchat év minden zenei megnyilvánulása az ő nevéhez fűződik, a régi szultáni udvarok fényében ép olyan otthon volt, mint a mostani viszonyok között, szíve-lelke tökéletesen távolállott a politikától, csak a művészetnek és családjának élt. A háború idején, 1916-ban Mihajlovich Ödön levelezett vele, hogy a Zeneakadémián akkor üresedésben volt zongora-szaktanári állásra megnyerjék. Nem volt kedve otthagyni Konstantinápolyt, amely annyira hozzánőtt és amelyhez annyira hozzánőtt ő is. Már kora ifjúságában a szultánok Donizetti örökösének: a testőrgárdazenekar művész-mesterének nevezték ki. Ezt a gárdaezredesi ranggal járó tisztséget megőrizte haláláig.

Nagy török estély. Fényes keretek között folyt le a Szent Gellért-szálló termeiben Ridvan bej Oglou Hüsrev bej török követ és neje legfőbb védnöksége mellett a magyarországi török diákok bálja, amelyen ott láttuk Budapest bálozó közönségének színét-javát. A Magyarországon tartózkodó törökök teljes számmal vonultak fel az estélyre, amelyen a diplomáciai kar számos tagja is megjelent. A táncestélyt igen hangulatos és kedves műsor előzte meg Flittner Rózsika, Szent-István Juliska, Walther Melinda, Bán János és Szerdahelyi László közreműködésével. A megjelent hölgyeket igen csinos és izléses táncrenddel lepte meg a rendezőség. A báli közönség a legkitünőbb hangulatban a késő reggelig maradt együtt.

Előadás Magyarországról Konstantinápolyban. A konstantinápolyi Türk Odzsak-egyesület termében 1926. januáriusában bátaszéki Romeiser Ferenc mérnök nagysikerű előadást tartott Magyarországról, vetített képek kíséretében. Az előadás szövegét Romeiser írta és a magyar történelmen végigvonulva, az ország természeti szépségeit ismertette, ideértve az elszakított országrészeket is. Az előadás szövegét két Magyarországon végzett török ifjú fordította és dolgozta át török nyelvre. A nagy érdeklődést keltett előadáson részt vett a Türk Odzsak nagy tábora, magyar részről pedig Tahy László követ és felesége, a követség tisztikara, valamint a magyar kolónia számos tagja.

A dohánytermelés Törökországban nagy arányokat ölt. Az idén már 30 millió okára számítanak, a tavalyi 14 millió okányi eredménnyel szemben.

Ez utóbbi termésmennyiségből a török állami monopólium csak 1,500.000 okát tartott vissza, a többi a kivitel rendelkezésére állott. Az Egyesült Államokba ment belőle 7,500.000 oka, 4,500.000 okát Németországba vittek ki. A török kormány mindent elkövet, hogy ezt a termelési ágat fellendítse.

Kötelező közmunkaszolgáltatás Bulgáriában. Az 1921. november 9-én hozott törvény szerint minden bolgár állampolgár — férfi és nő egyaránt — köteles közmunkát teljesíteni, ha törvényes ok nincs a felmentésére. A férfiak életük 20. évétől a 40-ig összesen legfeljebb nyolc hónapon át, a nők 6. évüktől 30-ig összesen legfeljebb négy hónapon át. Ezt a munkateljesítést rendes munkaszolgáltatásnak nevezik. Ezenkívül férfiak rendkívüli munkateljesítésre is behívhatók, azonban legfeljebb csak 21 napra évenként. A nők közmunkaszolgáltatása 1923. évi június hó 15-étől fogva fel van függesztve, mert a női munkateljesítmény a várakozásnak nem felelt meg. A megváltás meg van engedve. Az intézmény 1921-től kezdve működésben van s válságos időkben nagy szolgálatot tehet az államnak.

Liipola Yrjö, a nálunk élő kiváló finn szobrász, 1925. december havában gyűjteményes kiállítást rendezett műveiből az Ernst-múzeumban. A kiállítás erkölcsi sikeréről a jeles esztétikus, Ybl Ervin számolt be a Budapesti Hirlapban, megállapítva, hogy a művésznak különösen aktjai és képmásai sikerültek, amelyekben az idomok szabad hangsúlyozására törekszik. Liipola 1926. tavaszán Finnországban is rendezett kollektív kiállítást, amelyről a finn lapok a legmelegebb elismerés hangján emlékeztek meg.

Az Esthonia Társaság jubileuma. 1925. novemberében tartotta Reválban az Esthonia Társaság 60 éves fennállásának ünnepélyét. Ez a társaság Észtország legjelentékenyebb kultúrtényezője; saját erejéből ma már négy nemzeti színháza, koncert-terme, könyvtára van. A jubileum alkalmával rendezett előadásokat ünnepélyes megnyitó ülés előzte meg. Päts Konstantinnak, a köztársaság volt elnökének megnyitó beszédére több üdvözlő beszéd hangzott el. Többek között Jungert Mihály magyar ügyvivő a magyar kormány és testvérnép nevében üdvözölte a társaságot, beszédét viharosan megtapsolták. Jellemző az 1,200.000 főt számláló észt nép nagy áldozatkészségére, hogy az ünnepély alkalmából a nagyközönség, a bankok, nagykereskedők, háztulajdonosok, Tallinn városa a nagy gazdasági depresszió ellenére is körülbelül 3,000.000 észt márkát, (közel negyedfél milliárd magyar koronát) adományoztak kulturális célra.

A török országgyűlés 1926. április havában egyhangúlag elfogadta a polgári törvénykönyvet, amely azonos a svájccal s a jelenlegi polgári törvénykönyv kielégítő része lesz.

A bolgár földmívelés fejlesztését célozza az új bolgár törvényeknek egyik fejezete. E törvények közül kiemeljük a következőket: 1. a mezőgazdasági kísérleti és magellenőrző intézményekről szóló törvény elrendeli, hogy a földmíveléssel megismertessék a földmívelés magasabb módszerét, Bulgária különböző talajainak sajátosságait mezőgazdasági szempontból; 2. a mezőgazdasági oktatásról szóló törvény elrendeli a falusi felsőbb népiskolákban a mezőgazdasági tanítást. Ezenkívül a mezőgazdasági iskolák száma az egész országban jelentékenyen szaporított s új mezőgazdasági kísérleti terek jöttek létre. Az állam 1925-ben 20 millió leváért vett tökéletesített ekéket, melyeket leszállított áron osztatott szét a földmívelés közt, úgy hogy a legszegényebb földműves is vehetett magának ilyen ekét.

Ilbak Ella, a világhírű észt táncművésznő, 1926. január 13-án lépett fel legújabbán a budapesti operaházban. Nagy sikere volt. A Magyar Színpad kritikusai többi közt ezt írja róla: „Ilbak Ella ritka intellektusával valóban önálló művészetté tudta fejleszteni a mozgást. A zene csak olyan tartozéka táncainak, mint a kosztüm vagy a színpad világítási effektusa és kizáróan dekoratív célokat szolgál, annyira hogy a művésznőnek még minden zenekíséret nélkül előadott táncai is teljes megértésre és nagy tetszésre találhatnak. Ilbak Ella nem először vendégszerepel Budapesten. Első párisi bemutatkozása után három évvel ezelőtt jött el hozzánk s azóta többször volt vendége a budapesti közönségnek. Most a Turáni Társaság meghívására látogatott el hozzánk és ma este legújabb táncait mutatta be az Operaház színpadán.”

A Konstantinápolyi Magyar Egyesület több évi kényszerszünetelés után mult év tavaszán ismét életre kelt és a török kormány most az egyesület alapszabályait jóváhagyta. Az egyesület helyiségét 1926. január 30-án avatta fel Tahy László magyar követ. Első összejövetelét februárius 14-én rendezte az egyesület Tahy László követ, a magyar kolónia sok tagjának és a török ifjúságnak élénk részvételével.

Musztafa Kemál pasa, Törökország újjáépítése körül szerzett érdemeik elismeréséül 1926. április havában megengedte, hogy: Vondra bej közmunkaügyi vezérigazgatónak, dr. Réthy Antal egyetemi tanár meteorológiai, dr. Gálffy Sándor földművelésügyi, Szemian József kémiai, Baczó Andor vasútügyi és Szabó Gyula közmunkaügyi mérnök-igazgatóknak legfelsőbb elismerése tudtul adassék.

Észt-estély. A Földrajzi Társaság 1925. dec. 11-én sikerült estét rendezett Észtország megismertetésére. Kogutovics Károly professzor megnyitó beszéde után Bán Aadár, a Finn-észt intézet igazgatója, előadást tartott Észtországról vetített képek kíséretében. Az észtek őstörténetének vázolója után megrajzolta az ország földrajzi és gazdasági viszonyait, bemutatta történeti emlékeit. Behatóan ismertette azután az észtek etnográfiai jellegét. Fő vonása az észtek népnek a költészet kedvelése, csodás gazdaságú népköltészetének terméke a híres naiv éposz, a Kalevipoeg; végül Lepp Erik szólt az észtek szabadságharcáról.

A tartui „Magyari ja Soome” (Finnek és Magyarok) nevű egyesület, amely a finn, észt és magyar rokonnemzetek Tartuban élő tagjait egyesíti, 1925. decemberi ülésén többi között a magyar-finn rokonság kérdésével foglalkozott. Virányi Elemér dr., a tartui egyetem lektora, hosszabb előadásban vázolta Magyarországhelyzetét. Rámutatott, hogy az elszakított területeken 3,5 millió magyarság él, amely önálló irányban fejleszti a magyar kultúrát. Suits G. egyetemi tanár az észt-finn kapcsolatokról beszélt.

Magyar lektorátus Helsinkiben. A finn kormány 1926. tanévtől kezdődő hatállyal lektorátust szervezett a magyar nyelv számára a helsinkii egyetemen. Erre az állásra az egyetem kancellárja dr. Weöres Gyulát, folyóiratunk munkatársát nevezte ki, aki állását f. év február havában foglalta el.

A török írás reformja. A *La Bulgarie* c. l. 1926. április 2-i számában konstantinápolyi tudósítás alapján jelenti, hogy a f. év március havában Bakuban megtartott török nyelvészeti kongresszusnak az a határozata, amely szerint az összes török-tatár népek számára a latin betűket fogadja el, Törökországban is megerősítette ez újítás híveinek álláspontját. A török közoktatásügyi miniszter,

Nedzsati bej, egyik parlamenti beszédében kijelentette, hogy szükségesnek tartja oly nyelvészeti bizottság alakítását, melynek feladata lenne a török nyelvet megújítani és tanulmányozni a latin betűk használatának kérdését. Ez a bizottság tulajdonképpen török akadémia lenne. Itt említjük meg, hogy Pekár Gyula elnökünk a reform hírével kapcsolatban „Török-tatár világkongresszus” címen a Budapesti Hírlap április 11-i számában érdekes cikket írt, amelyben rámutat a reform fontosságára világtörténeti szempontból. A feltűnést keltett cikk befejező sorai ezek: „Nagy esemény ez! Világtörténeti magaslatról nézve a dolgot, voltaképp azt kell konstatálnunk, hogy ha ezerestendő kesedelemmel is, Musztafa Kemál pasa a maga drákóian újító reformjaival igazában ugyanazt csinálja, mint nagykoncepciójú bölcs Szent Istvánunk csinált egykoron nálunk. Mindkét esetben ugyanaz az államférfiúi belátás diadalmaskodik: kiegyezés az ellenséges szomszéd nagyobb kultúrájával oly módon, hogy az a bennünk áthasonuló kultúra a politikai és gazdasági versenyképesség fegyverévé váljék a mi kezünkben azok ellen, akiktől azt a kultúrát átvesszük. Ősi turáni vallásunkat kiűrtő Szent Istvánunkkal szemben a Ghazi enyhébb volt e ponton: ő megelégedett azzal, hogy a kalifátustól kezdve minden közjogi kiváltságaitól megfosztotta s így detronizáltan pusztá laikus szerepre szorította az iszlámot köztársaságában. De európaizáló többi újításaiban mintha csak pontról-pontra Szent Istvánunkat követné.”

Angorából jött értesítés szerint 1926. május 28-án a török nemzetgyűlés elhatározta, hogy 1927. évi januárius 1-től a keresztény naptár és az európai óra-beosztás lesz használatban Törökországban.

Az észti-magyar kulturkapcsolatok erősödése. Tallinból írják: A tallini Észt-Finn-Magyar Szövetség 1926. április 12-én tartotta második évi közgyűlését. Napirend előtt a szövetség titkára a február végén a Turáni Társaság részéről Budapesten rendezett Kalevipoeg-est sikeréről számolt be, különösen kiemelve azokat a nagy érdemeket, amelyeket dr. Bán Aladár mint az észti-magyar kapcsolatok úttörője és a Kalevipoeg című észti nemzeti eposz magyar fordítója e téren szerzett. Ezután behatóan ismertette a fiatal, de rohamosan megizmosodott Észt-Finn-Magyar Szövetség multévi tevékenységét. Külön elismerésre méltatta a közgyűlés Laky Dezső magyar alkonzult, aki a szövetség égisze alatt ingyenes magyar nyelv-tanfolyamot tart fenn, valamint Niskanen finn attasét, aki hasonló finn tanfolyamot vezet. A napirend további során a közgyűlés részletesen foglalkozott a jövő évi budapesti finn-ugor kongresszus előkészületeinek programjával, amelynek költségeire az észti kormány máris mintegy kétszázmillió magyar koronányi összeget irányzott elő. A napirend letárgyalása után a magyarul is kitűnően beszélő dr. Ernits Vilmos tartott előadást a rokonnépekkel való kapcsolatok fejlesztéséről. Ernits beszédére Päts Konstantin, a szövetség elnöke, válaszolt és rámutatott arra, hogy a nagy távolság ellenére is a Magyarországgal való kapcsolatoknak számottevő pozitív eredményei vannak: a tartui egyetemen három magyar erő működik, Csekey, Haltenberger és Virányi, a tallinni iparművészeti főiskola kerámiai osztályát is magyar kerámikus tanár, Jakó Géza állította fel és vezeti nagy sikerrel. Nemkevéské értékes kulturmunkát végeznek a Tallinnban élő magyar művészek is. Hangsúlyozta azután, hogy a Magyarországgal való kulturkapcsolatokat az eddiginél is sokkal szélesebb alapokra kell fektetni, hogy a jövőben is ne német vagy svéd, hanem magyar professzorokat hívjanak meg a tartui egyetemre és egyidejűleg a külföldön tanulni vágyó észti fiatalságot is Magyarországra felé tereljék. A közgyűlés napjának estéjén, az Esthonia koncerttermében nagy-szabású szimfonikus hangverseny volt, kizárólag magyar szerzők műveiből össze-

állított programmal (Liszt, Dohnányi, Bartók, Kodály) Vásárhelyi Zoltán hegedűművész közreműködésével. A magyar kolonia nemzetiszínű szalagokkal díszített hatalmas szoborral adózott a dirigensnek, Juhan Aaviknak. A nagy hangversenytermet zsúfolásig megtöltő közönség lelkesen tüntetett a magyar zeneköltők nagyszerű alkotásai mellett.

A tisztviselők számát Finnországban jelentékenyen csökkentik. 1922-től máig 3300 állással kevesbítették a finn hivatalok létszámát, ami az államháztartásra nézve igen nagy megtakarítást jelent.

Japáni énekesnő Magyarországon. 1926. január és február havában érdekes művészeti szenzációja volt hazánknak. Ekkor vendégzerepelt Budapesten és a nagyobb vidéki városokban Teiko Kiva, az első japáni énekművésznő, aki nálunk megfordult. Több darabban fellépett, de legnagyobb sikert a Pülingo-kisasszonyban, e japáni köntösbe bujt olasz operában aratta. A művésznő tehetségét találóan jellemezte a „Magyarság” bírálója (M. J.) a következő szavakkal: „A városi Színház teljesen megtelt érdeklődő közönséggel. A kuriózumkeresés azonban nem tartott sokáig, Teiko Kiva elsőrangú énekkultúrájának, bensőséges előadás-művészetének nincs szüksége az exotikum varázsára, hat az magától is belső értékének erejével. Hangja nem túlerős, de finoman kiegyenlített és cizelláló munkára különösen alkalmas. Frázisai tiszták, pontosak, biztos muzsikalitásról tanúskodnak, játéka tele van a legdiszkrétebb eszközökkel dolgozó drámai erővel.” A Turáni Társaság elnöksége szintén felkereste a művésznőt, aki megígérte, hogy hazájában szöszölője lesz a magyar-japán testvériségnek.

Japáni énekesnő Magyarországon. 1926. januárius és februárius havában érdekes művészeti szenzációja volt hazánknak. Ekkor vendégzerepelt Budapesten és a Konstantinápolyban. Bemutatják itt a távol kelet különböző kereskedelmi cikkeit a selyemgyártástól kezdve a játékszerekig. A tárlat után a kiállított tárgyakat a Vörös Félholdnak ajándékozzák a kiállítók.

A Magyar Nippon-Társaság 1926. április 17-én tartotta közgyűlését. Szentgáli Antal elnöki megnyitója s dr. Mezey István igazgatói jelentése után Felvinczi Takács Zoltán „Japáni lakkművészet a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeumban” címen tartott vetített képekkel előadást.

Aino Tamm, a nálunk is széles körben ismert és tisztelt észti énekművésznő a tallinni Esthonia-színházban 1926. február 6-án este ülte 35 éves művészi tevékenységének jubileumát az észti társadalom részvételével. A Turáni Társaság meleg jókívánságaival járult a művésznő ünnepléséhez.

Kina megújodása. A Turáni Társaság 1926. márc. 8-i ülésén Martha Root, a neves amerikai íróő tartott angol nyelven érdekes előadást a modern Kináról. Az előadóő, miután megvilágította Magyarországnak, mint a Keletet a Nyugattal összekötő kapocsnak jelentőségét, személyes tapasztalatai alapján számolt be Kináról. A négyszázhatvanmillió lakost számláló birodalom tanulóifjúsága azon fáradozik, hogy az európai civilizációt hazájuk viszonyaira alkalmazva meghonosítsák. Ebben a munkában résztvesz az állam is, amely bizottságokat küld ki a birodalom fejlődését elősegítő módozatok tanulmányozása céljából. Külön bizottság tanulmányozza például a kereszténységet, hogy esetleg mint államvallást átvegyék. Ezután Sun-Yat-Sen munkásságát ismertetve rátért a családi életre, amely Kinában annyira intenzív, hogy még a nemzeti gondolatot is elnyomja. Az előadó fejtegetéseit Paikert Alajos elnökhelyettes tolmácsolta magyar nyelven s köszönetet mondott az előadónak az élvezetes estért.

Finn estély Eperjesen. Hogy az elszakított részeken is lobog a turáni érzés lángja bizonyítja az a fényesen sikerült ünnepség, amelyet 1925. december 19-én rendeztek az eperjesi lelkes magyarok. Az estre odautazott a prágai finn konzul: Yrjö (György) Soini és Budapestről dr. Pándy Kálmánné szül. Hjelt Aino. Este nyolcra zsúfolásig megtelt a finn zászlóval ékesített kollégiumi diszterem. A műsort a Daltestvérek Énekkarától előadott finn himnusz nyitotta meg, mely után Sziklay Ferenc hegedűművész előadta Sibeliusnak megrázó erejű darabját: Järnefelt „A halál” c. drámájának egy részletét. Majd Kéthelyi Istvánné finn dalokat énekelt s dr. Auszterlitz Vilmos bártfai orvos nagyhatású előadást tartott finnországi utazásáról (ismertetését l. Irodalom rovatunkban). Perényi Böske elszavalta Krohn Károly „Rényi Ferenc” c. balladáját, majd Staub Frigyes csellóművész finn kompozíciókat játszott. A Suomen Laulu (Finnország dala) eléneklése zárta be az estét, amelyet lelkes hangulatban lefolyt banket követett.

Imaoka Dsuicsiro, a közöttünk élő japáni író és tanár a múlt hónapokban számos érdekes előadást tartott hazájáról és népéről, melyeket mindig nagyszámú érdeklődő hallgatott végig. Így januárius 4-én a Nippon Társaságban beszélt a japáni irodalom korszakait és kimagasló művészetét ismertetve. Ugyane hó 21-én Békésen tartott vetített képes előadást az árvízkárosultak javára. Februárius 26-án ugyancsak Békéscsabán beszélt. Előadásai tekintélyes összeget hoztak a nemes célra és nagy együttérzést keltettek a rokon japáni nép iránt.

Móricz Péter ny. főkonzul, társaságunk ü. v. alelnöke, 1926. február 11-én „Törökország jelenlegi világpolitikai helyzete” címmel a Külügyi Társaságban előadást tartott nagy és előkelő hallgatóság előtt. Az érdekes előadást jelen számunkban közöljük.

Török vendégek érkeztek hozzánk az 1926 április havában Budapesten tartott nemzetközi mintavásár alkalmából Kertész Lajosnak, a konstantinápolyi magyar egyesület alelnökének vezetésével. A 13 főből álló kiránduló csoportban voltak: Mehmed Halid gyáros, a Törökországban szélében ismert turánista, továbbá Ali Riza bej és Besszim Atalaj bej országgyűlési képviselők. Török testvéreink tiszteletére a Turáni Társaság 20-án 5 órakor a Gellért-szállóban teát adott, amelyen részt vettek: Paikert Alajos, Móricz Péter s több magyar turkológus. A vendégek 21-én utaztak vissza hazájukba a legszebb benyomásokat vive magukkal s azzal az elhatározással, hogy törekedni fognak a magyar gyáriparnak piacot teremteni Törökországban.

Finn-magyar gazdasági kapcsolatok. A magyar kormány megbízásából dr. Jungert Mihály 1925 május 28-án Finnországgal kereskedelmi és hajózási szerződést kötött. A szerződés megerősítő okiratait április 20-án cserélték ki Budapesten és az idevonatkozó rendelkezés értelmében a szerződés május 5-én életbe is lép. A szerződés kimondja, hogy a két ország valamelyikéből származó, vagy onnan behozott áruk a másik országban ugyanolyan elbánásban részesülnek, mint a legnagyobb kedvezményt élvező nemzet áruai. A szerződő felek mindegyike kötelezettséget vállalt arra, hogy minden szükséges intézkedést tegyen a másik szerződő fél területéről származó nyersanyagoknak, vagy ipartermékeknek a kereskedelmi ügyletek terén való tisztességtelen verseny elleni védelmére. Érdekes a szerződésnek a magyar bor kivitelére vonatkozó része. A Finnország és Magyarország között kötött egyezmény nem biztosítja Magyarországnak számára azokat az előnyöket, amelyeket a Finnország és Franciaország között kötött egyezmény

megállapít. A finn-francia egyezmény azonban nem akadályozza meg Finnországot abban, hogy Magyarországon a törvényes fogyasztás céljaira a gyógyszerjegyzéknek megfelelő olyan borokat vásároljon, amelyek kizárólagosan magyar különleges-ségek. Ezeket a különleges magyar borokat az illetékes magyar hatóságok és laboratóriumok származási és vegyelemzési bizonyítvánnyal látják el, amelyek igazolják a borok magyar eredetét és jóminőségét.

A finn kereskedelmi minisztérium jelentése szerint Magyarországból Finnországba 1925-ben négy milliárd magy. korona értékű árut vittek be, s Finnországból hozzánk egy milliárdrnyt. Hazánkból Finnországba gépeket és gazdasági terményeket vittek s hozzánk a finnektől faárút hoztak.

Levédia és Etelköz. A Magyar Tudományos Akadémia I. osztályának 1926 januárius 4-i ülésén gróf Zichy István tartotta meg fenti című székfoglalóját. Konstantinos Porphyrogenetos bizánci császár De administrando imperio-jában hosszasan megemlékezik a magyarok levédiai és etelközi tartózkodásáról, ám amíg Etelköz helye, leírása nyomán meglehetősen szabatosággal állapítható meg, Levédia körülhatárolásánál csak többé-kevésbé ingatag föltevésekkel kellett eddig beérnünk. Zichy István, aki a magyarság őstörténetének legszorgalmasabb kutatói közé tartozik, három közel egykoru, minden bizonnyal közös ősforrásból is merítő arab történetíró: Ibn Rustah, Gardézi és Al Bakri könyveinek idevágó részeit vizsgálva arra az eredményre jut, hogy pozitív földrajzi adatot csak Al Bakri nyújt Levédiára. Az előadó a Kaukázus és a Fekete-tenger közötti földszáv nyugati részén keresi Levédiát. Ha földrajzi szempontból nem nyújtanak is újat, annál érdekesebb adatokkal gazdagítják Ibn Rustah és Gardézi politikai és kulturális vonatkozásokban hiányos ismereteinket az ősmagyarokról. Ketten őrzik meg két magyar méltóság, a Kndh (Kende) és a Glh (Gyula) nevén kívül azt is, hogy az előbbi a nagyobb, noha harc és védelem dolgában, valamint egyebekben is Gyulának nevezett főnök parancsolt. Gardézi az ősmagyarok képét néhány találó vonással örökíti meg, nevezetesen azt mondja, hogy bátrak, szépek és tekintélyesek, ruhájuk brokát és a fegyverük ezüst... Ő is kiemeli, akár Ibn Rustah, hogy ha a magyarok a velük szomszédos szlávokon rajtaütnek, sarcot vetnek rájuk.

Gróf Teleki Pál a Földrajzi Társaság felkérésére dec. 5-én a Pedagógiai szeminarium nagytermében előadás keretében ismertette azokat a tapasztalatait, amelyeket Mezopotámiában, a moszuli kérdés tanulmányozásakor szerzett, amikor a népszövetség kiküldött nemzetközi vizsgálóbizottságának egyik tagjaként ott járt. Teleki Pál gróf százhatvan vetített képben mutatta be az angol-török ellentétet okozó területrészt vidékeit, városait, lakosságát, egész természetrajzát és számos új és érdekes néprajzi megfigyelését. Véleménye szerint az ottani ördögimádó néptörzs tisztán megőrizte máig is az ókori asszír népfajt, mert vallásuk tiltja az idegennel való házasságot és ezt a törvényt szigorúan betartják. Teleki Pál gróf előadása végén bemutatta a moszuli területről készített érdekes népszéki térképét.

Március idusa Tartuban. Az idén a tartui Rokonnépi Kör, hogy kimutassa irántunk való rokonérzését, nemzeti ünnepünk napján a tartui „Vanemuine” színházban rokonestélyt rendezett, melyen megjelentek az egyetem képviselői s az észországi finn és magyar követség személyzete.

Ernits Vilmos köri elnök megnyitója után dr. Holsti Rudolf észországi finn követ tartott beszédet, melyben kifejtette a finn-ugor népek közti kapcsolat ápolásának szükséges voltát különösen az ifjúságnál. A finn himnusz eléneklése után dr. Jungert Mihály magyar követ mondott nagy tetszéssel fogadott be-

szédet a rokonsági kapcsolatoknak a praktikus élet terén való megvalósításáról. Erre nézve ékesenszóló példa az a történeti jelentőségű katonai támogatás, amelyet a finn nemzet nyújtott az észteknek szabadságuk kivívásában. A magyar himnusz után Ernits Vilmos lélekani szempontból fejtegette a finn-ugor népek közti szellemi találkozások természetét s kitért az oroszorzági rokonnépek helyzetének rajzolására. Majd dr. Virányi Elemér tartott érdekes, vetített képekkel megvilágított előadást Magyarországról és népéről. V á s á r h e l y i Zoltán, Észtországból élő magyar hegedűművész óriási hatással játszott a Hubay, Dohnányi és Kodály néhány kompozícióját. Az észti himnusz hangjai mellett ért véget a lélekemelő ünnepség.

Grófi Teleki Pál egyetemi tanár 1926 januárius 19-én a Német Földrajzi Társaság meghívására Berlinben előadást tartott Mezopotámiáról és Kurdisztánról, illetve a Moszul-vidékről, amely a mezopotámiai síkság részeiből és a kurd-hegyekből áll. Az előadás politikai érdekességgel is bírt, mert Teleki Pál gróf tagja volt annak a hármass bizottságnak, amelyet a Nemzetek Szövetsége a moszuli vidék tanulmányozására kiküldött.

Az előadó utazásának csupán földrajzi eseményeiről szólt, amelyeknek gyűjtése a politikai teendők mellett ottani tartózkodásának főcélja volt. Ismertette a vidék tipikus példáit. Utalt a mai lakosságnak az ókori lakossággal való kapcsolataira, aztán megfigyeléseit vidék és a nép földrajzi, történelmi, gazdasági és politikai szintézisében foglalta össze. Kifejtette, hogy a moszuli vidék földrajzilag jól elhatárolt egység, mezőgazdaságilag azonban nem, mert a környező vidékekkel azonossága nincs, csak hasonlóságokat tüntet fel. Szólt arról, hogy évezredek óta hogyan özönlöttek ide a néphullámok és hogyan törtek be az országba északról és délről ismételtelen a hódítók. Mindebből a népek tarka vegyüléke állt elő, amelynek szétválasztása tudományos értelemben a legérdekesebb feladatok elé állítja az embert.

Hubay Jenő, a Zeneművészeti Főiskola igazgatója, az európai hírű művész és komponista ez év április havában ellátogatott Helszinkibe, hol a rokon nemzet rajongó szeretettel fogadta és ünnepelte művészeti életünk e büszkeségét. Az egész sajtó hosszú cikkekben ünnepelte őt, a finn közélet kitűnősegei a köztársasági elnökkel élükön fényes vendégségeket rendeztek tiszteletére s valósággal elhalmozták szeretetük és nagyrabecsülésük jeleivel. Hubay önálló hangversenyait és Petőfi-szimfoniáját, amelyet a mester maga vezényelt, zsúfolt ház hallgatta végig s a finn zenei kritika a legmelegebb elismerés hangján írt róluk. E látogatás mély nyomokat hagyott hátra a finn-magyar zeneművészeti kapcsolatok fejlődésének történetében.

A III. finn-ugor kongresszus, mint már múlt számunkban jeleztük, 1927 júniusában lesz Budapesten. E rokon találkozóra komolyan készülődnek finn és észti testvéreink. A helszinkii „Uusi Suomi” c. napilap 1926 május 30-i számában e kérdéssel hosszabb cikket közöl, amelyben kiemeli, hogy a legtöbb finn kulturszervezet már megválasztotta képviselőit s hogy a kongresszus élénk érdeklődést kelt minden társadalmi rétegekben. A magyar bizottság irodalmi-művészeti osztálya **Pekár Gyula** elnökle alatt több ülést tartott, s megállapította a finn-ugor szépirok közös ülésének tárgysorát, a kongresszusi napok alatt elhangzó előadások tárgyát és előadóit s az első finn-ugor művészeti kiállítás alapelveit. Mint az említett cikk írja, a finnek örömmel fogadták e tervezések hírét s az ottani bizottság elnöke, **Pesonen Mátyás** megkezdte a finnek részvételét célzó elő-

munkálatokat. A finnek — magyar mintára — szintén három szakosztályt alakítottak. A cikk többi közt ezt írja: „A rendező bizottságot nagy örömmel töltötte el az a ritka érdeklődés, amelyet a kongresszus iránt tanúsítottak mindama körök, melyekhez a bizottság ez ügyben fordult. Említsük meg, hogy az Oroszországban élő finn-ugor nemzetek körében szintén élénk az érdeklődés iránta. Ez annál örövendesebb, mivel mutatja, hogy nálunk a nemzeti érzés nem csupán népünk nyelve, szokásai és hagyományai iránt való érdeklődésben nyilvánul, hanem magába foglalja a rokonnépeket is.”

A finn siketnémák magyar estje. Ritka szép és megható ünnepség zajlott le 1926 januárius 6-án a Helszinkii Siketnéma-Egyesület (Helsingin Kuuromykkäin Yhdistys) disztermében. Az egyesület e napon tartotta műsoros estéllyel összekapcsolt diszgyűlését, amelynek programja kizárólag Magyarországgal foglalkozott. John Sundberg elnök néma jelekkel előadott üdvözlőbeszéde után Eino Karilas alelnök Magyarországot, valamint a magyar nemzet jellemét, történelmét és irodalmát páratlan tájékozódást tanúsító, magvas és hatalmas terjedelmű előadásban ismertette. Utána Faragó József tartott népszerű finn-nyelvű előadást a magyar nép életéről, amelynek némajelekkel való tolmácsolására Hugo Nyberg vállalkozott. A jelenlévők néma felállással fejezik ki tiszteletüket a magyarság iránt. Walter Forsius tanügyi tanácsos, a Finn Siketnéma Szövetség elnöke Magyarország iránti mély szimpátiáját hangsúlyozta. John Sundberg egyesületi elnök szívből fakadó zárószavai után vidám hangulatban oszlottak szét a megjelentek. Az ünnepség siketnéma résztvevőinek száma, hozzávetőleg százhuszra rugott.

Kitüntetés. Ö Főméltósága, Magyarország kormányzója Técsői Móricz Péter nyug. I. o. főkonzult, a Turáni Társaság ügyv. alelnökét, négy évtizeden át teljesített buzgó és értékes szolgálatáért a signum laudis adományozása mellett f. é. május 22-én kelt elhatározással, magas elismerésével tüntette ki. A megérdemelt kitüntetéshez a Turáni Társaság nevében őszinte örömmel gratulálunk!

TÁRSASÁGI ÜGYEK

A Turáni Társaság propaganda-tevékenysége

Társaságunk igazgatótanácsa, hogy a turáni eszmének a társadalom szélesebb köreiben és a vidéken is híveket szerezzen, elhatározta, hogy működése körébe bevonja a vándorgyűlések intézményét és a rádiót is. Első vidéki előadó ülésünk 1925 december 17-én Kecskeméten volt nagyszámú közönség jelenlétében. Az ülés előkészítését s a kecskeméti turáni kör megalakítását Fáy István főispán és Zimay Károly polgármester vállalták magukra. A megnyitó beszédet elnökünk, Pekár Gyula mondta, kifejtve a turáni mozgalom lényegét és céljait. Ezután Bán Aladár alelnök északi rokonnépeinkről tartott vetített képekkel illusztrált előadást.

F. év március elején Nagykőrösre rándult le társaságunk, ahol február közepén az ottani turánisták egész hetet szenteltek a turáni eszmének.

Februárius 15-én nyílt meg a Városi Szálló dísztermében Remsey György képkiallítása s ugyanekkor kezdődött a Nagykőrösi Híradó rendezte turáni hét is. Este volt az első turáni előadás, amelyet a Népművelési Bizottság nevében jelenlévő Bánóczy Endre alelnök vezetett be. Galantai Fekete Béla előadásában a nagy turáni népcsalád tagjait mutatta be. Utána V. Szücs Sándor Uno v. Shrowe finn költőnek: Köszöntelek, magyar nép című költeményét szavalta, majd Remsey György előadásában igyekezett azt igazolni, hogy van magyar világteremtési monda is.

17-én d. u. 6 órakor volt a második turáni előadás, melyen Galantai Fekete Béla Remsey György művészetéről beszélve kifejtette a turáni népek művészetének bölcséleti alapját.

21-én, vasárnap d. u. 6 órakor tartott előadásban Galantai Fekete Béla vetített képek kíséretében a magyar őskori kutatásokról beszélt s ezt megelőzőleg Remsey György saját költeményeiből olvasott fel.

Társaságunk március 7-én délelőtt Nagykőrösön az Uránia mozgószínházban tartott előadást, s utána megalakult az ottani kör. Az előadást Dezső Kázmér polgármester nyitotta meg lelkes beszéddel. Utána a turáni gondolatról beszélt Pekár Gyula elnök s nagy tetszést aratott magasan szárnyaló, programmotadó fejtegetéseivel. Résztvettek az előadáson Paikert Alajos elnökhelyettes, aki a turánizmus gazdasági vonatkozásairól és politikai jelentőségeiről szolt. Utána Felvinczi Takács Zoltán a húnok hadviseléséről tartott előadást vetített képekkel. Móricz Péter alelnök beszélt még, aki Törökország átalakulását Bizánc bukása után választotta előadása tárgyává. A közönség, amely a színházat zsufolásig megtöltötte, hosszas tetszésnyilatkozással fogadta az érdekes előadásokat. Végül V. Szücs Sándor szavalt el pár magyarra fordított szép finn költeményt.

Az előadás után fényes banket következett a kaszinóban.

Március 28-án a pesterzsébeti új társaskörben volt műsoros estély, amelyen Bán Aladár alelnök tartott előadást a turáni eszméről és mozgalomról, végül bemutattva a Kalevipoeg XX. énekét. A záró szavakat Seybold József mondta. Dr. Gallé Tamás ügyvéd továbbra is gondjaiba vette a turánizmus ügyét s megalkototta társaságunk pesterzsébeti körét.

A modern technika legcsodálatosabb alkotását, a rádiót is beállította igazgatóságunk a turáni eszme szolgálatába. F. é. április 20-án volt az első turáni rádió-est gazdag tárgysorral. József Ferenc kir. herceg védnök mondott ez alkalommal költői lendületű megnyitó beszédet. A Turáni Regőcssoport a turáni himnuszt adta elő, majd Paikert Alajos elnökhelyettes a turáni eszme jelentőségéről mondott eszmékben gazdag előadást. Ezután ifjú Szász Károly művészi lendülettel szavalt néhány szép részletet az észtek nemzeti époszából Bán Aladár fordításában. Az est zenei részében Grohmann Árpádina operaénekesnő finn, észt, török, tatár és japán dalokat adott elő s Felvinczi Takács Alice hegedűművésznő Sibelius haláltáncát mutatta be.

ÚJ TAGOK

Alapító tagok: Dezső Kázmér, Nagykőrös polgármestere; Debrecen város; Baja városa.

Rendes tagok: dr. Bárdossy László sajtófőnök, dr. Angyán Béla sajtófőnök, Fischer Károly Antal ny. kapitány, dr. Gerevich Zoltán min. oszt. tanácsos, dr. Kupcsay Felicián min. tanácsos, Saxlehner András finn konzul, dr. Tahy László rendk. követ és meghat. miniszter, báró Villani Lajos követs. tanácsos, Zsilinszky Gábor észt konzul, dr. Zsiray Miklós Eötvös-kollégiumi tanár.

Pártoló tagok: dr. Abaházy József, Artinger Imre, Auer Miklós, dr. Baló Ödön, Benkő György, Bánóczy Endre, Bazsó Lajos, Bartha Balázs, dr. Benkő Imre, Csapó Imre, dr. Dávid István, Derekas Gábor, dr. Erdős József, Falvay Jenő, Fekete Geodeon, Fodor Lajos, dr. Gaál László, Gaál Ferenc, Galánthai Fekete Béla, Gajzágó László dr. Gallé Tamás, Horváth Róbert, dr. Irméni-Molnár László, dr. Járay Géza, dr. Joó Imre, Kaszab Imre, Kmetykó Zoltán, Kis Albert, dr. Kovács Zsigmond, dr. Kiss Miklós, Kosztolányi Attila, Kovách Tibor, König Magda, Majoros Béla, dr. Matolay Gábor, Mikulik Gábor dr. Méhes Géza, Mihaletczky Vilmos, Nagy Lajos, Neisz Ferenc, Óváry Arthur István, Osváth Ferenc, Patonay Dezső, Páll Béla, Schichmann Győző, Seyfried József, Suba Endre, Szajjer István, Szántó Lajos, Szücs Lajos, v. Szücs Sándor, Takács Mihály, Trattner Ede, dr. Várady Sándor, Vargha Albert, Váczy Ferenc, Zahradniczky Zsigmond.

Ezenkívül a következő községek: Apostag, Albertfalva, Alpár, Budaörs, Buda-
kalász, Csobánka, Dunavecse, Dunabogdány, Dunakeszi, Gátér, Gyömrő, Izsák,
Jászszentlászló, Kiskunmajsa, Kunbaja, Maglód, Nagykáta, Ókéska, Pestszentlőrinc,
Piliscsaba, Pálmonostora, Pócsmegyer, Rákosszentmihály, Sashalom, Soroksár,
Solymár, Szabadszállás, Tápióbicske, Tápiószecső, Tápiószele, Tass, Ujkécske,
Ujszász, Vecsés, Verseg, Zsámbék.

TURÁNI TÁRSASÁG.

Alapított: 1910-ben. — Székhelye: Budapest, Országháza, VII. kapu.

A társaság *célja* a velünk rokon turáni népek tudományával, történetével, irodalmával, művészetével és közgazdaságával foglalkozni, ezeket ismertetni, a magyar érdekekkel összhangba hozni s ezáltal ezekkel a népekkel mind kulturális, mind pedig társadalmi és gazdasági téren szorosabb kapcsolatot létesíteni.

Működése altruisztikus irányú, tevékenysége elsősorban tudományos és oktatásügyi; kizárja a politikát, a vallási és felekezeti kérdéseket.

A társaság *tagja* csak olyan feddhetetlen jellemű egyén lehet, aki a társaságot vezető eszméktől áthatva, azokért működni képes és kész.

A Turáni Társaságnak négyféle tagja van: 1. alapító, 2. rendes, 3. pártoló, 4. tiszteletbeli.

I. *Alapító tag*, aki a társaság céljaira 100 aranykoronát, — *örök alapító*, aki egyszerismindenkorra 150 koronát adományoz. Jogí személyek alapító tagsági díja legalább 150 korona, illetve 300 korona. Az alapító tagokat az igazgató tanács választja.

II. *Rendes tagok*. A rendes tagokat a turáni eszme és a társaság érdekében kifejtett munkásságuk elismeréséül az igazgató tanács választja. Tagdíjat nem fizetnek.

III. *A pártoló tagokat* az igazgató tanács veszi fel s évi 4 korona tagdíjat fizetnek, tagsági kötelezettségük három évre terjed s ha a harmadik év végéig kilépésüket be nem jelentették, a tagság kötelezettsége a következő évre is fennáll.

IV. *Tiszteletbeli tagok* az igazgató tanács ajánlatára megválasztott külföldi kiválóságok.

Az összes tagok látogathatják a társaság rendezte előadásokat és egyéb összejöveteleket s tagilletményül kapják a társaság folyóiratát.

A társaság védnöke: *József Ferenc* kir. herceg, elnöke: *dr. Pekár Gyula*. Elnökhelyettes: *Patkert Alajos*. Ügyvivő alelnök: *Móricz Péter*. Felelős szerkesztő: *dr. Bán Aladár*.

Ügyvivő igazgató: *Szécsi György Jenő*. Főtítkár: *dr. Marzsó Lajos*. Főszámvevő: *Neproszell Károly*.

Telefon: Képviselőház, Turáni Társaság.

TURÁN

Revue trimensuelle, organe de la Société
Touranienne.

La revue „Turán“ s' occupe de l' histoire,
de l' ethnographie, de la situation politique
et de la littérature des peuples touraniens,
ainsique de leurs aspirations culturelles
et de leurs rapports historiques avec
les pays occidentaux.

Redaction et administration :

Budapest, Országháza, VII. kapu. (Parlament, porte VII.)

TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA.

SZERKESZTŐSÉG:

PEKÁR GYULA
FŐSZERKESZTŐ

CHOLNOKY JENŐ
SZERKESZTŐ

BÁN ALADÁR
FELELŐS SZERKESZTŐ

TARTALOM: *Cholnoky Jenő*: A sátoros pásztorkodásról. — *Zempléni Árpád* hátrahagyott költeményeiből. — *Bernhard Linde*: Az észti színház. — *Móricz Péter*: Törökország átalakulása. — *Bán Aladár*: A finn irodalom világirodalmi jelentősége. — Kisebb közlemények. — Irodalom. — Hírek. — Társasági ügyek.

BUDAPEST

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: ORSZÁGHÁZA.

A kiadásért felelős: dr. BÀN ALADÁR.

A sátoros pásztorkodásról.

Irta: dr. Cholnoky Jenő.

Az emberiség történetében döntő szerepet játszottak az úgynevezett „nomád” népek és mégis oly kevés figyelmet fordítottak a „nomád” életmód alapos tanulmányozására, hogy mindenféle téves nézet terjedt el róluk s alig lehet ezeket kiirtani a szobában készült tankönyvekből és kézikönyvekből.

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy a „nomád” szó a görög nómasz (gen. nómadosz) szótól származik, az indo-európai nyelvek szokásos csonkításával. Anynyit jelent, hogy pásztor. Ez nem mond sokat, mert pásztor van nálunk is, pedig nem élünk „nomád” életet. A szó értelme ugyanis idővel átcúszott azoknak a pásztornépeknek a megnevezésére, akik nincsenek állandóan letelepülve, hanem folyton kóborolnak, változtatják a legelőt. Később még jobban elferdült a szó értelme, mert nomádnak nevezik a kóborló népeket, akár pásztorok, akár nem. Szeretném megzorítani a szó értelmét; csakis a pásztorkodásnak említett módjára vonatkozzék. De mivel csonka is, meg elrontott értelme is van, a magyar nyelvben más szóról kell gondoskodnunk. Ennek a „nomád”-pásztor életnek legjellemzőbb tulajdonsága az, hogy a nomád pásztor nem települhet le állandóan, hanem kénytelen folyton változtatni a legelőt, ezért nincsen háza, hanem sátra. A kóborló cigányoknak azt a fajtáját, amelyik sátort üt föl a falú végén, a magyar ember sátoros cigánynak nevezi, nevezzük tehát a nomád-pásztort is *sátoros pásztornak* és foglalkozását *sátoros pásztorkodásnak*.

Ezzel lényegesen jobb mesterszót ültetünk be a tudományba, mint a valóban elnyűtt és értelméből kiforgatott „nomád.”

Amikor valamely népnek emberföldrajzi helyzetét akarjuk megismerni, két fontos kérdést kell felvetnünk: 1. mik az illető nép szükségletei, és 2. ezeket a szükségleteket miként tudják kielégíteni a számukra kijelölt földrajzi tájékon.

Az első kérdésre a felelet általános emberi: élelem, védelem és kényelem az ő szükségletük is úgy, mint minden más emberé, de azért vannak az illető földrajzi tájékhöz kötött szükségletek is, különösen a *védelem* terén. Meleg égöv alatt mások a védelem szükségletei, mint a hideg vidékeken, nedves éghajlat alatt más, mint száraz éghajlat alatt stb.

A speciálisan földrajzi elem a második kérdésre való feleletben fog megnyilvánulni. A feleletadást a legnagyobb körültekintéssel és a legalaposabb tanulmányok alapján adhatjuk csak meg igazán helyesen.

Sátoros pásztorokkal találkozunk mindenfelé a Földön: Ázsiában, Európában, Afrikában, Ausztráliában és mindkét Amerikában, Ázsiában különösen Szíria, Arábia, Perzsia, Turán, Kelet-Turkesztán, Tibet, Mongolország és Szibíria kis része a sátoros pásztorok tanyája. Arábia egyike a Föld legforróbb, Szibíria a leghidegebb vidékeinek. Afrikában a Szahara körül, Kelet- és Dél-Afrikában vannak sátoros pásztorok, tehát úgy látszik, hogy az évi középhőmérséklet nem ját-

szik szerepet. De annál inkább a csapadék! Sátoros pásztorokat mindig csak azokon a száraz éghajlatú vidékeken találunk, amelyeken vagy a csapadék elégtelensége, vagy pedig igen erősen periódusos volta miatt csakis gyér fűnövényzet borítja a talajt, esetleg a mi fűféléinkkel egyenértékű más növényzet, az illető terület éghajlata és flóraidéke szerint. Ausztráliában a mi füves pusztáinkkal teljesen egyenlő klimatikus vegetáció-típus a „scrub” vagy tükés, alacsony bozót. Észak-Amerikában, Utah vidékén a mi száraz füves pusztáinknak megfelel az ürm-puszt (sage-brush), Arizonában a kaktusz-puszt, Dél-Afrikában a karru-flóraidékéhez tartozó fű, dudva és bozónövényzet stb.

Ezeket a területeket emberföldrajzi szempontból az jellemzi, hogy *öntözés nélkül nem lehet rajtuk földet művelni!* Ahova tehát könnyű szerrel öntözővizet nem juttathatunk, ott az ember állandóan nem telephet le. Puszt (marad a puszt)! A megélhetésnek csak egy módja kínálkozik: a sátoros pásztorkodás. Laknak ugyan az ilyen területeken esetleg kóborló életet folytató gyűjtögetők (mint Ausztráliában), vagy vadászok (mint a busmanok), de ezzel a móddal csak nagyon kevés ember élhet meg a pusztákon.

A sátoros-pásztorkodásnak is megvannak a feltételei. Először is domesztikált állat kell hozzá, még pedig olyan, amely erre a pusztai életre alkalmazkodott. Ezért nem volt sátoros pásztorkodás a felfedezés idején Amerikában. Mert nem volt háziállat. Az indiánusok csak két állatot tudtak domesztikálni: Mexico kultúrákorében a pulykát, Peruében a lámát. De ezek nem alkalmasak sátoros pásztorelet kifejlődésére. Az óvilág domesztikált állatai közül a juh, szarvasmarha, ló, szamár és teve különösen alkalmasak a sátoros pásztorkodással való tenyésztésre, de van még néhány kisebb jelentőségű is (jakk, kecske, rénszarvas stb.)

A pusztákon legeltetett állatok nem minden flórához képesek alkalmazkodni. A kényes ló nem él meg ott, ahol a juh és a teve megél, a szarvasmarha is elég valógató, de a szarvasmarhának sokféle válfaja van, különösen Afrikában. Ott, ahol a szarvasmarha igazán jól érzi magát, ott a teve elpusztul a túlságosan kövér táplálék miatt.

Az állatok a pusztán a gyér növényzetet gyorsan lelegelik, s mivel egy évben rendszeren csak egyszer zöldül ki a puszt, az állatokat kénytelenek vagyunk folyton tovább és tovább terelni, mert lelegelt és beszennyezett legelőt csak a következő évben lehet ismét használni.

A táplálékon kívül vízre is szüksége van az állatnak. Az itató víz a puszták „legelőtöbbsz” szükséglete. Csak ott lehet állatot legeltetni, ahol napjában legalább egyszer-kétszer megíthatjuk. A puszták sok helyén lehet olyan kút ásni, amelyből itatásra elég vizet lehet kimerni, de öntözésre még csak gondolni sem lehet. Mindenesetre legkedvezőbb a legelésző állatra nézve a folyó partja. Ott mindig könnyen meg lehet itatni az állatokat, merítés nélkül. Érdekes, hogy Dél-Afrikában a vadállatok is követik az itatás rendjét a forrásoknál. Először valami antilope-féle jelenik meg (rendszeren csak este és éjjel), aztán külön jönnek a zebrák, az elefántok, az orrszarvuak, a ragadozók stb. Egész széles pocsoltyává tiporják a forrás környékét.

A pusztai kutakban és folyókban néhány egymás után következő száraz esztendő után teljesen elapadhat a víz. Rettenő katasztrófa lehet belőle! A pusztákon bajos ezt számszerűen ellenőrizni, de az Északamerikai Egyesült-Államokban pontos számadataink vannak arról, hogy a csapadékban mutatkozó néhány percent hiány az állatállományban olyan pusztulást okozhat, hogy tizedrészre apadhat! Pedig Amerikában a modern technika segítségével sok mindent meg tudnak tenni, amiről az Ázsia pusztáin legeltető őspásztor még csak nem is álmodik.

A szárazság természetesen nemcsak az itató víz mennyiségét csökkenti, hanem a növényi táplálék is megfogyatkozik. Lehet, hogy éveken át tart az aszály s a sátoros pásztorok kénytelenek elhagyni a pusztákat s valahol a nedvesebb éghajlat alatt keresni bő vizet és üde legelőt. Ez persze csak akkor katasztrófaszerű, ha sok a sátoros pásztor, sok a legeltetett állat. Ez viszont csak abban az időben keletkezhetik, amikor rend van a pusztákon, valami erőskezü uralkodó rendet, békességet teremtett s a közbiztonság jósága következtében gyorsan felzaporodik a nép.

Ezt a kitérést a nedves és száraz időszakok változásának következményeként fel kellett említenem.

Az egész évben való kinntartózkodás csak abban az esetben lehetséges ennyi állattal, ha a tél nem nagyon *havas*! Ahol télen sok hó hull a mezőre, ott télen nem lehet az állatot legeltetni, ott okvetlenül takarmányról kell gondoskodnunk s télen az állatot fedett helyre kell terelnünk.

Az Alpokban is künn lehetne a marha egész esztendőben, ha nem volna olyan sok hó. De tudjuk, hogy éppen a hegyeken télen rengeteg hó hull s emiatt télen az állat nem tud legelni. Ezért az alpi lakóknak egyik legfontosabb és legnehezebb munkája nyáron át takarmányt gyűjteni a téli etetésre.

A belső-ázsiai pusztákon nagyon kevés hó hull. Csak a hegységek oldalán van sok hó. Innen a marhát télen felhajtják a pamirokra, a hóesés zónáján felül levő magasabb, alhavasi legelőkre.

Reguly Antal írta meg először, hogy az Ural-hegység északi felében a pásztorok nyáron a hegység nyugati oldalán tartózkodnak rénszarvascsordáikkal, mert ilyenkor ott dús legelők vannak, az Atlanti-Oceán felé fordult, tehát csapadékos hegyoldalon. Nyáron a keleti, száraz oldal nagyon kiszűk, túlságos meleg van. De télen kénytelen átmenni a keleti oldalra, mert ilyenkor a nyugati oldalon oly vastag a hó, hogy még a rénszarvasok sem tudnak legelni.

Az afrikai legelőkön a hó nem szerepel, de van helyette más plága. Ez a temérdek ellenséges bogár. Nemcsak a gyilkos cece-légy, hanem sok más gyötrő ellensége van a baromnak. Ezek közül a gonosz, kíznó, apró ördögök közül némelyik a száraz, másik az esős időszakban jelenik meg, bizonyos területen. Ekkor innen menekülni kell az állatokkal, ha van rá mód. A cece-légytől némely vidéken lehetetlen menekülni. Az ilyen megátkozott vidékeken állatot legeltetni nem lehet. Még a vadállatok közül is csak a legvastagabb bőrűek mentesek a cece-légy okozta betegségektől. Ez az oka, hogy az afrikai állatoknak olyan vastag bőrük van. Még a bivalyra is csak katona-fegyver golyójával lehet vadászni.

Az állattenyésztés sátoros pásztorkodással tehát meglehetősen jól körülhatárolt vidékekre terjedhet ki. Ahol oly sok a csapadék, hogy öntözés nélkül is lehet művelni a földet, ott nem lehet sátoros pásztorkodás, mert 1. a földműves elfoglal minden földet, 2. ha nincs is földműves, de van téli hó s emiatt télen nem legelhet az állat, a sátoros pásztorkodás evszakossá fajzik, úgynevezett szilaj-pásztorkodás lesz belőle. Ide tartozik a havasi pásztorkodás is.

Ha ilyen bő csapadékú, mondjuk, szavanna-területre jó a sátoros pásztornép, mint pl. hazánk Alföldjére, akkor ez az állapot elváltozik, igen gyorsan. A pásztornak nem kell folyton költöznie, letelepszik s takarmányt gyűjt télire. A földműves lassankint mindent elfoglal, s mivel a földbirtokosok szoktak a kormányzó hatalom legtehetősebb, sőt döntő tényezői lenni, az ő befolyásukra majd még kormányintézkedések is siettetik a sátoros pásztorok letelepedését. Mindnyájan tudjuk, hogy Szent István királyunk milyen szigorú törvényekkel kényszerítette a pásztorokat végleges letelepedésre. Másutt is előfordultak hasonló küz-

delmek; a legújabb időben az ausztráliai sátoros pásztor modern kiadása, a „squatter” alól húzták ki a földművesek a használható földeket.

A sátoros pásztorkodás tehát nem valami civilizáció-fokozat, nem is valamely népfajnak egyéni ösztönéből származik, bár mint hagyomány mehet apáról-fiúra évezredekén át, hanem a földrajzi körülmények *követelik és lehetővé teszik*. A sátoros pásztor sokkal műveltebb nép lehet, mint a földműves. A Korán-olvasó, mohamedánus kirgiz mindenesetre sokkal magasabb műveltség hordozója, mint a kőkorszakát élő pápua, vagy a vas-eszközöket is használó, de emberevő, írni-olvasni nem tudó bantu-néger. Sőt Szudánban a sátoros pásztorkodással foglalkozó, berber-rokonságú, tehát hamita fulbe rendszeren uralkodik a sokkal kevésbé művelt szudáni néger földműveseken. Ilyen fölényes helyzetben van a masszai (hamita eredetű) pásztor is a bantu-négekkel szemben.

A sátoros pásztorkodás rendszeren bizonyos gazdasági szimbiózisban él az öntöző földművessel. A földműves nem igen tud marhát tenyészteni, azt a sátoros pásztorra bizza. Viszont a pásztor nem művelhet földet. Egymás terméskéleslegét tehát kicserélik. Ez a gazdasági függés némely vidéken erősebb, másutt gyöngébb, de mindig megvan. Az életmód legfontosabb kapcsolata azonban abban áll, hogy mindkettő egyszerre szaporodik, ha rend és nyugalom van s mindkettő egyszerre megy tönkre, ha akár a rendfenntartó hatalom bukik el, akár valami kivételesen aszályos esztendők mindkettőt arra kényszerítik, hogy meneküljenek a pusztákról olyan vidékekre, ahol öntözés nélkül is lehet földet művelni s ahol üde zöld legelőkre talál a sátoros pásztor.

A pásztor a harciasabb, az edzettebb, ő lesz az úttörő, honfoglaló. Utána tódul a menekülő földműveshad s megindul a mindent elseprő, történelmi korszakot megnyitó, özönvízszerű *népvándorlás*.

Zempléni Árpád hátrahagyott költeményeiből*

1.

A Turáni Dalok-hoz.

(1919. aug. 3.)

Nem a temetők tudománya vagy,
Turáni tudomány,
Jársz bár nagy ősök, hősök régi, nagy,
Szentelt nyomán.

Dicsőbb jövőért nagy múlt lázadoz,
Turán, szivedben.
A pusztá a te szentegyházad, ott
Erő az Isten.

2.

Mordva veszte.**

(Barna Ferdinánd nyomán.)

Hajdanán a Harkály-hegyen
Más világ járt, mint ma megyen.
Kelet felé hajladozva
Föld-anyánknak szolgált Mordva.
Istenadta nyugalomban
Föld-anyát imádta ottan...
Hát egyszer a Volga hátán,
Szárnyas hajón kevély sátán,
Volga vizén, szirtes síkján
Jött a murza, jött a kis kán,
Moszkovai fejedelem,
Kinek neve — ijedelem.

* A költő jogutódjának: Wagner Károlyné úrnőnek engedélyével közöljük a nagy turáni költő e két érdekes, eddig másutt meg nem jelent versét. Az egyik a Turáni Dalok c. kötet tervezett második kiadásához jelmondatul készült, a másik egy valószínűleg hosszabbra tervezett elbeszélő versnek önállóan is érthető részlete, amely így befejezetlenül is értékes.

** E költemény tárgyát s részben kifejezéseit is a költő Barna Ferdinándnak: A mordvaiak történelmi viszontagságai (1877) c. művéből vette, amelynek 10—12. lapján van közölve az itt részben feldolgozott históriás ének.

Szerk.

Hogy a tájon elnézének,
 Mondta murza ő népének,
 Moszkó urak elejének:
 „Szolgáim, ti hűségesek,
 Az a nyíres ott hogy reze!
 Nézzétek meg, tudákosok,
 Az a sok nyír mitől mozog?
 Anyaföldhöz mért hajladoz?
 Nem elég nagy a szél ahoz.”

Két ladikot lebocsátnak,
 Evezésnek nekilátnak,
 Kieveznek, megtekintik,
 Mért reng az a nyíres mindig?
 Harkály-hegyi nyírligetnek
 Lombjai mért integetnek?

Kikötöttek, fel is mentek
 Látni titkát hegy-ligetnek.
 Meg is tértek a hajóra,
 Nyílik ajkok vidám szóra.

„Nem a nyíres zajlik ottan,
 Mordva nép morajlik ottan.
 Talpig fehér öltözetben
 Sürr-forr a nép a ligetben.
 Szent ligetben sürrö-forrva,
 Földanyának szolgál Mordva,
 Aldomást ad Földanyának,
 Termékenység asszonyának,
 Imádkozva, jól lakozva,
 Vigassággal vigadozva.

Sorban állnak a nagy csebrek,
 Mézes sörrel színig teltek.
 Nagy kalánnal mer belőle,
 Boldog lesz az ember tőle.
 Száz cseber sör, még több kanál!
 Kenyér meg só a földön áll,
 Ösztörükön kalács, lepény.
 Ehet-ihat úr és szegény.
 Bennünket is jól tartottak,
 Vissza alig bocsátottak.
 Tüzek égnek katlanokban,
 Üstök ülnek sort azokban.
 Üstben víz forr, habokat vet,
 Bennök tulkot főz a jambed.*

* Jambed mordva v. mordvin nyelven: szakács.

*Mikor isznak, akkor mindig
Első kortyuk földre hintik.
Mikor esznek, egy falatot
Tűznek, földnek áldoznak ott.
Egyenek húst, lepényt, halat,
Legelső az isten-falat.
Igyanak sört, kumiszt, tejet,
Istené az első nyelet.*

*Vén javasok fákon ülnek,
Kiáltoznak, hegedülnek,
Szent verseket rikongatnak,
Kövér dudát sipongatnak.
Míg ők a fán imádkoznak,
Kelet felé hajladoznak,
Hajlong az ág, a lomb vélők,
Lenn a nép is hajlong vélők,
Kelet felé hajladozva,
Imáikat imádkozva...*

Az észti színház

Irta **Bernhard Linde** (Tallinn)

Az észti színjátszás első próbálkozásai a XIX. század kezdetéig nyúlnak vissza, amikor 1816-ban és 1824-ben Pärnuban néhány észti szindarabot adtak elő. Ezek a darabok — többnyire Kotzebue-fordítások — sajnos, nem maradtak fenn. A következő ötven év alatt ugyan próbálkoztak egyesek, de követőkre nem talál-
tak. Az észti színművészet csak a nemzeti ébredés idejében, 1870-ben lendült fel. E fellendülés szoros kapcsolatban van az észti újjászületés legjelesebb költőjének, Koidula Lidiának nevével. Koidula három szindarabot írt, amelyeket Tartuban, az egyetem székhelyén a szerző és műkedvelő diákok adtak elő. Tartu akkor az egész észti szellemi életnek központja volt, s úttörő lett a színművészet terén is. A tartui példát néhány évtized múlva követte Tallinn. Tartuban alapítottak egy magánszínházat, ahol népszínműveket és daljátékokat adtak elő, de az egész szín-
játszás magán viselte még a dillettantizmus jellegét. A színház hiánya érezhetően a XX. század elején jelentkezik; ez az idő egybeesik a polgárság művelődésének nagyarányú fellendülésével. Majdnem egyidőben keletkezik két, immár a maga-
sabb követelményeknek megfelelő színház, hivatásos színészekkel; az egyik Tartu-
ban — a szellemi — a másik Tallinnban, az üzleti és kereskedelmi élet közép-
pontjában.

Tartu törekvő lakossága mindenekelőtt otthont akart adni a színjátszás-
nak. Ezt a feladatot megoldották egy nagy színház és hangversenyerem, a *Vanemuine* építésével, melyet 1906-ban Kitzberg: „Szelek forgatagában” c. drámájával nyitottak meg. Tehát a Vanemuine otthont adott az észti színművészetnek, a meg-
nyitáskor bemutatott nevezetes, eredeti dráma pedig fákllyaként jelölte meg azt

az utat az észti színműirodalomnak, amelyen haladnia kell. A tartui intelligencia, amely a nagy színházat felépítette, rátermett vezetőt is talált *Menning* Károly személyében, aki Berlinben végezte tanulmányait. *Menning* a reális német színművészetet vette irányadóul és művészi terveit következetességgel keresztül is vitte. A tehetséges színészeket erős fegyelem alatt tartotta, de a kevésbé tehetségesekkel is foglalkozott és lelkiismeretes munkájával szép eredményeket ért el. Az ő vezetése alatt az észti színészet megfelelt a művészeti követelményeknek, pedig képzett színészei még nem voltak. *Menning* Károlyon kívül figyelemre méltó *Ants Simm*, aki mint rendezőhelyettes, majd mint rendező működött, de mint színész értékesebb volt. Nem feledkezhetünk meg arról a fiatal színészemzedékről, amelyet itt képeztek ki; nevezetesen közülük *Altleis* és *Teetsoff* asszonyok; az első bár ragyogó, de tűnő csillag az észti színészet egén, az utóbbi mai napig hű a színpadhoz s tehetsége egyre jobban és jobban kibontakozik.

Míg Tartuban a színjátszás tervszerűen fejlődött, Tallinnban egypár tehetséges fiatalember erejéből keletkezett. Itt két nevet kell kiemelni: *Paul Pinna* és *Theodor Altermann* nevét. Szakképzettségük nem volt, csak istenadta tehetségük és ifjúi rajongásuk, de ezzel is egész sereg műkedvelőt gyűjtöttek maguk köré; ezeket azután az „*Estonia*” egyesület anyagilag támogatta, s ezzel együtt színházat alapítottak, megelégedve egy nem megfelelő épülettel és színpaddal. A színház oszlopai voltak: a két fentemlített, munkatársaik: néhány lelkes úrnő, akik azonban a színpadot már elhagyták.

Tallinnban tömörült az észti intelligencia; gazdaságilag ez mindjobban fejlődött párhuzamosan azzal az egyre mélyülő befolyással, amelyet az orosz hivatalnokosztály és a német polgárság tett az észtekre. Hiányát kezdték érezni a színháznak, s ezt fokozta az, hogy már Tartunak is volt színháza, sőt a helybeli, kishírmű német lakosságnak is. A színházat a finn *Lindgren*, a *Vanemuine* építője tervezte, de sokkal nagyobb szerűre, mint amazt. 1913-ban nyílt meg a szép és impozáns „*Estonia*”, amphitheatrális színpaddal és hatalmas hangversenyeremmel.

A színészet két műkedvelő rajongója: *P. Pinna* és *Th. Altermann* időközben a legtehetségesebb színészekké fejlődtek. Az első nagyon talentumos, de művészi egyensúly nélküli ember, aki nem mindig tartja szem előtt a művészi célokat; ő lett a nagy *Estonia* színház vezetője, s melléje állt mint főrendező és első hőszerelemes *Th. Altermann*. *Altermann* művészi terveinek megvalósításához fogott. Az „*Estonia*” megnyitásakor a *Hamlet* címszerepében lépett fel, s művészete széles perspektívát nyújtott. Nagy reményekre jogosító működését megsemmisítette a korai halál, mely diadalainak lépcsőjéről elragadta; az észti színészet egyik legnagyobb művészt vesztette el benne.

Közben kitört a világháború, amely érzékenyen érintette a színészeket is. Az ezt követő szigorú német megszállás legnehezebb ideje volt a színháznak, mert minden kulturmegegyeztetést elfojtott.

Az önálló Észtországban a legnagyobb remények ébredtek a művészet és az egész szellemi élet iránt. Szabad jövőt láttak maguk előtt, friss akaraterő és munkavágy ragadott meg mindenkit. Állami támogatást kaptak a színházak, míg eddig csak az olyan kerületek juttattak e célra kisebb-nagyobb összegeket, ahol az észtek többségben voltak. Tallinnban, amely Eesti fővárosa lett, külön drámai színházat alapítottak, míg az *Estonia* drámát, operát és operettet adott. Az új drámai színház első tagjai közt van a *Vanemuine* több volt tagja: *Teetsoff*, *Reiman* és *Markus* asszonyok, továbbá *Teetsoff*, *Sunne* és mások. Minthogy a jobb színészek a drámai színházban tömörültek, ennek előadásai gyakran nívósabbak voltak,

mint az Estoniá-éi, bár az ifjú színház és a színészek nagy gazdasági nehézségekkel küzdöttek. Az Estonia színészei közül sokan meghaltak, mások kiváltak a színház kötelékéből; de jöttek újak, akik közül elsősorban *Willmer* Ernát kell megemlítenünk, az első szakképzett színésznőt; sokoldalú és nagytehetségű nő, a legjobb drámai művész, alakításaiban nagy intelligencia és öntudat nyilvánul meg. Az ő *Opheliája*, *Desdemónája* és egyéb alakítása felveheti a versenyt a nagy kulturvárosok legjobb művészeivel. Reményre jogosító fiatal színész *Ants Lauter*, aki mint színész és rendező egyaránt kiváló.

Az észti színházak műsora nagyjából fordításokból áll; 1906 óta napjainkig a világirodalom legjobb darabjait hozták színre. Színre került az egész klasszikus műsor, a görögöktől kezdve az angol, német, orosz, és francia irodalom remekműveiig. Epúgy meghonosodtak Ibsen, mint a finn, a magyar és a lett írók, de túlsúlyban a németek voltak. Utoljára, de nem utolsóként említjük az észti szerzők műveit. A nemzeti ébredés idejéből valók a már említettük *Koidula* Lidia művei, melyekhez *J. Kunders* vígjátéka csatlakozik. A *Vanemuine* és az *Estonia* kitartó tevékenysége termékenyítőleg hatott a jelenkori irodalomra. *Kitzbergnek* már említett darabját követték a „*A farkasember*” és más darabok. Az észti vígjáték csúcspontját *Eduard Wilde* „*Pisuhänd*” (Lidérc) c. műve jelöli. Mellette *A. H. Tammsaare* „*Judit*”-ja talán *Hebbel* hasonló tárgyú és című darabját is felülmulja. Az említett darabok az észti színműirodalom alapkövei.

Összefoglalva az eredményt, különösen jó alakítást nyújtottak a következők: *Erna Willmer*, *N. Pinna*, *B. Kuuskmann*, *H. Gläser*, *A. Lauter*, *E. Kurnim*, *T. Tondur*, *H. Laur* és mások. A „drámai színház” legjobb erői: *L. Reiman* asszony, *O. Teetsoff*, *Türk*, *Sunne* és mások. Sajnos, a színház legjobb művésze, *P. Pinna* saját vállalkozásaként egy könnyebb fajsúlyú színházat nyitott s a magasabb művészi célokról lemondott.

A mostani, remélhetőleg múló gazdasági válság hátráltatja színészetünk fejlődését, de felvirágozásában reménykedünk, mert sokat ígérő ifjú színészeink vannak; ezt a reményt támogatja a három éve fennálló színiiskola (das estnische Drama-Studio), amelynek alapítója és vezetője *Paul Sepp*, egyben a drámai színház rendezője is. Kisebb városokban is vannak már színházak: *Pärnuban* az *Endla* (állandó társulattal és szép épülettel), *Viljandiban* „*Ugala*”, *Valkban* „*Säde*” és *Narvában*

Törökország átalakulása*

Irtó Móríc Péter

A legutóbbi események hatása alatt barát és ellenség politikai szemhatárán nagy kérdőjelként jelentkezik Törökországnak jövő sorsa. Barátjai szorongó szívvel várják a kibontakozást, ellenségei örvidenének, ha rosszakarató jóslásaik teljesedésbe mennének és Törökországban kibontakozás helyett újabb bonyodalmak keletkeznének. Ellenségeire illik ez a török közmondás: *a kutya ugat, a karaván halad!* Köpek havlar, karavan gecser!

* Felolvasás a Turáni Társaságnak 1926. okt. 29.-iki török ünnepségén.

Most új Törökországgal állunk szemben. Hogy megértsük, mi történik ott, vissza kell mennünk a multba. Mint minden jelenségnek, a török megújulásnak is a multban van a gyökere. Nem szerénytelenségből teszem, hogy személyes visszaemlékezéseimmel vezetem be egy rövid felolvasás keretébe foglalt fejtegetéseimet; csak azt az igazságot juttatom érvényre, hogy első benyomásaink a legerősebbek és azok hozzák hozzánk legközelebb a valóságot..

Mozdulatlanul álltam sokáig a Vorwärts nevű trieszti Lloyd-gőzös fedélzetén, midőn először érkeztem Konstantinápoly elé és kibontakozott előttem a világ város felséges panorámája. Ragyogtak az augusztusi napfényben a karcsú minaretek aranyozott félholdjai, mély távlatban nyílt ki a Boszporus, majd az Aranyszarv keskeny öble. Mindenütt kertek zöld fái közül kandikáltak ki a tengerből kiemelkedő magaslatokon a bájos, könnyű stílusban épült színes vagy fehér falatok és házak. Velem együtt utazott török korrepetitorom, egy konstantinápolyi török, aki 10 éve nem látta volt szülővárosát és aki megindultságában szívére tett kézzel csak ennyit tudott mondani: „Ah, Móricz, effendi!”

Akkor én is foglya lettem a Keletnek, ahova még mindig visszavágyódom!

Miután megismertem az országot és lakosait, azok bajait és reményeit, egyre erősödött az a hitem, hogy a becsületes és józan gondolkodású török nép Abdul Hamid lelket és testet ölé zsarnoksága alól belátható időn belül szabadulni fog; kivált midőn a részint az országban bent, részint külföldön tartózkodó, honuk jövőjével foglalkozó török hazafiak törekvései időről-időre tudomásomra jutottak.

Törökország modernizálódása csak azokra nézve meglepő, akik ennek az országnak legújabb történetét nem kísérték figyelemmel. Abdul Hamid sötét zsarnoksága csak gát volt, amely mögött feltorlódott a megújulás áramlata a híres Resád pasa és a még híresebb Mithat pasa kezdeménye folytán. Ez a reformáramlat már Abdul Hamid idejében átszivárgott a nép közé a külföldön élő új-törökök aknamunkája következtében. Az új-törökök által kiadott és külföldön előállított *Mesveret* című nyomatos lapot, mely kérlelhetetlen harcot hirdetett és folytatott Abdul Hamid ellen, kéz alatt én is kaptam, pedig ha a közvetítőt a lap becsempészésén rajtakapták volna, életével lakolt volna.

Már évekkel az 1908-iki forradalom előtt látható volt az új eszmék hatása.

Ösmertem egy vidéki török kormányzót, aki titokban, állását, sőt szabadságát kockáztatva, a konstantinápolyi amerikai kollégiumban neveltette fiait. Ha ilyen magasrangú tisztviselőkkel négyszemközt beszéltem, mindig beismerték az ország elmaradottságát és hangoztatták a reformok szükségességét. A külföldön járt törökök pedig úgyszólván kivétel nélkül áhítottak az európai kultúra áldásaira.

El lehet mondani, hogy Abdul Hamidot és gonosz tanácsadóit meg a papság egy részét kivéve, már a régi kormányzat alatt meg volt nyerve az egész török nemzet a haladás, a reformok gondolatának.

Jelenleg legfeljebb az a tempó okozhat meglepetést, melyben török testvéreink a reformok útján haladnak.

Mielőtt röviden vázolnám azokat a nagy politikai, társadalmi és gazdasági változásokat, melyeken Törökország a világháború után átment, visszapillantást kell vetnem multjára és emlékezetbe idéznem azokat az átalakulásokat, amelyeken a török birodalom alapításakor, aztán Konstantinápoly elfoglalása után átment. Így legalább megérthetjük, hogy mi történik ott jelenleg.

Az iszlámot még az ős turáni hazában felvették a török szeldsukok, az oszmán-törökök elődjei, minden nagyobb külső kényszer nélkül. Majd midőn a XI. században a szeldsukok behatoltak Perzsiába és rövid száz év alatt délel a

Perzsa-öböl, nyugaton a Földközi-tengerig terjeszkedtek, s csakhamar Kisáziát is hatalmukba ejtették: teljesen behódoltak, a meghódítottak, t. i. a perzsák és az arabok kulturájának, jobban mondva az arab-perzsa kulturának, melyben nyelvi is egybeolvadt az említett két keleti nép műveltsége. Kétségtelenül e magasabb kultúra elsajátítása tette a turáni erényekkel — vitézséggel, józansággal és nagylelkűséggel — ékeskedő török népet képessé arra, hogy a hatalmába ejtett területeken erős birodalmat alapítson.

A török birodalomnak második átalakulása Konstantinápoly bevételétől, részben azonban már ezt megelőzőleg következett be, midőn a törökök a görög császárság nyugati területeit hódították meg. Ezek ekkor is habozás nélkül magukévá tették a görög császárság mindazon intézményeit, amelyeket a megalakítandó török birodalom berendezéséhez és fenntartásához szükségessé tartottak. A fiatal hódító nép országa úgyszólván beolvadt a keresztény keleti hivatalnokállam századok tradíciója által megszentített keretébe.

Az alkalmazkodás az adott viszonyokhoz, a magasabb kultúrából kinőtt intézmények elsajátítása ekkor is magánál az államfőnél kezdődött: a török emirből (fejedelemből) szultán lett, az udvari ceremóniák miatt úgyszólván megközelíthetetlen, mindenható uralkodó, hasonló a görögök császárához, a basileushoz. Le kellett előtte borulni. Kihallgatás alkalmával nem is volt látható, mert egy függöny mögött trónolt.

Meglepő, hogy az utánpótlás a katonai szervezetre is kiterjedt, amely pedig a legeredetibb török, illetve turáni intézmény volt. A török hadsereg ugyanis eredetileg lovasokból állt, kik a háború lezajlása után mindannyiszor elszéledtek, hogy békés foglalkozásaikhoz visszatérjenek.

A XIV. században, Orchán emir uralkodása alatt azonban már van török gyalogság, mely — éppen úgy, mint a byzanciaknál — tizedekre, századokra és ezredekre van beosztva. Az egész birodalmat katonai parancsnokságokra (szandzsákokra) osztották fel; ezekről függtek a polgári hatóságok is.

Igy történt ez az állami élet egész vonalán.

A pénzügyek élén a törököknél is a hírhedt defterdárokat látjuk (a pénzügyminiszternek ugyanis megmaradt a görög neve). Ezek többnyire ismét görögök vagy örmények voltak. Természetesen lelkiismeretességük is a régi maradt.

A kereskedésben meg éppen mindent átvettek a törökök a görögöktől, még a mértéket és a pénzek neveit is. Tagadhatatlan azonban, hogy a meghódított lakosság viszont átvette a török szokásokat, úgy hogy a hatás bizonyos tekintetben kölcsönös volt.

Ha a törökségnek e régi átalakulásait tekintetbe vesszük, megértjük, hogy azon közvetlen érintkezés hatása alatt, amely a művelt Nyugat és Törökország között jelenleg fennáll, a józan gondolkozású török nép, illetve annak vezetői hogyan fogadhatják el némelykor majdnem átmenet nélkül a legelőrehaladottabb európai intézményeket és törvényeket, mint pl. a svájci polgári törvénykönyvet, amely 1926. október 4-én lépett Törökországban életbe. Ez a lépés, mely többi között a török nő felszabadulását jelenti a hárem nyüge alól, óriási jelentőségű, kivált társadalmi téren. A két nem egyenjogúságot nyert a magán- és a családi jog terén. Az az idő sincs talán már messze, midőn a nők tarkítani fogják a török honatyák sorait a parlamentben. Erre legalább is rászolgálnak, mert a művelt osztályban a nők sokhelyt legelkessebb előharcosai a reformoknak.

Ha a történelem lapjait forgatjuk, más népek életében is látunk ilyen gyors változásokat. Főleg a kereszténység felvétele hozott magával ilyeneket a leg-

több népnél, a többek közt nálunk is. Ha Szent István nem fogadtatja el népünkkel a keresztény vallás mellett a nyugati állami intézményeket, az erősen megszervezett szomszéd keresztény államok ellenséges magatartása, illetve támadásai csakhamar végpusztulásunkat idézték volna elő.

De nézzük csak, hogyan jártak el a jelenkorban más keleti népek, pl. a japániai? A 15 évvel ezelőtt elhunyt Mutsuhitó császár uralkodása kezdetén márió-holnapra modernizált mindent. Ez természetesen néha fonákságokra vezetett. A Japánból jövő utazók tudósításaikban arról is adtak például hírt, hogy a mikádó egyszersak elrendelte az európai viseletet, de rendeletéből kimaradt annak előírása, hogy minő öltönyt, illetve ruhadarabot milyen alkalomkor kell viselni és hogy minő színű lehet a különböző szabású öltöny, ami azután nagy bizonytalanságot idézett elő az öltözködés terén. Ez természetesen csak muló jelenség volt és most japáni úri ember a legújabb londoni divat szerint öltözködik.

A kínaiak szintén a gyökeres reformok terére léptek, nemkülönben a perzsák és az egyiptomiak. Ez a körülmény szintén hathatós ok volt arra, hogy Törökország a nagyszabású reformok terére lépjen.

A legnagyobb változás, amelyet Törökországban látunk, az, hogy lerázta a teokratikus állam béklyóit és proklamálta a vallások egyenjogúságát. Jelentőségben mindjárt ezután jön az a nagy elhatározás, hogy Törökország visszatér élete ősforrásához, a törökséghez. Ebből az elhatározásból kifolyólag ki is törölték már a törökök szótárukból az oszmán (oszmanli) szót.

A mohamedán népek keverékéből alkotott oszmánli állam helyébe török nemzeti állam lépett. Válaszfalat vontak a szultánok állama és a mostani török állam közé. Oriási erőfeszítéssel megoldottak sok megoldhatatlannak látszó kérdést. Iti részben a háboru okozta veszteségek nyújtottak nekik segílyt. Minthogy elvesztették az arab tartományokat, nincs többé arab-kérdés. A görögöket — kivéve a konstantinápolyiakat — kicserélik a macedóniai törökökkel és így ez a kérdés is meg lesz és nagyrészt már meg is van oldva. Nincs többé örmény-kérdés sem, mert az örmények most igen kis hányadát teszik a lakosságnak.

A vallási kérdés kiküszöbölése meghozta a nők emancipációját.

Midőn Társaságunk a mintavásárra idejött törökök tiszteletére a mult tavasszal teadélután rendezett, megkérdeztem a mellettem ülő angórai török hölgyet, hogy vannak-e Angórában is jazz-band-zene mellett délutáni táncmulatságok? Ő azt a meglepő választ adta, hogy éppen olyanok, mint itt: semmi különbség sincs. És a következő percben már fel is állt és vígan simmizett az ől táncra hívó úr karján.

Ez már igazán hihetetlennek tetsző változás azok előtt, akik még élénken emlékeznek a török nőnek a világháború, illetve az 1908-iki forradalom előtti helyzetére a családban, a társadalomban és a közéletben. Midőn egyszer Drinápolyban a szemben lakó pénzügyigazgató neje megüzente feleségemnek, hogy meg akarja látogatni, a látogatás idejére el kellett küldenem a házból a férfiscselédeket, hogy így férfiszemtől nem zavarva ülhessen kertünkben női vendégünk. Én is fogva voltam szobámban mindaddig, míg vendégünk nálunk időzött. A török nő a háremben élt bebörtönözve és az utcára csak a megismerhetetlenségig beburkolva léphetett ki. Most már burkát levetette, min ahogy levelet a lepke és szabadon szárnyal mint ez, s kedves lényével, jótékonyásával és minden szép iránti fogékonyságával megmehesíti az erkölcsöket, fellendíti a szépművészetet és a zenét.

Mint már említettem, a török Nagy Nemzetgyűlés változtatlanul elfogadta a svájci polgári törvénykönyvet. El van tehát törölve a többnejűség és a férfi

egyenjogú növel áll szemben. További fontos újítás, hogy a vallási törvényszékek nem működnek már. Minden ügy a polgári bíróságok elé tartozik. A büntető-törvényszékek az új büntető törvénykönyv alapján ítélik meg, mely azonos az olasz büntetőtörvénykönyvvel. Ideiglenesnek tekinthető az úgynevezett Függetlenségi Törvényszék működése, amely bíróság külön törvény alapján az állam és az államfő biztonsága ellen elkövetett bűntetteket torolja meg.

Itt meg kell állnunk és visszaemlékeznünk mindazokra az erőfeszítésekre, melyeket a múlt században a török államférfiak tettek — részben a nagyhatalmak nyomása alatt — avégből, hogy az európai jogszabályokat Törökországban is érvényre juttassák, habár a mohamedánok vallása a Koránon kívül más jogforrást nem ismer. A sejhuliszlámok — a főpapok — a legnagyobb leleményességgel igyekeztek a Koránban olyan helyeket találni, amelyek megengedik az illető tervbevett új jogszabály alkalmazását. Természetesen így legfeljebb csak félrendszabályok létesülhettek. A *seri* a vallási törvény, rég letűnt kor számára hozott szabályaival útjában állt a rendszeres és következetes reformmunkának. A jég azonban már a múlt században meg volt törve. Akkor, amennyiben lehetséges volt, a francia jog szolgált mind a polgári, mind a büntető igazságszolgáltatás terén mintául, úgyhogy a mostani reformok részben csak a régebbi újításokat egészítik ki, illetve váltják fel.

Törökország teljes modernizálása csak úgy vált lehetségessé, hogy Törökország a világháború után megszabadult a kapitulációk békóitól és a nagyhatalmak gyámkodásától. Örökké emlékezetes marad az a tény, hogy ezt az eredményt fegyverrel vívta ki magának. Először Franciaországgal szállt szembe sikeresen a kisázsiai déli határokon, melyekre vonatkozólag vele 1921-ben Angorában kötött különbékét; majd Anglia indirekt támadását verte vissza, amely nagyhatalom a görögöket küldte ellene. A görögöket Kisázsiaiban a Szakari-folyó partján egy elhatározó csatában verték tönkre a törökök és csak a nagyhatalmak közbeletétele köszönhetik a görögök, hogy az európai területre nem terjedt ki hadseregük megsemmisítése. Ily előzmények után kötötte meg Törökország a nagyhatalmakkal és a balkáni államokkal a lausanne-i békeszerződést 1923. július 24-én. Az a békeszerződés, melyet 1920-ban V. Mehmet Resád szultán kötött Sévresben a győztes nagyhatalmakkal és szövetségeseikkel, a lausanne-i bekekötésnél teljesen figyelmen kívül maradt. Innen kezdve a változások az állam életében egymást követik. Már a lausanne-i bekekötést megelőzőleg az angorai alkotmányozó nemzetgyűlés, az úgynevezett Nagy Nemzetgyűlés, 1922-ben eltörölte a császárságot és a trónjától megfosztott szultán — V. Mehmet — Anglia védőszárnyai alatt külföldre, Máltába távozott. A nemzetgyűlés választotta új szultán, Abdul Medzsid, már csak kalifa, a próféta helyettese volt. A köztársaságot három évvel előztél, 1923. október 29-én kiáltották ki Angorában. A rákövetkező évben, 1924-ben, a törökországi kalifátust is eltörölte a Nagy Nemzetgyűlés. A kapitulációkat, az idegenek kivételes jogait biztosító eme régi egyezményeket, amelyek eddig megkötötték az állam kezét pénzügyi téren és csorbitották a török nemzet szuverénitását, a békeszerződés megszüntette. A békeszerződésben, illetve a vele egyidőben kötött szerződésben, mely a tengerszorosokra vonatkozik, ki van mondva, hogy Konstantinápoly, a Boszporus és a Dardanellák demilitarizáltak, ami annyit tesz, hogy ott Törökországnak nem szabad katonaságot tartania. Ily körülmények közt kénytelen volt a török kormány székhelyét az ország belsejébe áttenni. Ez az óvintézkedés kitűnően bevált a görögök elleni hadjáratban, melyet a török hadvezetőség az új központból, Angorából intézett. *Külső támadás ellen az ország kereskedelmének, iparának, közlekedési hálózatának és hitelszervezetének gócpontját nem lehet megvédeni!* Ez ama

kihívásoknak és égbekiáltó igazságtalanságoknak egyike, amelyeket a békeszerződések, a legyőzöttek teljes tönkretételét célzó ezen delictumok tartalmaznak. Itt is elvetették a győztesek a jövő háború magvait!

A külföldről jövő nagy nyomás váltotta ki a török nemzetnél azt az elhatározást, hogy a megmaradt területen úr akar lenni a saját házában és szakít mindazzal, ami eddig gátolta a török állam megerősödését és előrehaladását. Minden barátja csak helyeselheti ezt az elhatározását. Kritika alá eshetik legfeljebb csak az a rendkívül nagy gyorsaság, amellyel a reformok terén halad.

Szerintem Törökországban megismétlődik az, amit már Bulgáriában láttunk, az t. i. hogy az újonnan keletkezett állam a legmodernebb kereteket alkotja meg magának, amelyekbe még bele kell nőnie. Innen vannak időnként mindkét országban zökkenések és surlódások a fejlődésben.

Török testvéreink vezető körei, mint már említettem, válaszfalat vontak a mult és a jelen közé és feltétlenül behódoltak a nyugateurópai kulturának. Atveszik a szerintök legtokéletesebb európai állami és társadalmi berendezéseket, mindenütt alkalmazják a tudományok és a technika összes vívmányait.

A mintákat többnyire onnan hozzák, ahol az illető török reformmunkát végző államférfiak vagy tudósok tanultak: a jogít Franciaországból és Svájcban, az iparít és a katonait többnyire Németországból, a földművelésit tőlünk és így tovább.

Körülbelül 600 török ifjú tanul jelenleg Európában, legtöbben Német- és Franciaországban. Nálunk a háború alatt és után, a mai napig, körülbelül 300 török ifjú nyert kiképzést. Mezőgazdasági intézeteinket török testvéreink a legkülönbeknek tartják egész Európában.

A gyári ipar terén igen nagy a változás. Abdul Hamid idejében úgyszólván nem léteztek, illetve nem létezhetek gyárak — ha egyes különösen protegált, főleg az uralkodó vagy az állam tulajdonát tevő ipari termelési telepet leszámítunk, — mert a koncesszió megszerzésével összekötött költségek kizártak minden rentabilitást. Ezenkívül számolni kellett a nagyhatalmak fejlett iparának a kapitulációkra, az idegenek kivételes jogait biztosító régi szerződésekre támaszkodó gyilkos konkurenciájával!

Most azonban a gyári ipar rohamosan fejlődik, mert hiszen nem kell többé sem önkényuralmi, sem adminisztratív akadályokkal küzdenie.

Nagy lendületet nyert a mezőgazdaság. Ez nagyrészt annak tulajdonítható, hogy a rengeteg területet elfoglaló *vakuf* — azaz vallási alapítványi birtokok — részben bevonattak és így nagy területek kerültek szabad forgalom alá.

Az állattenyésztéshez most már komolyan hozzáfogtak az ország több helyén. Az állami mintagazdaságok, melyek a háború előtt és alatt úgyszólván csak névleg léteztek, most megkapják a szükséges berendezést és állatállományt. Legtöbb sikert ért el a köztársasági elnök mintagazdasága, amely a mezőgazdaság minden ágában tökéletesen produkál. Nagy hírre tett már szert például Kemál pasa juhtenyésztése, melyet most sokan, kivált az Angora környékbeli gazdák, mintául vesznek. Több helyen vannak mintaistállók. Évenként több városban rendeznek tenyészállatkiállítást. Vannak méntelepek. Nem ritkák a lóversenyegek.

Mindezek oly újítások, amelyeket az új rezsim alatt hoztak be.

Nagy áldozatok árán serényen folyik a vasútak kiépítése, mindenütt közlekednek az automobilon és az autóbuszok, a légiforgalom pedig hovatovább nagyobb és nagyobb méreteket ölt. Vannak már rádió-állomások. Ezek a főbb momentumok a közlekedésügy fejlődésében.

Rátérve a népművelésre, mindenekelőtt ki kell emelni azt a nagyszerű kulturális működést, melyet a „Török Otthon”, az ottani Turáni Társaság, fejt ki. Küldöttjeivel bejárattja a vidéki községeket, hogy azok a népet felolvasások segítségével tanítsák és felvilágosítsák. Vannak orvosi ambulatóriumai, melyek a legtávolabbi helyekre is visznek orvosi segínyt. A török honmentők közt tehát az ottani Turáni Társaság az első helyet foglalja el. Már Abdul Hamid alatt tagjai közé számították a leglelkesebb hazafiakat és elmondhatni, hogy ez a társaság melegágya volt a török forradalmaknak.

A sport Abdul Hamid idejében el volt nyomva, akkor nem volt szabad sportegyesületeket alakítani. A szabadság magával hozta a sport szabad fejlődését is és e téren bámulatos az eredmény. Az utolsó Olimpiádok alkalmával már Törökország is résztvehetett az összes versenyekben.

Ha a nemzetgazdaság és a sport terén majdnem teljesnek mondható a megújulás, még nagyobb az szellemi téren. Vegyünk csak kezünkbe török ujságokat. Mondhatjuk, hogy minden angorai és konstantinápolyi napilap képekkel jelenik meg. A képes hetilapok közül pedig egy-kettő kiállításra, a tartalom gazdagságára és a cikkek talpraesettségére nézve versenyez nemcsak a mi hasonló termékeinkkel, hanem sok nyugateurópai képeslappal is.

Ez csak példa, mert igen sokat lehetne még beszélni az irodalom nemzeti alapon történő fejlődéséről, a nyelvcsiszolás nagy előmeneteléről és a tudományok sikeres műveléséről.

Visszatérve az ország anyagi fevirágoztatásának kérdésére, szólhatnak még a nagyszerű kilátásokról, melyek ebben az ércben gazdag országban a bányászat terén nyílnak, illetve legutóbb e téren már véghezvitt sokat ígérő munkáról: megemlékezhetnénk a felszabadult parti hajózásról, a közelmúlt művészeti alkotásairól stb., de mindezen szép jövőt ígérő változások részletezése túlmenne e rövid előadás keretén.

Törökország teljes modernizálódása, anyagi és szellemi felvirágzása folyamatban van! E ténynek kihatása úgy a török belpolitikára, mint az ország világpolitikai helyzetére mérhetetlen. Annyi bizonyos, hogy a megújulás az ország jövődjére vonatkozó minden eddigi jóslatot halomra dönt: a beteg ember már visszanyerte jártányi erejét és a teljes meggyógyulás felé halad.

Ma gondolataink a nagy török szabadsághősnél, Törökország megmentőjénél, Gázi Musztafa Kemál pasánál időznek. Az általa elért eredmény legnagyobb tiszteletet parancsol. Ő Törökországot nemcsak kimentette a végveszedelemből, hanem hatalmassá is tette és a nyugati civilizált államok sorába emelte.

Turáni szempontból fontos, hogy ő és érdemes munkatársai a poraiból feltámadt országnak egyszersmind török jelleget adtak.

A magyarság lelkesedéssel látja a turáni testvérmemzetnek és dicső vezérének óriási teljesítményeit. Kövessük példájukat, ragaszkodjunk mi is az ősi erényekhez, tartsunk össze, kövessük turáni fegyelmezettséggel hivatott vezéreinket és a honmentés befejezésére, régi határaink visszaszerzésére irányult törekvéseinket siker fogja koronázni!

A finn irodalom világirodalmi jelentősége*

Irta Bán Aladár

Gyakran emlegetik nálunk manapság, hogy a velünk rokon turáni népek seregében a nyugati kultúra szempontjából legműveltebb a finn, amely a magyar mellett számottevő művekkel gyarapította a világirodalom kincsházát is. A következő sorok célja megmutatni: melyek azok az írók és művek, amelyekre a fenti értékelés teljes joggal alkalmazható.

A finnek csodás gazdagságú népköltésük révén léptek be a világirodalomba. Híres naiv époszuk, az ötvenénekes Kalevala, melyet *Barna* Ferdinánd (1871), majd teljes tökéletességgel *Vikár* Béla (1909) fordított magyarra, több dicsőséget hozott a finn névre, mint a svédek lobogója alatt vívott évszázados diadalmas harcaik. Ez éposz létrejötté egy küldetösszerű nagyember nevéhez fűződik, aki a mult század első évtizedeiben a nép ajkáról följegyezte a gazdátlanul kallódó népénekeket: a bűbájos runókat s ezeket az említett époszba fűzte. Ez a férfiú *Lönnrot* Illés volt, egy szegény falusi szabómester fia, aki svéd nevét a keresztelő pap jóvoltából kapta. A világirodalomban *Lönnrot* a „finnek *Homérosza*” dísznevet viseli s alkotása az észt *Kalevipoe*g (*Kalev Fia*) című éposz mellett az északi turáni népeknek, vagyis a velünk magyarokkal legközelebbi rokonságban álló finn-ugor népeknek legbecsesebb szellemi kincse.

Lönnrot a *Kalevalán* kívül még egy nagyszerű versgyűjteménnyel ajándékozta meg az emberiséget. Ez a *Kanteletar* (*Lanttündér*) című, 700 népverset magába foglaló gyűjtemény, melyből egy koszorúra valót e sorok írója fordított magyarra (1902). Oly finomak, mélyek és gyöngédek e versek, mintha szerzőjük nem is az egyszerű, akkor még iskolázatlan nép lett volna, hanem valamely magas műveltségű műköltő. Mutatóban hadd zendüljön meg itt a *Kanteletar* bevezető dala a *Kantele*, vagyis a lant eredetéről:

Hazudnak, azt mondom rájuk,
Haszontalan jár a szájuk,
Kik a lantról azt fecsegik,
Kanteleről rebesgetik,
Hogy szerzé agg Väinämöinen,
Úgy képzé az öregisten
Vízi vadnak bordájából,
Csuka áll a csontfalából.
Szenvedés volt a szerzője,
Kínlődás a készítője,
Fogóját gond farigcsálta,
Gondtul görbült meg a háta,
Húrjai a szív keserve,
Búszegekkel van kiverve.
Azért nem cseng lantom szava,
Örömrül nem dalol soha,
Azért sír-rí bánan, árván,
Kedv nem szólal száraz fáján,
Mert a bú volt édesanyja —
Örökös a bánat rajta!... (Újabb fordítás.)

* Előadás a magyar Rádióhírnondóban 1926. okt. 20.

Ez a dal fogalmat ad a régi klasszikus finn verselés lényegéről is, melynek főszépsége a játszi ritmuson kívül a gondolatpárhuzam és a kezdőrím, vagyis alliteráció.

Midőn a Kalevala 1835-ben, majd végleges, bővített alakjában 1849-ben megjelent, a finn értelmiség irodalmi és társalgási nyelve még a svéd volt s méltán panaszkolta a híres parasztköltő, *Makkonen* Péter a nép nyelvről:

Az udvaron volt csak helye
Istállókban, pajták között,
Toll hegyére nem méltatták,
Papirosra le nem írták...

Az intelligencia elsvédesedése a hatszázados svéd uralom (1249—1809) következménye volt. De bár a műveltek nagy része svédül beszélt, azért szívbenlélekben jó finn hazafiak voltak. A magasabb osztályok szellemi szükségleteit szolgáló költők svéd nyelven írták ez időtájt műveiket, melyek visszhangot keltettek az egész germán északon. E svéd-finn költők közül európai hírre emelkedett főleg *Runeberg* János Lajos, liceumi tanár, akinek ideális, fenkölt költészete a mi Vörösmartynkéhez hasonlítható. Ő is a költészetnek mindhárom ágát művelte s líráját az ódai fenség, epikáját a színes romanticismus és drámái a csillogó dikció jellemzi, mint a Szózat költőjeét. Ő írta a finnek himnuszát, svéd nyelven, melynek befejező versszaka lendülettel jósolta meg Finnországnak, nemzeti nevén Suominak felvirágzását:

Hazám, kinyíl még egykoron
Virágod bimbaja!
Szcretetünk örök tűzén
Fakad számodra üdv, remény —
S büszkén csapong az ajkakon
Dicsőséged dala!

Legnemzetibb és legértékesebb műve „Sztól zászls regéi” című balladagyűjteménye, mely finnre fordítva valódi bibliája a nemzetnek. Ez a 34 költemény az 1808—9-ben lefolyt svéd-orosz háború hőseit énekli meg. Nem a finn-svéd sereg vitézségén mult e háború sikere, hanem a svéd király és a svéd vezetéség tehetetlenségén. A finnek megtették kötelességüket. Valódi dicsőítő himnusz e versek mindegyike, melyben a költészet glóriája ragyog a hősök feje körül. E balladák olvasásánál, amelyekből néhányat néhai *Győry* Vilmos és az előadó fordított magyarra, eszünkbe jutnak néhai *Erdélyi* Károlynak e szavai: „Mikor én Sztól zászlotartó elbeszéléseit olvasom, mindig bizonyos bánat fog el. Nekünk is volt egy szép szabadságharcunk: az 1848—9-diki. De daliás hőseinkről nem szál szájról-szájra az ének. Azok az öreg harcosok, akik a nagy napokat átélték, kidőlnék és hány névtelen hősnek emlékezete vész ki velük!” — *Runeberg* nemes, ideális felfogásának legérettebb gyümölcse ez a könyv. Itt legszebben ölelkezik a költészet és a valóság. Szerzőjére méltán alkalmazhatjuk azokat a szavakat, melyeket ő maga mond egyik balladájában a hős *Dunker* temetésén:

Szegény szülőktől származott;
 Sötét erdők ölén lakott
 Nem nagynevű családja.
 De dísz hozott a honra ő;
 Lelkéből áradt az erő,
 Mi nemzetére szálla —
 Neve örök, dicső!...

Míg Runeberg és több nagynevű költőtársa idegen nyelven zengte tüzes hon-szeretetről tanuskodó dalait, az íróknak egy másik csoportja az ősi finn nyelven fejezte ki érzéseit és gondolatait. Ezek között legonállóbb irányban haladt a finn irodalomnak maig legeredetibb költői tehetsége, *Kivi Elek*, kinek 1834-től 1872-ig terjedő rövid élete a munka és a létért való küzdelem láncolata. Kivi a férfikor küszöbén hunyt el súlyos elmebajában akkor, midőn a legtöbb író eléri tehetségének teljes kibontakozását. Mintegy tíz évre terjedő termékeny írói pályáján mégis néhány oly művet alkotott, amelyek örök értéket jelentenek; ezek: kalevalai tárgyú tragédiája „*Kullervo*” címmel, Kullervo hősnek született, de életét rab-szolgaságban kell töltenie, — zordon allegóriája az akkor orosz elnyomás alatt nyögő finn nemzetnek. Másik klasszikus tökélyű műve jóízű vígjátéka „*A pusztai vargáék*”, mely a finn Nemzeti Színháznak maig egyik leghálásabb műsordarabja. A bibliából meríti „*Lea*” című drámai idilljének tárgyát. Ez a kis mű, mely nyelvünkön is megjelent Halász Ignác és Szilasi Mór fordításában, kiváló szín-gazdagsággal rajzolja az Üdvözítő tanításának csodálatos hatását Zakeus publi-kánus házában. De tán legmaradandóbb hatású remekműve a „*Hét testvér*” című regénye, amely mélyreható belátással és aprólékos gondnal festi egy finn paraszt-család életét. Kár, hogy ez a nagyszabású mű, mely egyre népszerűbbé lesz a kül-földön is — még nem jelent meg nyelvünkön.

Kivi Elek közben a lírai költészetnek is áldozott. Bár a külalak néha pongyola nála, legtöbb versét értékessé teszi a képzelet szárnyalása, az üde természet-érzék s a mély érzelem. Megrázó világfájdalom nyilvánul például az „*Életunalom*” című híres rapszodiájában, mely híven tükrözi a sorsüldözötte költő lelkének háborgását:

Mily unalom,
 Mily sötétség leng a lelkem körül!
 Mint őszi est a pusztaságon?
 Hiába a bánat,
 Hiába a küzdelem —
 Üres ez az egész világ!

Kivi Elek működése az írók figyelmét a népnyelvre és -életre fordította. Utána egyre erősebb lendületet vesz a nemzeti nyelvű irodalom művelése s a svéd nyelvű mindjobban háttérbe szorul. Tehetséges lírikusok és novellisták lépnek fel, akik ápolják a nemzeti szellemet és érdeklődést keltenek a nép élete és hagyományai iránt.

A népies-nemzeti iránynak teljes diadalra juttatására a XIX. század nyolc-vanas éveiben élénk mozgalom indult meg az irodalomban és a közelet minden ágában. Megindítóit és híveit ifjúfinneknek (nuorsuomalaiset) nevezték. Ez irány diadalra juttatója s a finneknek Kivi után legnagyobb nemzeti írója *Juani Aho* (*Aho János*) volt, aki 1921-ben halt meg 60 éves korában.

Aho egész életét a hírlapírásnak és az irodalomnak szentelte. Élete túlnyomó része abba a szomorú korba esik, midőn a cári kormány egyre kíméletlenebb támadásokat intéz Suomi szabadsága ellen. Legsikerültebb művei hazája multjával és akkori szomorú jelenével foglalkoznak.

Több népies s néhány realiztikus irányú társadalmi novellája és regénye után 1891-ben, tehát 30 éves korában „Forgácsok” címen egy kis kötetet adott ki, mely apró rajzokat és lírai hangulatokat foglalt magában. Az óriás siker folytán még hét ily gyűjteményt adott ki élete végéig. (Ezekből két szedetet fordított Popini Albert.)

Aho a Forgácsokban találta meg önmagát. Itt teljesen honi talajon mozog. Nem vágyódik hatalmasabb nemzetek elismerésére, megelégszik azzal, ha kis népe keblében élesztheti a nemes érzelmek tüzeit, mint ezt oly szépen fejezi ki „Gyalog-ösvény” című rajzában: „Azelőtt az én életem országút volt... Hanem aztán letertem róla s most a gyalogösvény mentén járom a mindenség rengetegét s nem tudom és nem is akarom tudni, hol ér az véget... Ámde azt már tudom, hogy nagy és békés erdőségek közé viszen, csak ne tévedjek más utakra. S ha el is tévedek, visszavezéreltek oda engem, jó nemtőim!”

Gyönyörűek azok a Forgácsok, amelyek a költő életének édes-bús emlékeit idézik fel a gyermek- és ifjúkor éveiből. Szinte odaálmodjuk magunkat mi is a jégvirágoktól csillogó fenyvesek, a befagyott tavak, a hallgatag faházikók közé, melyek közt tisztábban leng a hideg téli szél, mint erre mifelénk. Még ha a nyár rövid virulását festi is, köze! érezzük hozzánk a hosszú északi telet. Finnország a tél hazája, azé a bűvös, szép tél, mely nem fagyasztja meg a szív érzelmeit, sőt melegebbé teszi őket a tűzhely barátságos lángjával, a téli esték ragyogó tündérmeséivel.

Aho regényei közül talán legmaradandóbb értékű „Panu” című nagyszabású regénye, melyben az ősi finn pogányvallás hagyományait, a samánizmus egész rendszerét feldolgozza a szépirodalom általánosan érthető és élvezhető eszközeivel. De Aho 1900-ban ismét visszatér a Forgácsokban megalapított műfajhoz s „Törhetetlen népem” címen hazafias allegóriákat ad ki, melyekben vígasztalja nemzetét a II. Miklós cár alatt beállott elnyomás keserű megpróbáltatásai között. Tompa allegóriáihoz hasonlíthatók ezek a prózai költemények, amelyeknek előadása még a Forgácsok báját is felülmulja. Egyike a legszebbeknek a „Suomi zászlaja”. Az orosz kormány megtiltotta a kékfehér finn lobogók használatát; ezekről írja: „Nem régiben alig vettük észre őket, ügyet sem vetve haladtunk el mellettük, most pedig már messziről felénk ragyognak — ragyognak, bár nincsenek. Azelőtt mindenki az alacsony rúdon kereste őket s ott meg is találta... Pedig csak most lobognak, csak most dagadoznak igazán! Ott látjuk őket a házak ormain, a fenyők csúcsain, a jegegyék ágai között... látjuk őket, mert akarjuk látni... Azt hitték, hogy örökre elvették zászlainkat. Hát nem tudják, hogy ahol fehér báránnyal felhő úszik az égnek kék boltozatán, ott leng Suomi zászlaja; hogy ahol hóhegyek merednek az égre, ott vannak a mi színeink; hogy ahol vitorla fehérlik a kéklő tengeren, ott is a mi színeink vannak?... Vagy megtilthatják a felhőnek, hogy az égen járjon; a hónak, hogy fehéren ragyogjon; tengerünknek, ezer tavunknak, hogy kéklőn csillogjon?”

A nép lelkesedve hallgatta az író szavait; kitartott a nemzeti küzdelemben a szédítőleg túlnyomó erő ellen s ma a szabadság napja ragyog az ezer tó országában!

Aho a legmagasabb tökéletességet főleg a kisebb műtájokban érte el. Olyan mint az ötvösművész, aki annál nagyobb, minél kisebb méretű tárgyakon dolgozik. Művei számos idegen nyelven megjelentek — némelyik magyarul is Popíni Albert és e sorok írója fordításában.

Ahon kívül még számos kitűnő író tűnt fel az utóbbi évtizedekben, de rövid előadásunkban ezek ismertetéséről le kell mondanunk. Csak még egy íróra térünk ki hosszabban, akinek működése teljesen a XX. századra esett és az új finn irodalomnak legérdekesebb alakja volt. Ez Johannes *Linnankoski*, valódi nevén *Peltonen* Viktor, ki 1913-ban hunyt el 43 éves korában. Tíz évre terjedő írói pályáján több maradandó becsű művet alkotott, amelyek nagy része több európai nyelvre le van fordítva. Első műve (1906), mely sokáig titokzatos írói nevét ismerttette „Az örök küzdelem” c. drámai költeménye volt, amely, mint Az ember tragédiája, a lét kérdésével foglalkozik. Tárgyát a bibliából meríti s Kain és Abel személyében a jó és a rossz küzdelmét allegorizálja. Lucifer gögössé, elbizakodottá teszi Kaint, hogy irigységtől elvakulva megölje jámbor öccsét, Ábelt. Madáchnál az emberiség történeti jövője van bemutatva, mely folytonos bukással végződik; itt pedig Lucifer a technikai fejlődést mutatja be Kainnak, amelynek haladása biztos és kudarcot nem ismer. A természettudományok fejlődését látjuk nagy vonásokban: a gőz, a villamosság, a levegő meghódítását s végre az általános népszabadságot a szocializmus lobogója alatt.

A Linnankoski nevet még fényesebbé tette 1908-ban megjelent regénye a „Dal a tűzpiros virágról”, amelyet *Némethné Sebestyén* Irén fordított magyarra. A regény főhőse egy paraszt Don Juan, ki két kézzel tépi az érzéki élv virágait, míg nem egy komoly, erős jellemű leány magához nem láncolja őt s boldog, derék férjé lesz.

E mű jelességeinek sorában első és legértékesebb az a határtalan könnyűség és báj, ami azelőtt ismeretlen volt a finn irodalomban. Amit Aho János dicsőséggel alapított meg, a *stílus finomságát*, azt Linnankoski a tökéletesség fokára fejlesztette. Másik jelessége a természet szépségeinek, mely titkainak megértése és egybeolvasztása a regény személyeinek jellemével és hangulatával. Linnankoski korai halála nagy veszteség volt az egyetemes irodalomra is.

A szorosabb értelemben vett költők, a versszerzők sorából legkiemelkedőbb egyéniség volt eddigelé a mult télen 47 éves korában elhunyt Eino *Leino*, akinek kiváló formaérzékről, mély költői érzésről s csapongó gondolatmenetről tanuskodó költeményeiből többet átültetett nyelvünkre *Somkuti* és az előadó, Eino Leinot nemzetünk sorsa is többször megihlette. Legszebb magyar tárgyú verse „A magyarokhoz” című, 1921-ben írt ódája, mely e megkapó akkorddal zendül meg:

Kit nem tudott legyűrni Haynau,
Elnyelni népek óceánja,
El nem takarja azt a sír, habár
Vérig sebeztek vad tusába.
A nyers erő bilincsét széttöri
A szép, amit rejt lelke méhe
S dolgoz keze, szeretni kész szive,
Akaratának tiszta érce...

Jelenleg a finn versírók közül tán első helyre tehetjük Antero *Koskenniemi*-t, a költői előadás mesterét, akinek több műve külföldön is ismeretes.

Nem fejezhetjük be elmefuttatásunkat a nélkül, hogy legalább egy pillantást ne vessünk a finn tudományos irodalomra is.

Finn testvéreink a tudomány minden ágában mutatnak fel derekas alkotásokat, de főleg két tudományban emelkedtek európai színvonalra: a nyelvészetben és a néphagyománykutatásban vagyis a folklórban. Soraikból származott az európai hírű nyelvész: *Castrén* Mátyás Sándor, aki a múlt század első felében a mi Regulynkkal egyidőben megalapította a tulajdonképeni turáni nyelvtudományt, kimutatva az ural-altáji nyelvek egybetartozását. Az újabb nyelvészek közül említsük csak föl a nálunk is ismert jeles finn-ugor nyelvészeket, kik nyelvünket is kitűnően beszélik, *Wichmann* Györgyöt és *Setälä* Emilt s az 1919-ben elhunyt *Paasonen* Henriket, kik közül kettő: *Wichmann* és *Paasonen* magyar leányt vett feleségül.

A folklórban az egész világon vezérszerepre emelkedett *Kaarle Krohn* professzor, a finn népköltés legalaposabb kutatója, kinek atyja, *Julius Krohn* megalapította a néphagyománykutatásnak modern módszerét, amelyet ma az egész tudományos világ követ. *Julius Krohn* kiváló költő volt, aki egyik ódájában, a svéd és orosz hatalmat allegorizáló „Az idegen zászló”-ban találóan rajzolja a finn nemzet multját és állapítja meg fejlődésének végcélját. Úgy hisszük, hogy szavainkat méltóképp fejezzük be e szép költemény végsoraival:

Finnek, a sors Suomi nemzetéhez
Bár sokszor oly kegyetlen és kaján,
Legyen, mit Isten bölcs hatalma végez,
Miénk a munka és remény csupán;
A tudomány s művészet szent vizéhez
Mi is elérünk valaha talán —
S ha karjaink e zászlót összetörték,
A mi nevünk is fényben tündököl még!

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A mohácsi emléknap.

A mohácsi vész 400-dik évfordulóját az egész nemzet magába szálló kegyelettel ülte meg. Nagy és aktív részt vett az ünnepben a Turáni Társaság is, megragadva az alkalmat, hogy a hajdan egymás ellen küzdött két testvérnép: a török és a magyar szívébe elültesse az örök időre szóló kiengesztelődés s az ebből fakadó rokoni együttérzés csemetéjét.

Vasárnap, 1926 augusztus 29-dike volt a gyásznapi, amely nemcsak az alkalom komor fensége, hanem az ott elhangzott, érbe vésésre méltó ígék miatt is mindenkor nevezetes dátum lesz történelmünkben. Megjelent ott közéletünk díszvirága magával vitéz Nagybányai Horthy Miklós kormányzóval az élén, aki kíséretével a MFTR, Zsófia gözösén reggel 9-kor érkezett Mohácsra. A megérkezésnél Fischer Ferenc főispán köszöntötte az államfőt, aki meleg szavakkal válaszolt. Az emlékünnap két főrészből állt: az Országos Bizottság rendezte templomi alapköletételből a Szent György-téren és a Turáni Társaság ünnepéből a Cselepták melletti emlékoszlopnál. Mindkét aktus tízezrekre menő tömeg s az ország minden részéből egybesereglett küldöttségek jelenlétében folyt le.

A feldiszipított téren 9-kor kezdődött az ünnepség. Gróf Zichy Gyula érsek megáldotta a fogadalmi templom alapkövét, majd főpapi misét celebrált s az evangélium után magásröptű beszédet mondott Mohács jelentőségéről.

A tábori mise után gróf Klebelsberg Kunó v. és k. miniszter mély gondolatokkal telt beszédet tartott, amelyben többi közt ezt mondotta:

— A katasztrófális csatavesztések kisebbik részének oka a hadvezér katonai hibája. A vesztett csaták legtöbb esetben logikus következményei a megelőző idők elhibázott bel- és külpolitikájának. És ha áll ez a tétel, akkor ennek az egész magyar történelem folyamán a legjellemzőbb példája a mohácsi vész.

Majd kitért a szónok a mohácsi vész történeti és társadalmi okainak fejtegetésére s így folytatta:

— Es most elérkeztem az események előadásában oda, midőn röviden foglalkoznom kell a Tomori-problémával. Ő jól tudta, hogy Magyarország teljes kézületlenségében a török túlerőnek képtelen ellenállni, ezt ismételtlen jelentette Budára, a végén pedig azt is ajánlotta a királynak, hogy még adófizetés árán is sürgősen kössön békét a szultánnal. Pár napra rá, már mint fővezér, az azonnal való megütközést sürgeti a segédcsatatok bevárása nélkül. A Tomori-probléma megdőbbsen hasonlatos a Tisza-problémához. Tisza István is világosan látta a világháború kedvezőtlen kilátásait, határozottan ellenezte azt s mégis a végén kénytelen volt belemenni. En a Tomori-probléma magyarázatát abban látom, hogy a hadseregeknek az ellenség szemeláttára való visszavonulásához nagyobb katonai morál kell, mint az előrenyomuláshoz." A beszéd e költői szavakkal végződött:

„Trianon Mohácshoz fogható nemzeti szerencsétlenség, de ma mégsem olyan sötét a láthatár. Akkor a színmagyar terület került török iga alá s a magyar hatóságok és műveltség a nemzetiséglakta felvidékre és Erdélybe vonult vissza. Ma megmaradt nekünk a tősgyökeres Dunántúl és a színmagyar Alföld áldott földje. És a katasztrófák egész sora után is meg tudtuk tartani egységünket s hozzáláthattunk a rekonstrukcióhoz, míg a 160 évre nyúlt török uralom idején eleink erre alig gondolhattak. De bennünk, trianoni magyarokban, akik annyi hősi halottat gyászolunk s kik annyit szenvedtünk, megvan a lelki képesség arra, hogy utólag is átérezzük a mohácsi nemzedék egész fájdalmát. Az ott elesettek közül sokan részesek voltak a katasztrófa felidézésében, de vérükkel minden bűnt lemostak, mindent expiáltak. S mi késői utódok szomorú büszkeséggel gondolunk ma a nagyszerű képre, amint az ország színe-virága, valamennyi talpig, férfi, csudás bátorsággal rohan neki a túlérőnek, a szinte biztos halálnak.

— Legyen közöttünk áldott emlékezetük!”

Az ünnepség gróf *Klebsberg* nagy beszéde után a Himnusz eléneklésével ért véget. A kormányzó a királyi hercegekkel s kíséretével visszahajtatott a hajóállomásra s a Zsófia-gőzörsre szállt, amely őket a Csele-patak melletti emlékműhöz vitte. A közönség nagy része szintén külön hajókon közelítette meg az ünnepség színhelyét. A Zsófia-gőzös nem messze a Csele-patak torkolatától kötött ki. A kormányzó és a királyi hercegek kocsira szálltak s a II. Lajos emlékoszlophoz hajtottak, ahol a *Turáni Társaság* rendezett ünnepséget.

Az ünnepséget *József Ferenc* királyi herceg, védnök nyitotta meg ünnepi beszédével.

— Az elmúlt évszázadoknak hatalmas emlékei — mondotta többi között — elemi erővel törtek föl mindannyiunkban a mai napon. Ez a mai megemlékezés kell, hogy felrázza a nemzetnek egyéniségét, énjét, lelkét; kell, hogy a nemzeten végigmenjen, mint egy erős villamosáram, a multnak tragédiája és minden tanulsága. Emlékezésünk látóhatára viharfelhőkkel van tele, egyenetlenség, viszálykodás vonul rajta végig, s fájdalommal emlékeztetnek bennünket a megtörtént tragédiára. A szenvedések négyszázéves átkát magunk kell, hogy megtörjük s a lelkekben meg kell keresnünk az egységes es új irányt. Évszázadok egészséges és rejtett erői vannak a magyar lélekben s a fejlődésnek természetes és egészséges irányát keresik. S ha nem tudnánk felébredni, érintse meg mindannyiunk lelkét a megdicsőült magyar király emléke és erre a varázsütésre fel kell ébredni a nemzet erős öntudatának, amelyet már Árpáddal hozott magával, s amely meghódította ezt a földet.

A lelkes éljenzéssel fogadott beszéd után *Pekár* Gyula elnök mondott ünnepi beszédet.

— Hős vértől pirosult gyásztér oszlopa — kezdte beszédét — kegyeletes hősi emlék, a *Turáni Társaság* nevében im téged is sóhajtván köszöntlek! Itten ma körülötted egy ország legfelsőbb színe-java, itt tiszteleg ma a nemzet hódoló egyeteme, de a kegyeletes magyarságon kívül a nemes kegyelet jegyében, attól vezettelve, itt van akkori régi ellenfelünknek, a világháború óta azonban velünk együtt küzdő turáni testvér bajtársunknak, a török nemzetnek küldöttsége is. A vitézséget megbecsülő lovagiasság zárandokoltatja őket velünk ide s az együttérző fajrokoni vonzódás, amely annyi véres század áldatlan tusái alól, sajnos, csak ily későn tudhatott feltörni s szívtől szívhez ható kölcsönös felismeréssé, egymásra ismerő testvérséggé erősödni. A világtörténet valóban a félreismerések és félrevezetések kronológiája... az a sok egyfajbeli drága vér, amit egymást marva, egymás ellen ontottunk, amit egymás ellen ontattak velünk... mások. Kár, —

balgák voltunk, hej, ha e helyett akkor inkább összefogtunk volna! Más lenne a világ arculata máma... Nehezen bár, de mégis eljött azután az ébredés, a felismerés, — dátumai: Thököli, Rákóczi, Kossuth... az imént a világháborúban együtt harcoltunk már s kettőnk vitézsége fényeskedett a legfényesebben a nemzeteknek. Üdv és köszönet a Turáni Társaság nevében a nemes és lovagias török kegyelet e testvéri megnyilatkozásáért!

Cselepaták, gyászos Cselepaták, a te királyt és országot vesztő ingoványod pedig maradjon örökké intő szimboluma a mi nemzeti bűneink veszedelmeinek. Adja a magyarok Istene, hogy második Mohácsunk e mostani trianoni Csele-ingoványból az ország sebesült paripája biztosabban szökelhessen a konszolidáció mentő partjain, s a mai közéleti ingovány fenekedő mocsár-démonai ne ránthassák hanyatt vissza abba az iszaptemetőbe, melybe a nemzet most 400 éve szegény II. Lajosunkkal odaveszett. Kinek is királyi boldogtalan neve itt elesett vitéz bajtársaink emlékével együtt intően szent maradjon nekünk — most és mindörökké!

Pekár Gyula után *Hüszrev* bej török követ török nyelven mondott beszédét, amelyet *Dzsevad Oszman* sajtóattasé tolmácsolt s amely így szólt:

— Testvéreim! Midőn szólásra nyílik ajkam a mai szent emlékezetű napon, itt, a valaha véres csatamezőn, mely fölött hősi halált halt őseink szelleme lebeg, a faji együttérzés sugallatának engedek, amikor valamely konvencionális megközlítés helyett e bensőséges szóval kezdem beszédemet:

— Testvéreim! Az a tény, hogy én e nagy nemzeti ünnepségre meghívtást kaptam és mint a török köztársaság magyarországi követe politikai rejtékgondolatoktól menten itt megjeleneni, a két baráti nemzet történelme és nagy halottai előtt, erkölcsi kiengesztelődést jelentek és bárki, bárhogyan is vélekedik erről, legyenek meggyőződve, hogy e nemes, lélekemelő kezdeményezés aranybetűkkel lesz megörökítve úgy a magyar, mint a török nép történelmében.

— Ha tárgyilagossal elfogulatlansággal lapozzuk át a négyszáz évvel ezelőtti kor történetét, észre kell vennünk, hogy míg az európai népek között véres vallásháború dúl, addig az Európában előrenyomuló törököket cselekedeteikben semmiféle vallásellenes hajlandóság nem vezette. Ahol a török lábát megvetette, mindehnyütt a legmesszebbmenő vallási türelmességről tett tanubizonyosságot. Ami pedig a törökök Magyarországon való tartózkodását illeti, annak egész ideje alatt tiszteltben tartották a magyar nyelvet és amint Takáts, de más történetírók is műveikben megemlítik, a budai basa a lakossággal állandóan magyar nyelven levelezett. Megállapítható, hogy a két testvérnemzet közti ellentét mindig csupán politikai jellegű volt e korban. Az is beigazolást nyert, hogy az ozmán törökök európai hadjáratának végcélja Bizánc volt s ennek meghódítására kellett a nagyszabású körülfaló műveletet végrehajtani. A Balkán-félszigeten történt első útkezetünk szintén ennek a hadműveletnek a következménye volt. De nem óhajtok közismert történelmi tények fejtegetésébe bocsátkozni, csupán ama versengésre utalok nyomatékkal, mely a két erős uralkodó között folyt ezidőben.

— Amidőn az itt porladó magyar és török hősök emlékének mély hódolattal áldozok, lehetetlen meg nem emlékezni a magyar szabadságharc nagy hősről, II. Rákóczi Ferencről, akinek nemes hamvai sokáig pihentek török földben s akinek dicső emlékét kegyelettel őrzí ma is a török testvérnemzet.

Az ünneplő közönség a török követ beszédét lelkes éljenzéssel fogadta. Ezzel az ünnepség véget is ért s az emlékmű megkoszorúzása következett.

Elsőnek a kormányzó helyezte el koszorúját az emlékműre nagyhatású beszéd kíséretében, mely így végződött: „Meghajtom fejemet a király és hős harcosai emléke előtt és leteszem mélyen átérzett kegyelemem jeléül e koszorút.”

A kormányzó ezután letette koszorúját, amelynek szalagján a következő felirat volt: „II. Lajos király ő felsége és vitézei emlékének Magyarország kormányzója.”

Koszorút helyeztek még el: *József Ferenc* és *Albrecht* királyi hercegek, gróf *Klebensberg* Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter a kormány, *Scitovszky* Béla a nemzetgyűlés nevében, *Hüszrev* bej a török követség részéről, *Bulcsy-Jánky* Kocsárd lovassági tábornok a honvédség, dr. *Lukinich* Imre a Magyar Tudományos Akadémia és Nemzeti Múzeum, dr. *Domanovszky* Sándor egyetemi tanár a Magyar Történelmi Társulat, *Aggházy* Kamil a Hadimúzeum és báró *Perényi* Zsigmond a Magyar Nemzeti Szövetség és a mohácsi csatában elesettek utódainak nevében beszéd kíséretében.

Perényi nagy hatást keltett beszéde után az egyetemek, vármegyék, városok, az egyetemi ifjúság, a bajtársi szövetségek és a különböző társadalmi egyesületek helyezték el koszorújukat. Az ünnepség a Hiszekegy eléneklésével ért véget.

A kivonult csapatok díszmenetben vonultak el a kormányzó előtt, aki az ünnepség végeztével a pályaudvarra hajtattott és visszautazott Budapestre.

Az országos bizottság rendezte ünnep keretében a főtéren lefolyt alapkő-letélteli szertartással párhuzamosan folyt le a csatateri ünnepség az úgynevezett Török-dombon, Sátorhelypuszta közelében, a trianoni határ mellett *Pekár* Gyula volt miniszter, a Turáni Társaság elnöke, *Ridvanbég Oglu Hüszrev* török követ, *Djevad Oszman* bej attasé, *Gyalókey* Jenő nyugalmazott ezredes és *Móricz* Péter ü. v. alelnökünk jelenlétében.

A Török-dombon *Aggházy* Kamil ny. alezredes fogadta a vendégeket. *Bevilaqua* Béla török beszéddel üdvözölte a követet, majd *Pekár* Gyula franciául hangsúlyozta az ünnepben kifejezésre jutó turáni török-magyar testvériség jelentőségét. Ezután *Aggházy* Kamil vázolta II. Lajos stratégiai felvonulását; *Gyalókey* Jenő az ütközet lefolyását ismertette. Végül *Bevilaqua* Béla emlékezett meg a törökországi magyar emigránsokról. Ezután letették a hadimúzeum koszorúját a dombra.

Délután három órakor az *Erzsébet* gőzhajó termében százötven terítékes lakoma volt s este hét óra felé három ágyúlövés után lesülyesztettek a Duna fenekére harminc koszorút azoknak a hős sajkásoknak emlékére, akik a mohácsi csata idején a Dunán küzdve haltak mártírhalt.

Az itt ismertetett ünnepségeket még számos szép aktus követte, amelyek méltón illeszkedtek a nagy történelmi évforduló keretébe.

A Turáni Társaság ünnepének előkészítését *Móricz* Péter ny. főkonzul, ügyvivő alelnök végezte semmi fáradságot nem ismerő buzgalommal.

Észt katonatiszt a turánizmusról.

A múlt ősszel érdekes levelet és kéziratot hozott a posta Észtország fővárosából. *Rotschild* Konrád az írójuk, akinek mind levele, mind még kéziratos műve megérdemli, hogy legalább kivonatossan megismerjük. Az alulirothoz címzett levélből álljon itt a következő jellemző rész:

„Mint észt embert közelről érdekel a turáni eszme. A világháborúban orosz tűzértiszt voltam, de szerencsémre saját hazámban szolgáltam. Midőn a nagy orosz forradalom kitört, rögtön felismertem ebben a történelmi mozzanatban a szerencsés

véletlent, amelynek révén hazánk boldogabb sorsot teremthet magának. De azt is beláttam, hogy ez csak úgy érhető el, ha az észteknek saját fegyveres erejük van."

Elmondja azután az író, hogy 1917 március 28-án Tallinnban egybegyűltek az észti eredetű haderők képviselői s elhatározták, hogy az önálló hadsereg megteremtésére „észti katonai hivatalt" állítanak fel; ennek a főtitkára lett azután Rot-schild K., majd a megszervezett központi bizottság elnöke. Az észti hadsereg megteremtésében tehát az író jelentékeny szerepet vitt.

Most, hogy Észtország elérte teljes függetlenségét, az író arra törekszik, hogy a hazafias szellemet mindennél erősebbé tegye, különösen a hadseregben. Ennek elérésére elsőrendű fontosságúnak tartja a *turáni eszme* propagálását. Az 1925—6. tanévben a nemzetőrség tanfolyamán az író előadásokat tartott, amelyeket rendszerbe foglalt „A kultúra problémája" (Kultuuri probleem) címen s ennek egy könyomatos példányát megküldötte kérve, hogy a Turán-ban ismertessük. Amennyire terünk engedi, örömmel teszünk eleget kérésének.

Az értekezés nyolc fejezetből áll: 1. eredeti kultúra teremtése; 2. az európai kultúra összeomlása; 3. különböző kultúrák; 4. új kultúra teremtésének lehetősége; 5. új kultúra keresésére irányuló mozgalmak; 6. a kultúra iránya és gyakorlati feladatai; 7. őseink kultúrája; 8. végszó.

Már a fejezetek címei is tájékoztatnak némileg a mű gondolatmenetéről és tartalmáról.

Az 1. fejezet érdekes megállapítása, hogy a turáni népek ősi kultúrája sok tekintetben magasabb színvonalon állt, mint az egyidőbeli Közép-Európáé. A 2. fejezetben fejtegeti O. Spengler nevezetes műveinek alapgondolatát Észtországra alkalmazva. A 3. f.-ben rövid, de tartalmas rajzát adja a különböző európai és ázsiai kultúráknak, kimutatva Spengler hiányosságát, hogy a tulajdonképi turáni kultúrát figyelmen kívül hagyja, pedig épp ez nyújthatna új alapot a roskadozó nyugateurópai kultúra regenerációjára. Igen tartalmas a 4. fej. A szerző találoán jellemzi a különféle kultúrfajok gondolkozási módját s arra jut, hogy a turáni népek önálló gondolkozása lehetőséget nyújt eredeti, turáni alapon nyugvó kultúra teremtésére. Hogy ezt elérhessük, szükséges őseink kultúráját (7. fej.) alapos vizsgálat tárgyává tenni s annak használható elemeit a nemzeti megújulás munkájában felhasználni. Ezt a feladatot a szerző széleskörű olvasottsággal megoldani próbálja saját nemzete nézve. Fejtegetéseinek végeredményét a 8. fejezetben foglalja össze, amelynek főbb részeit fordításunkban adjuk:

„Saját kultúránk körülhatárolásának kérdésénél meg kellett jegyeznünk, hogy nálunk még nincs kiderítve: mily irányba törekedjünk, mit szeretnénk elérni? Régebben célunk volt: a szabadság elnyerése. De most, hogy ezt elértük, új célt kell kitűznünk. A felfogások ebben a tekintetben elágazók.

Figyelmesebben körülnézve úgy találtuk, hogy nem csupán a mi kis népünk, hanem nagy nemzetek is tanácstalanul állnak e kérdés előtt, még inkább, mint mi. Mi azonban mégis találtunk számunkra vezéreszmét. A kultúrák közelebbi szemügyre vétele megmutatta, hogy minden egyes kultúra születik, fejlődik, érik és el-sorvad. Megvizsgálva az új kultúra teremtésére irányuló mai mozgalmakat, be kellett látnunk, hogy ezek egyike sem megnyugtató. Csupán egy felel meg a mi lelkületünknek, csupán egy biztosíthatja jövőnket — s ez a *turáni mozgalom*...

Az európai kultúra az az örökség, amelynek alapjára újat építhetünk. Új ideált, új célt azonban magunknak kell keresni. A turáni népek legifjabb ágához — a finn-ugorhoz — ifjú, életerős népek tartoznak; ezeknek megvan minden feltételük, hogy új kultúrát teremtsenek az ősi hagyományokon. Nem lehet tehát kétség az-

íránt, melyik az a forrás, ahonnan az új vezető eszméket merítsük. Ez a *turánizmus*... A turáni kultúra ott akar kezdődni, ahol a nyugati végződik."

Ezután a szerző kifejti, hogy az észtek nép a kultúra-építő munkát csak a többi rokonnépkel együttesen végezheti. Itt óva int a zajos frázisokból táplálkozó hazafiaskodástól s a komoly, céltudatos munkára buzdít, amelynek fő támasztéka az *önbizalom*. „A túlzott idealizmusnak ellentéte — írja tovább — a túlhajtott racionalizmus. A nagy gondolkodók évtizedekkel, sőt századokkal megelőzik a tömeget. A mi népünk távol él a nagy kultúrcentrumoktól, ezért a racionalizmus nálunk még virágkorát éli, bár a Nyugaton már lehanyatlott. El a száraz okoskodással, amely kétséget ültet a lélekbe s az önbizalmat gyengíti...” A 104 lapra terjedő értekezés a következő lelkes szavakkal végződik: „Neveljük az önmagunkba vetett hitet s törekedjünk a jobb és magasabb eszme felé — Turán felé. Akarjuk hinni, hogy a jövő nemzedék tisztább és jobb viszonyok között fog élni. Vezessen bennünket ez a jelmondat:

Hiszek a holnapban,
Hiszem, hogy a holnap jobb lesz a mánál;
Hiszem, hogy a holnap jobb lesz a mánál,
Ha én magam is rajta leszek!

B. A.

Magyar képviselők északi rokonainknál

Sokáig emlékezetes lesz az a szép kirándulás, amelyet a magyar képviselőknek egy 20 tagból álló csoportja *Neubauer* Ferenc államtitkár, n. gy. képviselő vezetésével tett az 1926 július 26-tól augusztus 17-ig terjedő időközben Észt- és Finnországra. Lengyelországban csak Varsóban töltöttek egy napot, ahol *Belitska* Sándor követünk és a lengyel parlament elnöke fogadta őket. Észtországban négy napig időzött a csoport, ahol *Jungerth* Mihály követ adott teát befejezésül az úgyszólván végeszakadatlan vendéglésnek, amellyel észtek testvéreink ünnepelték a magyar képviselőket. Észtország nevezetességeinek megtekintése után az Ezertó országába hajóztak át. Itt bejárták az ország déli részének csodás szépségeit és legnevezetesebb városait, majd visszatérve Helsinkibe, megtekintették a főváros kultúrintézményeit. Itt *Jungerth* Mihály adott a finn kormány tiszteletére teát, majd *K. Kallio* miniszterelnök fényes estebédet, amelyen a következő érdekes és jellemző beszédet mondotta:

Tisztelt vendégeink!

Mikor a magyar képviselők két héttel ezelőtt körútra indultak hazánkban, nekem volt akkor alkalmam szerencsés útat kívánni önöknek s most megint boldog vagyok, hogy mondhatom, Isten hozta önöket vissza, fővárosunkba. Önök azalatt látták Finnország egy részét, épp a legszebb évszakban. Lehetséges, hogy fogalmuk a mi életünkről azóta megváltozott, mert a magyar síkságok lakója nem képzelheti el anélkül, hogy saját szemével ne látná, milyen az élet itt, az északi sarköv táján, ahová a mi északi hazánk tartozik.

Ha egy hónappal előbb jöttek volna és még néhány órányira utaztak volna Oulu városától északra, akkor hegyeinkről megláthatták volna az éjjeli napot és megértették volna költőinket, akik éjnelküli éjszakákról énekelnek.

De a hegyekről lepillanthattak volna a völgyekbe is, ahol élénk élet folyik, bár tél közepén a nap csak néha-néha mutatkozik az ég alján. Önök nem láttak útjaik során kukoricaföldeket, sem búzamezőket, sem déli gyümölcsöskerteket, mint

odahaza, de remélhetőleg úgy az északi, mint a déli részeken is találtak egy népet, melynek a lényében honszeretet és erős hit él a jövő iránt. Finnország éppúgy, mint Magyarország, nagyon sokat szenvedett. Az önök nagy államférfiát, Deák Ferencet, nálunk is példaképül tiszteltük a jogainkért folytatott nagy harcban.

Az önök Petőfije nálunk is szíveket gyújtott. Az önök mélységes nemzeti dalát a mi népünk is énekelte és éneklí finn érzéssel boldogság és gyász napjaiban egyaránt.

Néhány évvel ezelőtt rokon nemzetek ünnepségén voltam, ahol Magyarország képviselője, dr. Bán Aladár tanár, tiszta finn nyelven tolmácsolta a magyar nemzet üdvözlését. Mikor elmondta nekünk, milyen a Csonka-Magyarország sorsa és hangulata, mélyen meg voltunk hatva, mikor megtudtuk, hogyan imádkozik mindennap a magyar ember: „*Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Magyarország feltámadásában. Amen.*” Ezt hallván, gondoltam: a világháború és Magyarország rettenetes sorsa mégis hozott szép gyümölcsöket is: közelebb vitte annak népét az Istenhez, akinek örök igazságában bízí.

Köszönjük, hogy eljöttek hozzánk. Vigyék haza üdvözlétünket, mondják el, hogy a testvérük itt, ebben a messzelevő országban részvételt követi a testvéremzet sorsát és igyekszik, mint a nemzetek nagy családjának tagja, kötelességét teljesíteni. Engedjék meg, hogy így fejezzem be beszédemet: „Aldás az érkezetteknek, békesség a távozóknak!”

Neubauer államtitkár köszönte meg a szívből jövő szavakat, majd O. Man-'ere, a fogadóbizottság elnöke, volt közoktatásügyi miniszter bucsuztató szavaira a kirándulók szeniorja: Platthy György válaszolt szívhez szóló szavakkal s azzal a reménnyel zárta beszédét, hogy finn testvéreinket mennél hamarabb hazánk földjén láthatjuk vendégül s a megkezdett barátságot ott folytathatjuk.

A kínai nagyipar fejlődése

Midőn Kína a mult évszázad közepe táján, a Francia- és Angolország elleni balsikerű háborúk után, kénytelen volt kikötőit megnyitni a nyugati hatalmak hajói előtt és tág kiváltságokat engedélyezni a területén lakó külföldieknek, akkor kezdett lassanként fejlődni külkereskedelme nyugat felé. A kereskedői rend, amely ősi hagyomány szerint legalsóbbnak tekintett a társadalmi osztályok között, jelentőségben emelkedni kezdett s ma már Kínában is vezető helyet foglal el.

Kínának mérhetetlen természeti kincsei vannak. Ásványok: köszén (4.5 milliárd tonna), vas, arany, ezüst, ólom, réz, cin, mangán, antimon, higany, kén, arzenikum, gipsz, nafta (175 milliárd tonna), platina, drágakövek stb. A föld igen termékeny s a természetnyújtotta közlekedési vonalak bőségesek. Mindez azt eredményezte, hogy a külföldi tőke nagy mennyiségben fordított e természeti kincsek kiaknázására a legmodernebb technikai módszerek felhasználásával. De az európai-amerikai nagyipar csak 25—30 éve honosult meg; ám a világháború kitörése után hatalmas lendületet vett, s a háború utáni zavarok ellenére is egyre erősbül.

A külföldi tőke mellett, amely kb. 650 millió mexikói dollárra tehető, az utóbbi évtized alatt feltűnően gyarapszik a belföldi tőke. A külföldi vállalatok szolgálatában álló kínai „üzlettársak” szerfölött meggazdagodtak s szerzett tőké-

ikkal új vállalatokat és gyárakat alapítottak. Így keletkezett az önálló kínai nagyipar s ezzel karöltve a kínai és a külföldi tőke versenye.

A külföldi tőke védelmére 1920-ban megalakult az angol, a francia, a japáni és az északamerikai bankok szövetsége, amely többi közt ellenőrzi azon kínai állami jövedelmeket, amelyek a külföldi kölcsönök fejében elzálogosítottak s mindenképen védi a külföldi tőke érdekeit Kínában. Ennek ellensúlyozására 27 kínai bank konzorciumot alakított a tisztán kínai vállalatok támogatására.

A kínai nemzeti nagyipar hatalmas kifejlődést mutat. A szénbányáknak több mint a fele ma már csupán kínai tőkével dolgozik. A vasiparba helyezett tőkének negyötöde kínai. A gyapotiparnak ép fele, a malmok, a bőr- és gyujtógyárak majdnem teljesen kínai kézben vannak...

Kína önálló gazdasági fejlődésének azonban útjában vannak a nagyhatalmakkal kötött nemzetközi egyezségek, amelyek nagy mértékben sérelmesek Kína szuverénitására. Gazdaságilag legfontosabbak ezek közül a nankingi vámszerződés 1842-ből s a pekingi egyezség 1860-ból, amelyek folytán Kína elvesztette önrendelkezését a vámpolitikában s 5% értékvényt szabtak ki minden, Kínába hozott áruira. Ily módon Kína a nemzetközi vámpolitikában nem tud a kölcsönösség álláspontjára helyezkedni, hanem tőnie kell, hogy pl. a kínai tea után Anglia 25%, Japán a kínai dohány után 35%, a selyem után pedig 30% beviteli ványt szed. A szuverénitás sérelmén kívül nagy anyagi kár is hárul e szerződések folytán Kínára. Hisz a vámjövedék ma minden állam leglényegesebb jövedelmi forrásai közé tartozik; így: az Egyesült-Államokban 35%, Franciaországban 15%, Angliában 12% s Finnországban 55%-a az állami bevételeknek.

Kínában ellenben a vámjövedék csupán 7 százalékát teszi az állami bevételeknek. Az állam gyenge anyagi helyzetéből erednek a mai társadalmi zavarok s a kormány tehetetlensége. A luxustárgyak és egyéb iparcikkek túlságosan alacsony vámjá az oka annak, hogy számos életrevaló kínai iparág elcsenevészedik. A kínai nép ezért egyértelműleg követeli a korlátatlan vámautónómiát s mindazon egyezségek megszüntetését, amely sérti Kína szuverénitását. Ezek a kérdések okozták a múlt évben az angol és a japáni iparcikkek elleni általános mozgalmat. Minden, az ország fejlődését szíven hordozó kínai e küzdelem mellé állt s támogatta a bojkottmozgalmat. Bizonyos, hogy ha a zavarok megszűnnek, Kína rövid idő alatt a gazdaságilag leghatalmasabb államok sorába fog emelkedni.

K. K. (Helsinki.)

IRODALOM

Huszár Károly: Az égő Oroszország. Dante-kiadás, Budapest 1926. 333 l. A világháború alatt és után ezer és ezer intelligens magyar ember élt Oroszországban s volt alkalmuk személyesen megismerkedni az ország viszonyaival s a bolysevizmus rendszerével. S mégsem írt egyikük sem komolyan számbavehető munkát az ott látottakról és tapasztaltakról. S íme, Huszár Károly, Magyarország volt miniszterelnöke, csak itthon élte át az oroszhoz képest rövid magyar bolysevizmust s mélyebb bepillantást vet e rendszer lényegébe, mint azok az ezrek s köztük írói tehetséggel megáldott tanult emberek is, akik közvetlen tapasztalatokat gyűjthettek e tárgyról.

A kitűnő magyarsággal s eleven, színes stílusban írt könyv főérdeme, hogy úgyszólván észrevétlenül vezeti be az olvasót az orosz világ bonyolult életébe, rejtelmes psychéjébe. A multba megy vissza, hogy fölkeresse a szláv kolosszus életgyökereit; innen van, hogy e könyv világánál meglátjuk a sötét orosz sors tanulságát. Belátjuk, hogy csak a fokról-fokra haladó, józan alapon nyugvó civilizáció tehet naggyá egy népet. Hogy a tudomány, a művészet, a vallás s a kultúra minden megnyilatkozása egy nagy egészet alkot, amely csak akkor lehet erős, tartós szervezet, ha minden alkotó eleme eléri a harmonikus fejlődés elengedhetetlen fokát. Oroszország régóta beteg szervezet volt. Kultúrájából hiányzott az összhang; szervei egyenetlenül fejlődtek s egyik akadályozta a másiknak egészséges működését.

A kiváló szerző tollát e filozófiai irány szolgálatában főleg a nemzete iránti szeretet vezeti. Mint aktív politikusnak és vezető államférfiúnak sok alkalma volt betekinteni a magyar közélet kohójába s a környékező veszedelmek mélyeibe. Teljesen beváltotta, amit oly klasszikus tömörséggel mond az előszóban: „Mint a kőszőrűkő, nem ragyogni, hanem használni akarok.”

Ami a könyv módszerét illeti, kiemeljük, hogy annak fő jellemvonása a lelkiismeretesség. Nem elégszik meg a szerző azzal, hogy minden lehető forrásművet felkutasson, hanem felhasználja nagynevű orosz főemberek, mint báró Wrangel Péter fővezér, Denikin Antal hadvezér és Miljukov Pál v. külügyminiszter közreműködését is.

Bennünket, turánistákat különösen érdekelhet ez a munka egyrészt a szoros kapcsolatnál fogva, amely úgyszólván az összes turáni népeket Oroszországhoz fűzi, másrészt a mély betekintés folytán, amelyet az Oroszország területén élő rokonnépek életébe és küzdelmeibe vet. Melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe ezt a tanulságos és érdekes könyvet.

B. A.

Mohácsi Emlékkönyv. Szerkesztette a Magyar Történelmi Társulat megbízásából Lukinich Imre egyetemi tanár, 367 oldal, számos képpel. 1926.

Gróf Klebelsberg Kunó miniszter, a Magyar Történelmi Társulat elnöke már régebben elhatározta, hogy a mohácsi veszedelem négyszázéves évfordulójának ma-

radandó emléket szentel olyan mű kiadásával, amelyben a csapás előzményei és lefolyása tudományosan tárgyaltnak.

A mély gondolatokat tárgyaló előszót maga gróf Klebelsberg Kunó írta. Ezt értékes tanulmányok követik kiváló tudósok tollából; dr. *Bruckner* Győző, dr. *Miskolczy* István, dr. *Artner* Edgár, dr. *Dabrowski* János és dr. *Török* Pál dolgozatai a mohácsi veszedelem előzményeit tárgyalják, sokoldalú megvilágításban. Valamennyien hangsúlyozzák, hogy Magyarország *senkire sem számíthatott*, egyedül a szentszék volt az, amely komolyan törődött velünk. Csak a pápa fáradozott, hogy hazánkat megmentse a nyugati keresztény államok. Amde a külföld egymás közt is többé-kevésbé meghasonlott államai nem törődtek a pápa hívó szavával, pusztulni engedték hazánkat. — *Gyalókey* Jenő tüzérezredes szakavatott tollal írta meg a mohácsi ütközet hiteles történetét. Sok új adattal gazdagítja történeti ismereteinket és sok téves állítást dönt meg. A magyar sereg, *Gyalókey* elfogulatlan megállapítása szerint is, *halálmegvető vitézséggel, hősieen küzdött és állományának csaknem felét elvesztette a csatában*. A törökök vesztesége nem ismeretes. Dr. *Pukánszky* Béla részletesen leírja, hogy a különben magyargyűlölő német közvélemény már a XVII. században a megbecsülés és a csodálat hangján szól a Mohácsnál küzdő magyarokról.

Az értékes mű további tanulmányai a következők: *Harsányi* Pál: II. Lajos és a mohácsi csata emlékérmekben. — Dr. *Tolnai* Vilmos: Több is veszett Mohácsnál. — *Rédey* Tivadar: Mohács emléke költészetünkben. — *Solymossy* Sándor: Mohács emléke a néphagyományokban. — *Gergely* Endre: Ásatások a mohácsi csatatéren.

Kozma Andor: Turán. Ösrege. Második kiadás. 1926. Négy évvel ezelőtt jelent meg *Kozma* Andor gyönyörű turáni eposza, amelyet 1922. évf. II. füzetünkben részletesen ismertettünk és méltattunk. A mű hatását bizonyítja, hogy aránylag rövid idő alatt második kiadása is szükségessé vált. *Kozma* Andor mesteri tolla megeleveníti a turáni népek régés őstörténetét s méltán nevezhetjük művét a turáni faj születési mithoszának. A díszesen kiállított kötet, amelyet ismételtelen ajánlunk tagjaink és olvasóink figyelmébe, a *Pantheon* irodalmi intézet kiadása.

Turáni szellemű tankönyv. A Turáni Társaság régóta küzd a turáni eszmének a tantervben való érvényesítéseért. Hogy erre szükség van, bizonyítja, hogy a legkiválóbb tankönyvírók sorában egyre többen akadnak, akik ezt az eszmét beviszik az ifjúság lelkébe. Egyik számunkban hirt adtunk *Sassi* Nagy Lajos Irodalomtörténetéről, amely a rokonnépek költészetének juttatott teret. Most pedig dr. *Bakács* István és dr. *Vincze* Frigyes Magyar Olvasókönyvét kaptuk, (Felső keresk. isk. számára), amely közli *Szinnyi* József cikkét a magyarság eredetéről szakszerű jegyzetek kíséretében s *Bán* Aladártól „Finnország és a finn nép története” c. néprajzi rajzolatot. Kíváncsot volna, hogy a szerzők könyvük újabb kiadásában a többi turáni népre, különösen a törökre és az észtre is figyelmet fordítanak.

Revue des études hongroises et finno-ougriennes. Paris. Ez a turáni irányú folyóirat, amely *Baranyai* Zoltán és *Eckhardt* Sándor gondos szerkesztésében jelenik meg, sok értékes cikket közöl a magyar és a finn-ugor népek köréből. Így első évfolyamának (1923) 3—4. számában *Némethné Sebestyén* Irén a finn-ugor nyelvészet és néprajz újabb termékeit ismerteti s ugyane számban *Baranyai* Zoltán a kisebb finn-ugor népek autonómiájáról foglalja össze a legújabb adatokat főképp eredeti, oroszországi kimutatások alapján: Az 1925. évf. 3—4. számban *Fokos* Dávid a zürjén (= komi) nép újjáébredését ismerteti nagy szorgalommal egybegyűjtött források alapján. Az évnegyedenként megjelenő folyóirat, mely a Magyar Tud. Aka-

démia támogatásával jelenik meg, megrendelhető: Librairie ancienne Honoré Champion; 5. Quai Malaquais, Paris VI., előfizetési ára postai küldéssel évi 40 frank.

Eesti rahva muuseumi aastaraamat II. 1926. Tartu. (Az észt nemzeti muzeum évkönyve, második év. Dorpat.) 220 lap. Ez az évkönyv épp úgy, mint a múlt évi, változatos és értékes tartalommal jelent meg. A közlemények sorát dr. Piski Károlynak 47 lapra terjedő cikke nyitja meg, amelyben a szerző a magyar népi kultúrát ismerteti világosan rendszerezett, átfogó előadásban. A többi közlemény az észtek tárgyi etnográfiájával foglalkozik, csupán E. Laid ír a mordvin nép boglárjairól. Minden cikk számos, jól megválogatott illusztrációval van ellátva.

A turáni eszme gyakorlati értéke címen Simsay Lajos főhadnagy a Magyar Katonai Közlöny 1926 7—8, füzetébe (530—42. l.) hosszabb értekezést írt, amely ismerteti a turáni eszme mibenlétét, a turáni népek földrajzi elhelyezkedését és ebből származó világpolitikai helyzetét, a turánizmus magyar vonatkozásait s végül a turáni eszmének érvényre juttatását szorgalmazza a hadsereg szellemi életében.

Általában aláírhatjuk a szerző állításait, bár egy megjegyzést nem hallgat-hatunk el. A turáni népek felsorolásában és osztályozásban ma már elavult vagy a tudományos vizsgálat által meg nem erősített osztályozást követ. Meghaladott állás-pont az ú. n. ragozó-nyelveket oly alapnak tekinteni, amely szerint a népeket osztályokba sorolhatjuk. Turániaknak nyelvészeti alapon az ural-altáji népeket tekin-tjük; az újabb kutatók egy csoportja ide számítja a japáni nyelvet is. E szerint a turáni népek száma kb. 150 millió.

Legérdekesebb része az eredeti felfogásra valló értekezésnek a befejezés: „a turáni eszme és a hadsereg.” Idézzük itt a következő, egybefoglaló sorokat: „A tu-ráni eszme propagálásához nem ugyanazok az elvek irányadók a hadsereg számára, mint a társadalom nevelésénél. A hadseregnek, mint az egyéni nevelés végső álló-máshelyének, a turáni eszmére nem rábeszélni kell az egyéneket, hanem kialakítani őket ehhez: a faji öntudat, a nemzeti és faji közösség érzete, ennek megbecsülése, az utódok szeretete és az apák tisztelete, a kötelességteljesítés... majd meghozza azokat az embereket, akik magyar szalmaláng, a multon való ábrándozás és forra-dalom helyett a Széchenyi-féle munkaprogrammok szellemében fognak élni, de — ha kell — meghalni is.”

Ilyen, praktikus irányú, de amellet emelkedett szellemű dolgozatokra volna szükség a turánizmus minden vonatkozásában.

Bernhard Linde: August Kitzberg. Tallinn 1926. 46 nagy 8-rét lap. Folyó-iratunk szorgalmas észt munkatára, B. Linde érdekesen megírt esztetikai értékelést adott ki a kiváló észt drámairól, Kitzbergéről annak 70. születésnapja alkalmából. Az író hű képet nyújt nemcsak K. írói működéséről, hanem a korról is, amelyben élt és amelyre több tekintetben termékenyítőleg hatott. Az észt irodalomtörténetnek becses kiegészítése ez az értekezés.

Uj finn Petőfi-fordító. Folyóiratunk ismertette már Manninen Ottó két kö-tetre terjedő nagysikerű Petőfi-fordításait. Most új fordítója akadt a magyar vátesz-nek *Larin Kyösti*-ben. Larin K. az élő finn írók és költők egyik legkiválóbbika, aki-nek költeményeit és novelláit a legtöbbszörösebb nemzeti sajtóságok találó kifeje-zése jellemzi. Petőfi-fordításai, amelyek különböző finn lapokban és folyóiratokban jelentek meg, meglepő átértést és megértést tanusítanak s méltán sorolhatók a finn műfordító irodalom legjobb termékei közé.

Újabb Szent István könyvek. A Sz. István Társulat e közszükségletet pótló, elevenen szerkesztett vállalatának legújabb sorozatában két, bennünket különösen érdeklő kötet jelent meg. Az egyik a kiváló tudósnak és szépírónak, *Divald Kor-*

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

nélnek (szépirói nevén Tarczai György) tollából származik s címe „Magyar művészettörténet.” Aki magyar művészeti kérdésekkel foglalkozik, gyakran érzi a hiányát egy rövid, de alapos készütséggel megírt összefoglaló műnek, amely biztos tájékoztatóul szolgálna a hazai művészet fejlődésének történetében és alkotásainak helyes értékelésében. Bár Divald könyve, mint ezt a bevezetésben maga is hangsúlyozza, nem adja a magyar művészet rendszeres történetét, mégis hatalmas lépéssel visz bennünket közelebb a fent említett kíváncsalomhoz. A régibb időszakokról részletes, adatokban gazdag ismertetést nyújt, míg a legújabb korról legalább vázlatos, de megbízható útbaigazítással szolgál. E könyvet haszonnal forgathatják a rokon népek azon kutatói is, akik bepillantást óhajtának vetni a magyar művészet történetébe. — A másik, említett mű dr. Záborszky István könyve „Rabindranath Tagore világnézetéről.” A szerző alapos készütséggel mutatja ki a nagy indus író világnézetének keletkezését és megnyilatkozását, amint ezt műveiből megismerjük.

Az Ethnographia (Népelet) 1926. 3. száma gazdag tartalommal jelent meg. Kiemeljük mint turáni vonatkozású cikket Szendrey Zsigmond „Történeti népmondáink” c. dolgozatát, amely a magyarországi törökvilág mondáit gazdag forrástanulmányok alapján rendszerezi.

„L' Azerbaidjan” havi szemle, a föderalista és demokrata török-azerbaidjanok pártjának, amelyet másként „Moussavate”-nak (Egyenlőség) hívnak, lapja. I. évf. 1. szám. 1926. XI. — A „L' Azerbaidjan” európai szócsöve a harcoló Azerbaidjánnak, amely az első török és muzulmán köztársaság volt. E köztársaság 1918-ban kiáltotta ki függetlenségét és fennállásának rövid ideje alatt egészen modern kormányt létesített. De a bolsevisták túlnyomó erővel törtek az országba, megszüntetve a független köztársaság létét. Hat év óta ez a kicsi, de bátor nép idegen járom alatt nyög. Hogy fogalmunk legyen makacs ellentállásukról, elég, ha szemügyre vesszük a bolsevista hivatalos statisztikát, amelyből látható, hogy 1918—1924-ben nem kevesebb, mint 56 felkelést vertek le. Mint minden felkelő nép, Azerbaidjan népe is szilárdul hiszi, hogy kitartó küzdelem árán felszabadulhatnak a rájuk oly súlyosan nehezedő, gyűlölt elnyomás alól. A „L' Azerbaidjan” feladataul tűzte ki, hogy a küzdő nép hangját meghallatja a művelt világgal és hiszi, hogy megnyeri az európai és amerikai körök jóindulatát. F. E.

A Kőrösi Csoma Archivum 1926 szeptember 15-iki számában Menzel Tivadar, a porosz tudomány-, művészet- és népművelésügyi minisztérium kiküldötte számol be rendkívül érdekes cikkben a bakui első turkológus-kongresszus eredményeiről. Szerinte ez volt a legfontosabb esemény a török népek kultúréletében. A kongresszus, amely békésen, méltóan és az összes résztvevők beható munkássága jelében folyt le, f. é. február hó 26-án nyílt meg és március hó 6-án záródott be. A közhiedelemmel ellentétben nem nemzetközi turkológus-kongresszus akart ez lenni, hanem csak az orosz szovjetállam területén lakó török népek kiküldötteinek olyan összejövétele, melyre a birodalom területén kívül lakó török nemzetek képviselői és néhány külföldi tudós is meg volt hívva. 127 delegátus vett részt a kongresszuson: 82 tulajdonképpeni török, 1 kalmük, 1 magyar (Mészáros Gyula), 1 észt, 22 orosz, 3 német és 20 különböző nemzetiségű. Az elnök, Agam Ali Oglu, aki egyezsmind az Azerbejdzsan köztársaság elnöke, török és orosz beszéddel nyitotta meg a kongresszust, amelynek e két nyelv volt a hivatalos nyelve. A 15 pontból álló program legfontosabbika a 6-ik pont volt: az írásjegyreform tudományos és gyakorlati jelentősége. Bár a kongresszus a turkológia összes kérdéseivel foglalkozott — többi közt a török népek történetével és ethnográfiájával is — mégis az érdeklődés főleg az írásjelek reformálásának kérdésére irányult. Az erre vonatkozó kongresszusi határozat első pontja így hangzik:

„A kongresszus megállapítja, hogy az új török írásjelek (a latin betűk) alkalmasabbak és technikai szempontból is előnyösebbek, mint az arab és a reformált arab abécé és hogy az új (a latin) abécének a kulturtörténet és a haladás szempontjából nagy jelentősége van az arab írásjelekkel (abécével) szemben, azonban a kongresszus az új abécé elfogadását és alkalmazásának keresztültvitelét az egyes török-tatár köztársaságokban és autonóm kerületekben az illető köztársaságok és népek saját ügyének tartja.”

A kongresszus egyszersmind egy 25 tagú bizottságot választott, amelynek feladata a latin abécét az összes török törzsek által elfogadható módon alkalmazni és átalakítani.

Tehát még nincs meg az általában elfogadott, vagy elfogadhatónak látszó latin betűkből álló új török abécé! Az Azerbejdzsánban már elfogadott, úgynevezett latin abécét Menzel nem tartja alkalmasnak. Ő azt is megjegyzi, hogy a török népek nagy tömegének rokonszenve még sokáig az arab írásjelek felé fordul és hogy a bakui határozat csak a kongresszusi delegáltak politikai belátásának — vagy inkább a kiküldöttek részére hazulról adott utasításoknak — eredménye, mert hiszen Moszkvában egyik-másik túlbuzgó elem részéről az arab abécéhez való ragaszkodást mint „ellenforradalmat” bélyegezték meg.

Móricz P.

Landeskunde von Eestii, von Michael Haltenberger. Tartu (Dorpat) 1926 Dr. Haltenberger M. budapesti egyetemi magántanár két évet töltött Észtországban mint a tartui egyetem tanára a földrajzi katedrán. Ezt az aránylag rövid időt derekasan felhasználta nemcsak az egyetemi oktatás, hanem a tudományos irodalom szolgálatában is. Kutatásainak és lelkiismeretes adatgyűjtésének legszebb gyümölcse ez a 202 oldalra terjedő könyv, amely maradandó és értékes emléke Haltenberger észtországi tartózkodásának. A munka öt részre oszlik, amelyek az ország fizikai, népi, gazdasági, telepédési és geopolitikai viszonyait tárgyalják. Minden lap elárulja a gondos kutató és élesszemű megfigyelő keze nyomát. A különböző jelenségeket szerves egészbe fűzi s a nép élete s az ország földrajzi és gazdasági viszonyai között megtalálja a belső kapcsolatot. Kutatásának eredményét maga a szerző találóan foglalja egybe zárószavában: „Örömmel állapítom meg, hogy az észt szorgalom hivatott a felgyülemlett lappangó energiát egészséges ható energiává változtatni. De hogy ezt megtehesse, egészséges népesedésre kell törekednie. A háború alatti és utáni népfogyás szomorú jelenségét okvetlenül meg kell szüntetni. Erőteljesebb népszaporulat folytán Észtország gazdasági kincsei jobban kihasználhatók lennének, mivel az állam ereje tulajdonképpen a művelhető földben s az ország jövője a tevékeny, testileg-lelkileg egészséges lakosságban rejlik.”

A könyvet melegen ajánljuk tudományos és iskolai könyvtáraink figyelmébe. Kapható a szerzőnél (I. Gellérthegy-ucca 43.), ára 170.000 K.

Petőfi János Vitéze az idei karácsonyra finn nyelven megjelent a W. Söderström r. t. kiadásában. A mű fordítója *Manninen Ottó*, akitől már két kötetnyi Petőfi-fordítás jelent meg. E fordításról L. Viljanen, a jeles esztétikus többi közt így nyilatkozik: „Lelket derítő olvasmány ez telve a csapongó képzeletnek majd gazdag humorával, majd regeszerű képeivel. Manninen nyelvi virtuózítása ritkán áradt így megragadó közvetlenséggel és lírai lendülettel, mint ebben a fordításban.” (Helsingin Sanomat).

B.

H I R E K

Dr. Tóth Lajos kultuszállamtitkár 1926 december 15-én délután négy órakor szívszélhűdés következtében váratlanul meghalt. Tóth Lajos a kultuszminiszter helyettese, a minisztérium legfőbb tisztviselője s a minisztérium és az egész magyar tisztviselőtársadalom egyik legértékesebb tagja volt. 1856-ban született Kiskőrösön, az orvosi egyetemet végezte és gyakornok lett a budapesti sezmészeti klinikán Schulek professzor mellett. Később egyetemi tanársegéddé nevezték ki, majd a kolozsvári Ferenc József tudományegyetemen kapott katedrát. Nemsokára azonban elhagyta egyetemi tanári székét és a kultuszminisztériumba került, ahol hosszú ideig az egyetemi ügyosztályt vezette. Mint államtitkár igen sok érdemet szerzett főként a vidéki egyetemek felállítására és elhelyezése körül. Halála mindenféle nagy részvétet keltett. Társaságunk iránt mindenkor meleg jóindulatot tanúsított s nem egy súlyos helyzetben nyújtott segítő kezet. 17-én kísérték utolsó útjára nagy részvét mellett a központi egyetem előcsarnokából. A kormány képviselőletében gróf *Klebensberg* Kunó miniszter búcsúztatta el a nagy halottat mélyen megindító beszédben. Az összes egyetemek koszorút helyeztek a ravatalra s külön kiküldöttel búcsúztatták el a jó szívéről, belátó igazságérzetéről és törhetetlen magyarságáról ismert államférfiút, akinek hamvait a kerepesi temetőben diszszírhelyen hantolták el. Társaságunk elnöksége is megjelent a temetésen.

Gragger Róbert egyetemi tanár, a berlini tudományegyetem Magyar Intézetének és a berlini Collegium Hungaricumnak igazgatója, kétheti súlyos szenvedés után 1926 nov. 10. elhunyt. A halál fiatalon, harminckilenc éves korában ragadta el alkotó és szervező munkája teljességében.

Gragger Róbert november 5-én lépett negyvenedik életévébe. Kőrmöcbányán született 1887-ben; középiskolai tanulmányait a nyitrai piaristák gimnáziumában végezte. Egyetemi éveit az Eötvös-kollégiumban töltötte. Két évet töltött, mint főiskolai tanár, a főváros szolgálatában és 1912-ben a budai Pedagógium német tanszékére nevezték ki. Amikor a porosz parlament 1916-ban elhatározta, hogy a magyar kultúra megismertetésére tanszéket állít föl, Gragger Róbertet hívták meg az új tanszékre. Az egyetem egy melléképületében egy kis szobácskát bocsátottak rendelkezésére. Ebből a kis szobából tünémenyesen rövid idő alatt a berlini egyetem legnagyobbbszabású intézetét szervezte meg, amelynek céljaira nemrégiben engedett át a porosz kultuszminisztérium külön palotát. Munkatársairól is gondoskodott és ezért már 1918-ban sikerült maga mellé egy lektori és egy asszisztensi állás szervezését kiisközölnie. 1920-ban rendes tanárrá nevezték ki.

Előkelő pozíciójában megbecsülhetetlen szolgálatokat tett a magyar kultúra ügyének. Öt nyugateurópai országban számos előadást tartott a magyarság érdekében. Ezt szolgálta egész sor könyvével és tanulmányával is. Nemrég adta ki az *Anthologia Hungarica*t és közvetlen halála előtt jelent meg *Ungarische Balladen*

címen a székely népballadák és Arany balladáinak töle kommentált kiadása. Az elhunyt tudós temetésén a kultuszminisztert *Magyary* Zoltán miniszteri tanácsos, a tudománypolitikai ügyosztály főnöke, az Eötvös-kollégiumot dr. *Farkas* Gyula képviselte s a dahlemi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Zempléni Árpádné, a nagy turáni költő özvegye 1926 okt. 23-án hosszú szenvedés után elhunyt. A temetésen Társaságunkat *Bán* Aladár alelnök képviselte. A megboldogult mint zeneszerző is működött *Riszdorfer-Révész* Anikó néven s férjének számos dalát kiváló sikerrel zenésítette meg. A gyász eset alkalmával a költő sógornője, *Wagner* Károlyné, *Riszdorfer* Erzsébet úrasszony rendezés alá vette a költő irodalmi hagyatékát s ott több nagyértékű kéziratot talált, amelyekből a turáni vonatkozásukat folyóiratunknak közlés végett átengedni sziveskedett. A két kézirat költeményt jelen számunkban közöljük.

A III. finn-ugor kongresszus valószínűleg 1927. jún. 8-án kezdődik Budapesten s előre láthatólag egy hétig tart. Mint Finn- és Észtországból jelentik, a két rokonnép értelmiségének képviselői nagy számban készülnek ez alkalomra hozzánk utazni. A magyar bizottság gróf *Teleki* Pál vezetése alatt megindította az előkészületeket. A bizottság 3. szakosztálya *Pekár* Gyula vezetésével több ülést tartott, melyen a kongresszus irodalmi és művészeti ügyeit vették tárgyalás alá s külön zenebizottságot küldtek ki *Hubay* Jenő vezetése alatt. Ez a bizottság fog gondoskodni arról, hogy az ünnepies ülések méltó keretben folyjanak le. A finnek és észtek minden valószínűség szerint reprezentatív képzőművészeti kiállítást rendeznek a kongresszus idején és pedagógiai kiállítás is lesz, amelynek magyar részét *Quint* József igazgató készíti elő.

Törökország nemzeti ünnepén (okt. 29.) a Turáni Társaság díszülést tartott, amelyen egyúttal az 1926—7. évi előadássorozat megnyitó ünnepsége volt. Megjelent ott végünkünk: *József* Ferenc kir. herceg őfelsége, a török követség személyzete, *Paikert* Alajos elnökhelyettes, *Móricz* Péterné, *Bán* Aladár alelnök s nagyszámú, előkelő közönség. Az ülésből üdvözlő távirat ment Gázi M. Kemál pasához, aki szívélyes szavakkal köszöntö meg a figyelmet. Az ülés részletes leírását az előadássorozat ismertetésénél fogjuk közölni.

A finn köztársasági elnök köszönete. Finnország, Suomi függetlenségi ünnepe dec. 6-án van. Társaságunk ez alkalomból az elnökhöz intézett finn nyelvű táviratban fejezte ki jókívánatait. Erre az elnök a következő magyar nyelvű távirattal válaszolt: „A Magyar Turáni Társaság szíves megemlékezéséért köszönetet mondva a Társaságnak működésében jó eredményeket s az egész magyar nemzetnek minden jót kívánok: *Relander* elnök.

Előadás a Kalevipoegből. *Bán* Aladár tudvalevőleg lefordította az észtek híres naiveposztát, a Kalevipoetet (Kalev Fia), de a hűszékes hatalmas mű még nem jelent meg. A fordító, mint a Petőfi Társaság r. tagja, a társaságnak 1926 dec. 12-diki ülésén előadást tartott az eposzról s bemutatta annak azon részeit, amelyek Kalev fia csodakardjának elrablásához fűződnek. Az előadás mély hatást tett a társaság tagjaira s termet zsúfolásig megtöltö előkelő közönségre.

Finn tudós cikke Magyarországról. „A magyarságról” címen közölt a legnagyobb finn napilap, az *Uusi Suomi* 1926. október 7-iki száma H. *Ignatius* tollából egy lelkes cikket, amelyben többi közt ezt írja: „Meddig tart még e helyzet, hogy egyetlen hang sem emelkedik Magyarország érdekében? S kit illelne meg inkább, mint minket, finneket, hogy a magyar-kérdést a népek aeropágja elé vigyük? Hogy ez mikor és mily kapcsolatban kezdeményeztessék, azt természetesen nemzetünk vezetőire kell bízunk. Vajjon nem testvérnépe-e a finn a magyarnak?”

Nem mutatja-e mindkét ország története, hogy mindkét népnek évszázadokon át ugyanaz a nehéz sors jutott osztályrészül, hogy a nyugati kultúra védőbástyája legyen a keletről jövő támadások ellen? Ha a népszövetségnek csakugyan célja a népek között állandó békét teremteni, akkor a magyar-kérdés ennek kétségtelenül egyik akadálya, mert ha egykor Lengyelország felosztását joggal nevezték a történelem legnagyobb bűnének, méltán annak tekinthető a jelenben Magyarország teljes feldarabolása. És e kérdésben az összes északi népek bizonyára Finnország mellett vannak." E szép sorok ékesszólóan bizonyítják azt az igazságot, amelyért a turáni gondolat hívei régóta küzdenek: hogy a rokonnépekkel való kapcsolat ápolása nem csupán az eszmei kultúra terén, hanem a reális élet: a közgazdaság és a politika mezején is meghozza a maga gyümölcsét.

A török nemzetgyűlés megnyitása. 1926. nov. 1-én nyílt meg a török Nagy Nemzetgyűlés nyolcadik ülésszaka. A megnyitó beszédet Kemál pasa tartotta, aki visszapillantást tett az elmúlt évre és rámutatott a reakciós mozgalom elfojtására. Kiemelte, hogy a nemzet gazdasági élete kielégítően fejlődik. Jele ennek a nemzeti bankok, a török kereskedelmi és ipari vállalatok számának és tőkéjének szaporodása. Örömmel emlékezett meg arról, hogy ebben az évben a parthajózás joga a békeszerződés alapján teljesen visszahárult a török zászlóra. Eregliben új és gazdag szénrétegeket fedeztek fel. Minthogy a földművelés a nemzet fő erőes vagyontörőrá, annak megszervezéséről és védelméről is kell gondoskodni és nemzeti szakértők híján habozás nélkül alkalmazni a mezőgazdasági intézmények és szervezetek létrehozása céljából más országbelieket is. A külpolitikát illetőleg utalt arra a körülményre, hogy Törökország törekvése mindig a béke fenntartására irányult. Majd felsorolta azokat a politikai és egyéb szerződéseket, melyeket Törökország idegen államokkal az elmúlt parlamenti évben kötött. Elsősorban az Oroszországgal, aztán a Perzsiával kötött biztonsági és semlegességi szerződéseket említette, majd kiemelte a barátságos viszonyt, mely Törökország és Afganisztán között fennáll.

Török-orosz tárgyalások Odesszában. November 12-ikén találkozott a török külügyminiszter, *Teufik Rüsdi bej* Odesszában *Csicserinnel*, az orosz külügyi népbiztossal. E találkozásnak politikai körökben nagy jelentőséget tulajdonítanak s bizonyosnak látszik, hogy a biztonsági szerződések által létesített baráti viszonynak még szorosabbá tétele a célja.

Törökország szövetkezik az ázsiai államokkal. Kína washingtoni nagykövete, *Szao-Ke-Sze*. Alfréd és *Mirza Kán Timurtah* perzsa meghatalmazott miniszter 1926. novemberében Genfből egyidejűleg Angorába utaztak és ott a köztársasági elnökkel s a kormány tagjaival megbeszéléseket folytattak. A kínai diplomatának megbízása van tárgyalást kezdeni a Törökország és Kína közt létesítendő barátságai szerződésről. Jogos a feltevés, hogy Törökország közreműködésével kialakulóban van az Ázsiai népek szövetsége. Angol körökben úgy vélik, hogy a pán-ázsiai mozgalmat Moszkva irányítja.

Japáni orvosprofesszor a Korányi-klinikán. 1926. július 4-én Budapestre érkezett dr. *Yo Masanori* orvosprofesszor, a kyotói egyetem hírneves tanára, akit a japáni kormány a háború utáni európai egészségügyi problémák tanulmányozására küldött ki. Yo Masanori meglátogatta Korányi klinikáját, ahol közel egy órán át tanulmányozta Csonkamagyarország egészségügyi problémáját. Innen az egyetemi bakterológiai intézet megtekintésére távoztak, majd az embervédelmi kiállítást nézte meg alaposan a tudós japáni professzor. A látottak mély benyomást gyakoroltak a vendégre, aki innen a római egyetem meghívására Olaszországba utazott.

A szénválság Törökországban. A „*La République*” című konstantinápolyi újság 1926. november 2-iki számában egy volt eregliai (herakleai) bányagazgató fejtegetéseit közli a konstantinápolyi, illetve törökországi szénkrízisről. Nem az angol bányász-sztrájk az igazi oka a jelenlegi szénhiánynak, ennek mélyebb okai vannak. Eregliben oly gazdag a szénmedence, hogy abból egész szükségletét fedezhetné a török szénpiac. Ily méretű termelés ott azonban mindeddig nem volt lehetséges, mert jelenleg annyi munkaerő sem áll ott rendelkezésre, hogy 1—2 millió tonnát lehessen évente kitermelni. Az is baj, hogy a bányász csak 15—30 napig dolgozik, aztán haza megy és csak 2—3 hónap múlva tér vissza, holott a bányászoknak rendesen kellene dolgozniuk, a bányászmunkának pedig atyáról-fiúra kellene átszállnia. Szükséges volna ezenkívül gondoskodni a közlekedési eszközök tökéletesítéséről, aztán az erdőkben a fák előnyös kitermeléséről, hogy így szert lehessen tenni a kellő mennyiségű gerendára a bányák számára, továbbá leszállítani a szállítási költségeket és rendezni a szén külföldi eladásának kérdését.

Országos Közgazdasági Tanács alakítása Törökországban. Kemál pasa abban a beszédben, mellyel 1926. nov. 1-én a török Nagy Nemzetgyűlés 8-ik ülését kezdte megnyitotta, bejelentette, hogy a kormány rövidesen benyújtja azt a törvényjavaslatot, amely Országos Közgazdasági Tanács alakítását célozza. Ehhez az új intézményhez nagy reményeket fűznek Törökországban.

Magyar követségi palota Szófiában. Tudvalévő, hogy a szófiai község tanácsa a múlt évben — a magyar állam és a magyar nemzet iránt érzett rokonszenvének tanubizonyságául — háromezer négyzetméternyi telket engedett át ingyen abból a célból, hogy azon felépítsék a szófiai magyar követség palotáját. A telek a követségek negyedében fekszik, a brit követségi épület közvetlen szomszédságában. A munkálatok már javában folynak és a magyar követség rövid időn belül csinos palotát mondhat magáénak a bolgár fővárosban.

Szenzációs őskori leletek kerülnek a csongrádi múzeumba. Az Alpárral szemközt Tisza-parton, az ú. n. Kéménytető magaslaton, 1926. őszén ásatásokat végeztetett Farkas Sándor, a csongrádi múzeum vezetője. A kutatások során Farkas nagyértékű és érdekes leletekre bukkant. A hatalmas kiterjedésű, őskori temető feltárása még folyamatban van, de már az első napokban is szinte példátlan muzsális értékű tárgyak kerültek felszínre. A legérdekesebb az az óriási kőkorsó, melynek falát primitív szarvast ábrázoló faragványok díszítik. Nyolcvanöt különböző nagyságú siredényt tárt fel eddig Farkas Sándor. A csongrádi múzeum legbecsesebb darabja lesz egy kőbalta, melyen régi phöniciái és scytha betűk láthatók. Farkas Sándor kutatásait tovább folytatja s még sokat várhatunk lelkes munkásságától.

Modi professzor ajándéka. Dr. J. J. Modi bombayi egyetemi tanár, aki 1925. nyarán Magyarországon járt s előadásokat tartott, 1926. szeptember havában megküldte Társaságunk könyvtárának 13 művét, köztük újabban megjelent Üti leveleit is. Ezekben igen rokonszenves hangon ír magyarországi tapasztalatairól. Társaságunk elnöke, Pekár Gyula angol levélben köszönte meg az értékes küldeményt.

Hüszrev bej, Budapest török követe, akit az angorai kormány Szófiába helyezett át s az ottani követség vezetésével bízott meg, 1926. okt. 29-én utazott el új állomáshelyére. Búcsúztatására nagy és előkelő közönség jelent meg a pályaudvaron. Hüszrev bej, aki a budapesti közönség körében nagy népszerűségnek örvendett, mély meghatottsággal vett búcsút a török kolónia tagjaitól és magyar barátaitól, köztük Paikert Alajos elnökhelyettesünktől és Móricz Péter ügyvivő alelnöktől.

Szentistvánnapi észt küldöttség. Az 1926. évi Szentistvánnapi ünnepségekre 21 tagból álló észt küldöttség érkezett *Laky* Dezső tallinni magyar alkonzul vezetésével. Köztük volt *Vaher* Vilmos főmérnök is, aki az észtorzszági hősi emlékek felállítása körül szerzett nagy érdemeket. A csapat a Turáni Társaság Finn-Észt Intézetének vendége volt, amely tiszteletükre bankettet rendezett. Ugyancsak fényes lakomát adott a Pátria Klub aug. 21-én este, amelyen *Milotay* István, *Bán* Aladár, *Vaher* Vilmos, *Móricz* Péter és többen mondottak beszédet. A búcsú-estén pedig *Balázs* Árpád, a hírneves dalköltő mutatta be legszebb dalait, amelyek óriási hatást tettek a másnap messze hazájukba induló észt testvéreinkre.

Keresztény ifjúsági egyesületek világkonferenciája volt 1926. augusztusban Helsinkiben. A többhetes kiránduláson magyar részről mintegy huszan voltak odakint, köztük *Török* Imre esperes, dr. *Tóth* Miklós kúriai bíró, *Karácsony* Sándor főgimnáziumi tanár, *Németh* Gyula evang. lelkész, a dunántúli ifjúsági mozgalom vezetője, *Tóltéssy* Zoltán országos ifjúsági titkár. 1913 óta ez volt az első találkozója a nemzetközi diákszövetségnek, ahol teljes egyetértésben tanácskozhatott a fiatalság parlamentje. Az összes kiküldöttek száma meghaladta az ezerötszázat s ez a hatalmas tömeg ötvenöt különböző nemzet fiaiból tevődött össze. A konferencián igen sok érdekes kérdés került megvitatás alá, többek között a faji kérdés, a keleti fajok előretörése és a zsidókérdés.

Megnyílt Finnországgal a postaforgalom. A kereskedelemügyi miniszter rendeletet adott ki, amely szerint 1926. szeptember 15-től kezdve Finnországgal a mindkétirányú közönséges postautalvány- és utánvételes csomagforgalom megnyílt. Közönséges postautalványok Finnország bármely helyére küldhetők. Távirati utalványok, utánvételes levélpostai küldemények, valamint postai megbízások további intézkedésig Finnországba nem küldhetők. Egy utalvánnyal küldhető maximális összeg és a csomagok utánvételi összegének maximuma 200 amerikai dollár. A dollárban kifejezett összeget a postautalványon francia nyelven kell feltüntetni és magyar pénzben befizetni.

Észt tudós Budapest. *Päts* Valdemár tallinni főiskolai igazgató 1926. szeptember közepén Budapestre érkezett, az itteni iparművészeti szakoktatás tanulmányozására. A hírneves tudós a Turáni Társaságban látogatást tett, hogy a jövő évi budapesti finn-ugor kongresszus előmunkálatairól tájékozódjék.

Japáni erdészdelegátusok jártak 1926. szeptemberben Budapest. A két japáni delegátus dr. *Tanaka* Jamaoto és dr. *Kageya* erdészszakértők, akik a római nemzetközi erdészeti kongresszuson Japánt képviselték. Megérkezésük után a földművelésügyi minisztériumba mentek, ahol a magyar erdészeti viszonyok iránt behatóan érdeklődtek. Megkérdezték, hogy milyen nehézségek leküzdésével történik az országnak épületfával, valamint tűzifával való ellátása különösen most, amikor a magyar erdőségek legnagyobb részétől a békeszerződés megfosztotta Magyarországot. A kiküldöttek kijelentették, hogy a japáni kormány, mint a népszövetség tanácsának állandó tagja, a magyar erdészeti viszonyok pontos és ki-merítő ismeretére nagy súlyt helyez.

A japáni államvasutak igazgatója, dr. Matsui 1926. július elején Budapestre érkezett. *Matsui* tüzetesen érdeklődött a magyar vasutügy jelenlegi helyzete iránt. Az államvastaknál dr. *Tasnády* Szűcs András államtitkár, a MÁV. elnökhelyettese részletesen ismertette az államvasutak szervezetében a legutóbbi esztendőkből történt organizációt, majd bemutatta a MÁV. új kórházának tervrajzait, amelyek alapján az országban a legelső MÁV.-kórház építését nemrég kezdték meg. A tervek annyira megleptek Matsuinak, hogy azokat elkérte és magával vitte.

Törökország a török nyelvért. A török nacionalizmus az utóbbi időben hatalmas lendülettel iparkodik helyrehozni mindazt, amit a nemzeti étellel nem törődő szultánok elmulasztottak. A parlamentnek külön bizottsága foglalkozik a török nyelv megtisztításával az idegen kifejezésektől és elhatározták, hogy az idegen eredetű helyneveket török szavakkal fogják kicserélni. Maga Sztambul azonban megtartja továbbra is görög eredetű nevét. A török nyelv uralkodó szerepét akarják biztosítani az iskolákban is. Konstantinápoly polgármestere is szigorú rendeleteket adott ki. Így az összes étkezőtermekben az étlapokat törökül kell írni. A mozgó uccai árúsok csak akkor kapnak engedelmet az árúsításra, ha megfelelőképp ki tudják magukat fejezni törökül. Az angorai kormány ezenkívül még elrendelte, hogy az országban minden vállalat, szigorú bírságok terhe alatt, minden-nemű üzleti ügyben csak a török nyelvet használhatja.

Magyar egyetemi tanár előadásai Finnországban. Dr. Zolnai Gyula, a pécsi egyetem tanára, a finn szabadegyetem meghívására 1926 nyarán napi egy órában adta elő a magyar nyelvet Jyväskylä finnországi városban. A magyar tudósnak aki finnországi szereplésével a magyar- finn rokonérzést igyekezett szorosabbra fűzni, 11 hallgatója volt, köztük egyetemi hallgatók, tanítók és tanítónők.

Gustafsson finn őrnagy magyar kitüntetése. Magyarország kormányzója Gustafsson finn őrnagynak, a finn hadbiztonság főnökének, a Magyar Királyi Hadtörténeti Múzeum gyűjteményének gyarapítása körül kifejtett érdemeiért a III. osztályú magyar érdemkeresztet adományozta.

A Budapesti Finn-észt Barátok Köre a Finn-észt Intézettel kapcsolatban 1926. nov. 30-án ünnepies összejövetelt rendezett a Központi Kávéház különter-mében, amelyen finn részről megjelent Liipola Yrjö konzul és a nálunk időzőtt ki-váló finn író, Järviuoma feleségével, észt részről pedig Masing Ella énekművésznő s a budapesti észt kolónia tagjai. A körülbelül hatvan főre rugó társaság a legemel-kedettebb hangulatban áldozott a rokoni eszmének.

Helga Nordblom az ismert nevű finn írónő a múlt nyarat Badacsonyban töltötte egy magyar úri család körében. A fiatal írónő lelkét mélyen megragadta a magyar föld bája s a nép szeretetreméltósága, amelyet a szép Balaton partján volt alkalma közvetlenül megismerni. Hangulatait, tapasztalatait több cikkben örököltette meg, melyek egyikéből idézzük e jellemző sorokat: „Szép Magyarország. Szebb-e Finnország? Nem tudom. Hisz e két ország annyira elütő, annyira távol-eső egymástól... Elmondom, amit egyik autókirándulásomon láttam. Széles, asztal-síma országút, amelynek gyepes mentén két kis leány halad. Fickándoznak a pá-zsiton egymás nyakát átölelve s víg nótát dalolnak... a nyár sugárzik ragyogó sze-mükből s egész üde lényükből. Ragyogó, fényes kép a szép magyar föld öleről.” (Pääskynen, 15—6. sz.)

Magyar gyermekek Finnországban. 1926 június végén a középosztályhoz tar-tozó 60 nagyobb fiú és leány utazott a népjóléti miniszter támogatásával Finnor-szágba, vendégszerető családok meghívására. A gyermekek a nyarat meghívóik vidéki nyaralóiban, a tenger partján, vagy tavak, folyók mellett töltötték. Vala-mennyien megizmosodva, megerősödve kerültek vissza. Indulás előtt hosszasan együtt időzött a fiúkkal Sätälä Emil v. finn külügyminiszter is, a finn-magyar barátság egyik legegységesebb ápolója, aki a kikötőbe is elkísérte őket, mielőtt Helsinkiben ha-jóra szálltak. A gyermekek hazajövetel egy napig Berlinben időztek, ahol megtekin-tették a várost. Itt Wettstein János követségi tanácsos, a követség jelenlegi vezetője, továbbá Támedly Mihály, a berlini Collegium Hungaricum igazgatója fogadta őket. A magyar határtól kezdve Hepp-Baján Ernő miniszteri titkár, a népjóléti miniszté-

rium kiküldöttje kísérte a csoportot. A gyermekek Végh Istvánné ezredesné gondos vezetésével, akinek a nyaraltatás előkészítésében dr. Pándy Kálmánné szül. Hjelt Aino mellett szintén nagy érdemei voltak, szeptember 5-én érkeztek vissza Budapestre.

A tartui egyetemi énekkar 1926. június elején ellátogatott hazánkba, mint a Magyar Diákszövetség vendége. Június 5-én a Zeneművészeti Főiskola nagytermében adott a kar rendkívül sikerült hangversenyt, melynek műsorán nagy nyugat-európai zeneszerzők (Palestrina, Mozart, Lotti) kompozícióján kívül észt szerzők műveit és észt népdalokat mutattak be, óriási tetszés mellett. Különösen a népdalok tettek mély benyomást úde bájukkal, könnyed dallamosságukkal. A hangversenyt az énekkar megismételte az állatkertben, majd Pécsre utazott a körülbelül 60 tagból álló kar igazgatója, L. Neumann-Helissalu vezetésével. A június 5-dikén tiszteletükre rendezett banketten részt vett Hellat Sándor, Észtország követe is.

Masing Ella, a hírneves észt énekművésznő, dr. Masing János tallinni orvos felesége eljött hozzánk, hogy a magyar közönséggel megismertesse az észt dalköltészet virágait. Műsorán észt zeneszerzők szerzeményein kívül túlnyomó részt népdalok szerepeltek. Négy alkalommal lépett fel, úgymint: a Pécsi Katolikus Kör (nov. 28.), a budapesti evang. egyház (dec. 2.), a lágymányosi ref. gyülekezet (dec. 5.) estélyein s a Szabad Liceum Horthy-úti hangversenyén dec. 7-én. Ez utóbbi alkalommal dr. Bán Aladár alelnök tartott a Turáni Társaság részéről előadást az észt zene- és dalművészetről. Az összes lapok nagy elismeréssel írtak a művésznő kiváló iskolázottságáról, hangjának bensőséges melegségéről s a részletekbe ható műgondról, amellyel az észt dalok finom szépségeit kifejezésre juttatta. A művésznő mint a Turáni Társaság Finn-Észt Intézetének vendége időzött a fővárosban.

A Pátria Klub északi tanulmányútja. 1926. július havában a Pátria Klub egisze alatt kb. 40 tagból álló társaság utazott Lengyel- és Lettországon át Finn- és Észtországba. Mindenütt kitüntetően szíves fogadtatásban volt részük. Varsóban a vendégek tiszteletére a fogadóbizottság a Ritz-szállóban dejeunert adott, amelyen *Belitska* követ vezetésével a magyar követség egész személyzete részt vett. A két északi rokonkép a tőlük megszokott melegséggel fogadta a magyar testvéreket, akik közül különösen *Hampel Antal* államtitkár keltett rokonszenves visszhangot mélyen átgondolt szép beszédeivel, amelyekben köszönetet mondott a vendégszeretetért. Az expedíció bejárta Finn- és Észtország legjelentősebb pontjait s a legszébb emlékekkel tért vissza. A kirándulás lebonyolítását *Ispánovics Sándor* nagy gyakorlatra valló ügyességgel végezte. Megemlítjük, hogy a finnországi élményekről az expedíció fiatal tagja, *Schöpflin Gyula*, a jeles írónak, *Schöpflin Aladárnak* fia, ügyes tollra valló útleveleket írt a *Magyar Újság* szeptemberi számaiban.

Felvinczi Takács Zoltánt, a budapesti Hopp-Múzeum igazgatóját keletázsiai művészet és archeológia tárgykörből a pécsi Erzsébet-tudományegyetem 1926. június havában magántanárrá avatta. *Takács Zoltán* ünnepélyes keretek között tartotta meg első előadását, amely az Erzsébet-tudományegyetem aulájában folyt le a tanács és nagyszámú közönség jelenlétében.

Polgári házasság Törökországban. A svájci törvénykönyv bevitelével egyidejűleg 1926. októberében Törökországban kötelezővé vált a polgári esketés is. A házasságokat eddig tudvalévően a mohamedán egyház papjai szentesítették és a polgári hatóságoknak a házasságkötési aktusnál semmi szerepük sem volt.

Imaoka előadása a rákosszentmihályi ref. egyház javára. A Budapest szomszédságában lévő Rákosszentmihályi község anyagiakban szegény ref. egyháza

nehéz küzdelmet folytat, hogy egyházát fenntarthassa a felépíthesse a rég nélkülözött templomot, lelkészlakot. Megismerte ennek a kis magyar egyháznak a nehéz helyzetét *Imaoka Dsuicsiro*, az ismert magyarbarát japáni író és lelkes szeretettel segítségükre sietett a rákosszentmihályi református magyaroknak. A kiváló japáni tanár 1926. július hó 10-én délután a rákosszentmihályi Világ-mozgóban folytatódó két előadást tartott a rákosszentmihályi református egyház javára. Az előadást a község lakossága felekezeti különbség nélkül nagy érdeklődéssel fogadta.

A bolgár igazságügyminiszter 1926. novemberében az uzsora ellen törvényjavaslatot dolgozott ki, melyet a minisztertanács már elfogadott. Ezen javaslat szerint a megengedhető legnagyobb kamat 15%. Szigorú büntetés van kiszabva azokra, akik többet követelnek.

A viljandi észti szabadságszobor leleplezése 1926 szept. 13-án volt, amely alkalommal Társaságunk észtnyelvű távirattal üdvözölte az ünneprendező bizottságot s az észti nemzetet.

Magyar nyelvi tanfolyam Tallinnban. *Laky* Dezső észtországi magyar alkonzul immár harmadik éve ingyenes magyar nyelvi kurzust tart fenn az észti fővárosban. A magyar nyelvet ő maga tanítja heti 3—3 órában, a magyar zenét pedig felesége: *Laky-Schusztér* Matild zongoraművésznő ismerteti. A haladók száma 21, a kezdőké 20. A hallgatók között vannak: hivatalnokok, tanítók és tanulók, túlnyomó részben nők. A szép és önzetlen törekvésű vállalkozás teljes elismerést érdemel.

Magyar hegedűművész sikere Finnországban. A helsinki lapok osztatlan elismeréssel emlékeznek meg az ottani filharmóniai hangversenyek évnnyitó estjéről (1926. okt.), amelynek vendége a magyar *Szerdahelyi* László volt, a *Hubay* mesteriskolájából alig néhány hónapja kikerült ifjú hegedűművész. *Szerdahelyi* *Kajanus* mester, a jeles zeneszerző és karnagy még mint növendéket hívta meg vendégszerelésre, midőn nemrégiben Budapesten járt. A fiatal művész egész nyáron az ősz komponista vendége volt.

Hirano Szan, japáni diplomata, a magyarországi japáni követtségnek (mely Pécsben székel) Magyarországra delegált attaséja novemberben visszautazott hazájába. Ebből az alkalomból a Turáni Társaság és a Nippon Társaság közös búcsúértekezletet tartott a diplomata tiszteletére, melynek főtárgya az volt, hogyan lehetne Japán és Magyarország között a baráti kapcsolatot mélyebbé tenni. Hirano ebből az alkalomból közölte azt a szándékát, hogy Japánban ismertetni kívánja Magyarországot földrajzilag, gazdaságilag és politikailag, s kifejezést adott annak a nézetének, hogy tanulmányai arra engednek következtetni, hogy a két rokon nép, a magyar és japáni közt igen élénk kereskedelmi kapcsolatot lehetne teremteni. Pröhle Vilmos egyetemi tanár közölte az értekezlettel, hogy legközelebb elkészül nagy művével, melyből kétségtelenül ki fog derülni, hogy a magyar és a japáni nyelv egyeredetű, tehát a két nyelv és nép közt ősrokonság van. Hirano, aki rövid idő alatt nemcsak jól megtanult magyarul, de kifogástalan kiejtéssel beszél, hazaindulva, melegehangú távirattal üdvözölte Társaságunkat. Az értekezleten részt vett *Paikert* Alajos elnökhelyettesünk is és kifejtette, hogy Japánnal való kapcsolatunk egyelőre csak kulturális és gazdasági térre szorítkozik. A két társaság Hirano tiszteletére barátságos búcsúlakomát rendezett.

Keleti Intézet. A budapesti kir. magyar tudományegyetem közgazdaságtudományi kara az 1926—7. tanév első félévétől kezdődőleg Keleti Intézetet létesített, amelynek célja a Közel-Kelet gazdasági és politikai ismertetése. Ez az intézet

tulajdonképpen tanfolyama a karnak. Számos vonatkozásban összefüggésben áll a turáni törekvésekkel s alkalmat nyújt arra, hogy turáni eszme hívei itt alapos kiképzést nyerjenek több tudományágban. Az intézet idei tanulmányai közül kiemeljük a következőket: gróf *Teleki Pál*, az Intézet igazgatója: a Közelkelet politikai földrajza és Előázsia és a keleti Földközi tengervídek gazdaságföldrajza; dr. *Vincze Frigyes*, egyet. m. tanár: Törökország a XIX. században; dr. *Germanus Gyula*: az oszmán-török birodalom kultúrtörténete az újkorban; ugyanő: az oszmán-török állam megalkakulása és fejlődése Konstantinápoly bevételéig; dr. *Fekete Lajos* orsz. levéltáros: az iszlám; ugyanő: az oszmánli-török birod. története Nagy Szulejmán haláláig; ugyanő: az oszm.-török birod. tört. N. Szulejmán halálától a XVIII. sz. végéig; *Moravcsik Gyula*, egyet. m. tanár: Bizánc; *Felvinczi-Takács Zoltán* egyet. m. tanár: a kínai selyem és porcellán. Távolkelet hatása a Közelkeletre. Török nyelv. előadja Germanus Gy.

Lepp Erik, a budapesti kertészeti tanintézet észt hallgatója, nyári szünetre visszatérve hazájába, a fővárosban, Tallinnban 1926 szeptember 14-én látogatott előadást tartott a magyar főiskolai ifjúságról. Először vázolta a világháború előtti állapotokat, majd a háború utáni küzdelmeket s végre a mai viszonyokat. Rámutatott az óriási nehézségekre, amelyekkel a magyar ifjúság szívósan küzd, hogy újra felépítse az integer Nagy-Magyarországot. A lelkes előadás, — mint a legelterjedtebb észt napilap, a Pævaleht megjegyzi — sok szívet nyert meg a magyar testvérmemzet ifjúságának.

A Magyar Földrajzi Társaság ezévi népszerű előadásait a magyar őshaza problémája köré csoportosítja és ezt a kérdést előadás-sorozat keretében többféle szempontból óhajta megvilágítani. A bevezető előadást dr. *Cholnoky Jenő*: Eurázia pusztái címen 1926. október 28-án a Pedagógiai Szeminárium dísztermében tartotta. A vetített képekkel kísért előadást nagyszámú érdeklődő hallgatta végig.

Jubiláló észt lap. Észtország legrégibb politikai lapja, a Tartuban (Dorpát) megjelenő „Postimees” („Postás”) december 12-én ünnepelte fennállásának 75 éves jubileumát. Az egész kötetre terjedő jubiláris számban dr. *Virányi Elemér* ismertette a lapnak Magyarországhoz való szíves viszonyát. A lap főszerkesztője *Tõn-nison János*, a hirneves észt államférfi.

A japáni császár, Joshihito 1926. december hó 10-én népe nagy fájdalmára elhunyt élete delén, 47 éves korában. Társaságunk ez alkalomból védnöke, József Ferenc kir. herceg aláírásával franciayelvű részvétiratot intézett a magyarországi japáni követhoz.

Társaságunk képviseltetése. A mult ősszel több irodalmi ünnepen képviselte a Turáni Társaságot *Bán Aladár* alelnök. Szeptember 8-án az Ercsi nagyközség által a mohácsi vész, illetve II. Lajos király ottani táborozása emlékére felállított emléktábla leleplezésén s az ugyanaznap tartott báró Eötvös József-emlékünnepen vett részt s kifejezte Társaságunk üdvözlétét. Nov. 6-án a kiskörösi Petöfi-kör felolvasó ülésén fejtette ki a turáni mozgalom célját és feladatait s ugyane hó 22-én Ceglédén a mensa academica javára rendezett estén vetített képekkel illusztrált előadást tartott az északi turáni népekről.

TÁRSASÁGI ÜGYEK

A Turáni előadások.

Társaságunk az 1925/6. tanévben 23 ismeretterjesztő előadást s egy turáni ünnepséget rendezett (Kalevipoeg-est).

Az ünnepélyes megnyitás okt. 29-én volt a Pedagógiai Szemináriumban, melynek nagytermét az előadássorozatra a székesfőváros tanügyi vezetősége az idén is díjtalanul engedte át. Midőn ezt hálával emiáltuk meg, egyúttal meleg köszönetet mondunk az intézet vezetőjének, dr. Ozorai Frigyes főigazgató úrnak, aki legteljesebb jóindulattal mozdította elő előadásaink zavartalan megtarthatását.

Megnyitónk napja összeesik a török köztársaság megalakításának napjával. Ebből az alkalmából az elnöklő *Paikert* Alajos üdvözölte a török követet, majd bejelentette, hogy *József* Ferenc kir. herceg védnök vidéki elfoglaltsága miatt kimentette magát. Majd *Erődi Harrach* Béla ny. főigazgató török nyelven ismertette az előzményeket, melyek a török köztársaság megalakulását előkészítették már a múlt század huszas éveiben. A reformok, melyeket az új törökök ültettek a háború után a lelkek talajába, kihajtottak, megérték. Azok a reformok, melyeket *Kemal* pasa kezdeményezett, most terjednek és meghódítják a török nemzetet. *Erődi* szavai után *Hüszrev* bej török követ megköszönte a hazájának szóló megemlékezést. Következett ezután *Paikert* Alajosnak, a Turáni Társaság elnökhelyettesének „A turáni gondolat politikai vonatkozásairól” tartott előadása, amely folyóiratunkban egész terjedelmében megjelent.

November 5-én *Cholnoky* Jenő egyetemi tanár, társelnökünk tartott előadást „a turáni népek földrajzi elhelyezkedéséről”. Kimutatta, hogy a turáni népek csakis euráziai területen élnek. Meghatározta, hogy mely népeket kell szorosan turániaknak neveznünk. Elsősorban az uraltáji nyelveken beszélőket. Ezután meghatározni igyekezett a japáni nép eredetét, amely egy maláji és egy turáni faj keverékéből alakult. Megállapítja, hogy a turáni népek őshazája belső Ázsia pusztája. A puszták kultúrája mindig csak mesterséges öntözéssel tartható fenn. És ehhez társadalmi kialakulás válik szükségessé, ahol a közérdek törvényeket, parancsokat és tilalmakat hoz létre. Az ily népeknél alakul ki legelőször az állam és a közrend fegyelme. Az ily népek kulturáltsága mindig magasabbrendű, s ilyen volt valamennyi turáni népé. De az ily területek, melyek mesterséges öntözéssel tarthatók csak fenn, lakosság tekintetében igen labilisak, mert ha időjárási, vagy azokkal rokon csapások látogatják ezeket a területeket és sorozatosan következnek be inséges esztendők, a lakosság onnan menekül és továbbvonulásra kényszeríti a szomszédos népeket is. Ilyen jelenségek indították el őshazájukból a turáni népeket, amelyek Ázsia északi része felé Szibérián át és Európa északi részére vették útjukat, másik irányban pedig Kisázsia és Déleurópa felé vonultak. A turáni népek: a hunok, avarok

magyarok, finn-ugorok, kirgizek, turkok, mongolok stb. aszerint, amint Ázsia és Európa északi vagy déli részén helyezkedtek el, vettek fel különböző életmódot.

Nov. 12-én dr. *Dessewffy* István tartott igen érdekes, adatokban gazdag előadást „a turáni népek jellegzetes tulajdonságairól”. Számos példával illusztrálta, hogy a turáni népeknél bámulatos egybehangzó vonásokat találunk életmód és jellem tekintetében. A turáni népek általában bátrak, vitézek, őszinték és becsületesek. Ép e tulajdonságaikból következik, hogy a gyakorlati élet terén sokszor háttérbe szorúlnak az élelmesebb és agyafurtabb idegen fajokkal szemben.

Nov. 19-én ismét ifjulelkű nesztorunk: *Erődy Harrach* Béla előadásában volt alkalma gyönyörködni a nagyszámú hallgatóságnak. Turán és Irán harca címen tartott előadásában ismertette a századok folyamán a két népfaj és két tábor közt lefolyt véres harcot, amint azt Firduzi perzsa költő hatalmas remekmunkájában, a *Sahnámé*-ban (a királyok könyvében) elbeszéli. Fajok harca volt ez közép- és előázsiai iráni és turáni népek között, mely az ókorból átsapott a középkorba, sőt később sem szűnt meg és tart manapság is, nem ugyan mint nemzetiségi, hanem mint mohamedán felekezetek harca a turáni szunniták és a perzsa siiták között. A felolvasó előadását a *Sahnámé*-ból fordított idézetekkel tarkította.

Társaságunk nov. 26-diki ülésén *Felvinczi Takács* Zoltán fejtegette vetített képekkel illusztrált előadás keretében a turáni művészet problémáját. Előadó abból indult ki, hogy nemcsak földrajzi, hanem művelődéstörténeti szempontból is megokolta a Turán fogalom bevezetése a modern tudomány szótárába. Vitán felül áll, hogy a turáni síkságtól a népvándorlás hagyományos útjai Kína határterületére vezetnek. Ezen a széles földön emelkednek a történelem horizontja fölé azok a belső-ázsiai népek, amelyeket manapság turáni néven foglalunk össze. Nyilvánvaló tehát, hogy e népek ősi művészetének napjainkra fennmaradt nyomait elsősorban ezen a területen kell keresnünk. Ma már tudjuk, hogy Észak-Kína és az Altái-vidék bronzkorszaka művelődéstörténeti egység. Ugyanaz a stílus jellemzi az Altái-vidék bronzemlékeit, mint amelyet eddig Észak-Kína sajátjának tudtunk be. Általában azt állapíthatjuk meg Észak-Kína és az Altái-vidék bronzkori művészetéről, hogy különböző állatkompozíciókban a kigyózó vonalak uralkodnak. Nyilvánvaló, hogy itt szándékos stilizálással van dolgunk, melynek alapelemét a legtöbb ősvallásban szerepet játszó kigyó adja. Bennünk Kína őskori emlékei különösen azért érdekelnek, mert köztük két, határozottan megkülönböztethető nagy csoport állapítható meg. Az egyik minden lényeges változás nélkül megy át a történelmi időkbe, másik viszont nyugati és egészen hazánkig terjed.

Az érdekes előadáson védnökünk, *József Ferenc* kir. herceg is megjelent.

Társaságunk dec. 3-diki előadásán *Ságody Ottmár*, a jeles zenekutató, ismertette a turáni zenét. Rámutatott a turáni zene kérdésének mai állására. Kifejtette, hogy a turáni származású népek dallamkincse ma még alig van összegyűjtve. Nagybbszabású, rendszeres és tudományosan feldolgozott anyag csupán a finnekél található. Ujabbán pedig már nálunk magyaroknál is: a Bartók–Kodály-féle zene-folklorisztikai anyag. Az összehasonlító zenetudomány azonban majd csak akkor kezdhet munkába, ha a többi turáni eredetű népnek folklorisztikus zeneanyaga is rendelkezésre fog állni. Az érdekes előadást *Ságody* számos zenei bemutatással kísérte.

A Turáni Társaság dec. 10-iki ülésén dr. *Turchányi Tihamér* a letűnt turáni népekről tartott előadást. Kifejtette, hogy a népek nagy bölcsőjéből, az ázsiai Alföldről számtalan turáni nép lépett a történelem színpadára. A sumirok jelentősége kulturájukban rejlik. A közhírturáni népek közül legfontosabb a hun, mely Ázsiában már 2000 évvel Krisztus előtt virágzik. Az ázsiai hunok történeti jelentő-

séget nagyszerű állami és hadászati intézményeik által nyertek. Kínai krónikák szerint a hun birodalom olyan, mint az egységes test, melyben a tagok mindenben engedelmességek a fejnek, annál fogva törvényeik is a legjobbak. Hadi szervezetük pedig évezredekkel az európai népek feltűnése előtt már tökéletesnek mondható. Nem véletlen, hogy Attila alatt jutnak világtörténeti szerepre. Az ő zseniálitása ad szoros egységet a hunoknak.

Január 7-én dr. Bán Aladár „Az északeurópai turáni népek kulturájáról” adott elő. Az előadó főleg arra törekedett, hogy azokat a kérdéseket emelje ki, melyek a magyar közönség előtt jórészt ismeretlenek. A finn kultúra ismertetésében kifejtette, hogy a finn zenét tévesen ítélik meg azok, akik néhány európai híró zeneszerző művei alapján azt állítják, hogy a nép muzsikája teljesen a vele szomszédos indo-európai népek hatását tükrözteti. Jeles zenekutatók, mint Ilmari Krohn, H. Klemetti, kiderítették, hogy a régi finn népdalok oly tulajdonságokat őriznek, melyek ősi turáni: ázsiai rokonvonásokat mutatnak fel. Az újabb nagy komponisták a korán elhunyt T. Kuula, a népzene csodás mélységeiből merítenek. Bár a finn nemzeti lélek a kulturának valamennyi ágában mutat fel világértékeket, mégis legnagyobb hirre a testi kultúra, a testedzés terén tett szert. Azt a tényt, hogy a Finnország, mondhatjuk az egész világon első a testedzés terén, az előadó a finn nép ősi életmódjából s az ország kemény, egészséges éghajlati viszonyaiból magyarázza. Az irodalom terén a finnek és az észteket a néphagyományok kultusza jellemzi. E két népnek van az egész világon legbecsebb népköltése, melynek termékeit hangyaszorgalmu gyűjtők mentették meg az elkallódástól. Észtországban ezer, Finnországban kétezer gyűjtő: paraszok, diákok, tanítók, papok stb. dolgozott e téren, hogy kataszteri pontossággal följegyzett adatokat szolgáltatson a nagy nemzeti népköltési gyűjteménynek. Innen sarjadt ki azután a nagyszerű folklorisztikus irodalom, amelyben a finnek az egész művelt világ elismert tanítómesterei.

Am nemcsak a két régi kultúrát mutat lankadatlan buzgalmat a nemzeti lélekből sarjadt művelődés szolgálatában, hanem a többi, ma még a laikus olvasók előtt alig ismert kis finn-ugor nép is. Az évszázadokon át orosz elnyomás alatt szenvedő kis népek nem olvadtak be a szláv néptengerbe, hanem turáni szívóssággal megőrizték régi szép nyelvüket és hagyományaikat. A szovjetekre bomló Oroszország sorsa a sok szenvedés mellett egy megbecsülhetetlen előnyt biztosított kisebb rokonainknak: laza államszervezete mellett önkéntelenül több szabadságot enged a népnyelv és önálló szellemi élet fejlődésének, mint a vaskényszerrrel dolgozott cárizmus. Ki tudja, a jövő alakulatos kedveznek-e majd a népek nemzeti törekvéseinek? Az az egy azonban bizonyos, hogy ezek az öntudatra ébredt turáni népek nem lesznek szlávokká, hanem tovább küzdenek, dicső örökségük megőrzéséért...

Január 14-diki ülésünkön Szécsi Gy. Jenő olvasta fel dr. Fehér Géza egyetemi magántanárnak a hunbolgárok történetéről szóló tanulmányát. Zlatarszky bolgár történetíró kutatásai során kitűnt, hogy a mai bolgárok a hunfajú kutrigur és utrigur törzsek leszármazottai. Ez a nép Kubrát bolgár fejedelem alatt volt a leghatalmasabb, aki a régi feketetengeri Nagybulgáriát megalapította. Halála után népe öt részre bomlott s ezek egyike a mai Bulgária területén meghódította a szlávokat és idő folyamán nyelvüket és vallásukat átvéve, új államot alapított.

Január 21-én dr. Moravcsik Gyula adott elő „Török népvándorlás az orosz síkságon” címmel. Az értekes előadást mult számunkban közöltük.

A Társaság január 28-diki előadóestjén dr. Erődy-Harrach Béla az oszmán-török nép irodalmát ismertette. Bevezetésül szólott a török nép rokonságáról és nyelvéről, amely a magyar néppel együtt az uralaltáji nyelvcsaládhoz tartozik. Az

oszmán-török nép irodalmából ez alkalommal a törökök gazdag történetírását ismertette. A nagyszámú közönség tüntető szeretettel fogadta az ősz író érdekes előadását.

Március 11-diki előadásunkon *Tagán Galimdsán* baskir alezredes beszélt a középzásiai turáni népek történetéről. Elvonult előttünk az ősi turáni föld sok-ezeréves sorsa. Megelevenült az a vérfagyasztó kegyetlenséggel századokon át folytatott törekvés, amely Középzásia és Keleteurópa turáni népeit az orosz medvé karmába hajtotta. Különösen élénk színekkel festette az előadó saját nemzetének, a baskirságnak sorsát az orosz hatalommal szemben folytatott küzdelmekben.

Február 4-én *Pözel Tibor* török főkonzul ült előadó asztalunknál. Kiváló alaposággal, pontos számbeli adatokkal rajzolt hű képet a mai török birodalom gazdasági, ipari és kereskedelmi viszonyairól, mindenütt rámutatva azon pontokra, melyeken a magyar és a török érdekek találkoznak.

Február 11-iki ülésünkön *Erődy H. Béla* folytatta a török irodalom ismertetését. Ez alkalommal a gazdag szépirodalmat, a költészetet ismertette, melyet a hivatásos költőkön kívül a szultánok közül is többen műveltek, akik egyben bőkezű mecénásai voltak a költőknek, akiket udvarukban tartottak és évi járadékban részesítettek. Különösen gazdagon jutalmazta a költőket a legnagyobb szultán, a törvényhozó Szulejman, aki alatt a birodalom hatalmának és fényének tetőpontján állott. Ekkor élt Báki, a törökök legnagyobb lantos költője is. *Erődy* a bemutatott költők műveiből több költeményt olvasott fel saját fordításában. A régi török költészet az arab és perzsa költészet emlein táplálkozott. Ujabban a nemzeti szellemű irányzat kerekedett felül, amely a török nyelvet is megtisztítani igyekszik az idegen elemektől. Ez a török nép újjászületésének, reneszánszának kora politikában, irodalomban, nyelvben egyaránt.

Február 18-dikán *Heigel* László tanár a mai török népeletet és kulturát személyes tapasztalatai alapján ismertette vetített képek kíséretében, majd Rákóczi egykori lakóhelyéről, Rodostórról mondott el sok, megszívlelésre méltó igazságot.

Február 25-én Társaságunk az észtek éposza emlékének áldozott s március 4-én folytatta előadásainak sorozatát. Ez estén „Turán és Babilonia” címen tartott előadást *Kállay Ubul*. A bevezető részben ismertette nagyhirű tudósunk azon megállapítását, hogy a babiloni és a kínai művelődés között nem a véletlenül alapuló, hanem szerves összefüggés van. Továbbiakban számos példával igyekezett igazolni, hogy a nyelvtudósok által megállapított finn-ugor hangtörvények alapján e nyelvek és a sumir nyelv között mélyebb kapcsolatot lehet feltenni és e kapcsolatot mitológiai példákkal is illusztrálta. Előadásában a Turáni Társaságot arra kérte, hogy e nagyjelentőségű, ősműveltségünkre vonatkozó kérdést tartsa állandóan napirenden és buzdítsa tudósainkat a további kutatásokra. Az előadást, amelyet dr. *Paikert* Alajos elnökhelyettes nyitott meg és zárt be, a nagyszámú közönség élénk tetszéssel fogadta.

Március 28-dikán *Cholnoky* Jenő tartott rendkívül érdekes, vetített képekkel illusztrált előadást „a kínai kultúra eredetéről”, kimutatva, hogy e nép saját-szerű, minden mástól elütő életmódja mily óriás befolyást gyakorolt kultúrájának kialakulására. Ez előadásának a rizstermelés kultúrjelentőségéről szóló része mult számunkban látott napvilágot.

Április 8-dikán *Glock* Tivadar ezredes ismertette meg hallgatóságunkkal a kínai nép történetét legrégibb időktől napjainkig. Elvonult előttünk a regeszerű, nagy uralkodók ősi története, mely Kínát önállóan fejlődött műveltségének alapjaival ajándékozta meg. Az újabb, történeti korokra térve át, kimutatta jeles orientálistánk azt az óriási hatást, melyet Kína Ázsia délkeleti részének kulturális és politikai kialakulására tett.

Április 15-dikén ismét jeles tudósunk, *Cholnoky* Jenő tartalmas és szellemességétől csillogó előadásában gyönyörködhetett a termet zsúfolásig megtöltő hallgatóság. Kimutatta, hogy Ázsia belsejének nevezzük azt a területet, amelyről a víz nem folyik le a tengerbe. Ide tartozik a Turáni Alföld, a Kelet-Turkesztáni medence, Tibet és Mongolia, továbbá az Iráni-medence. A három előbbiben olyan népek laknak, amelyek vagy biztosan, vagy valószínűleg turáni népeknek mondhatók, de az iráni-medence lakói az árja-eredetű perzsák, afgánok és beludzsook. Ezek kétségtelenül nem turáni népek. A turániaktól lakott területeket a száraz éghajlat jellemzi, de nem a sivatag, hanem a füves puszta. Perzsia sivatag, csak a magas hegyekben vannak legeltetésre alkalmas területek, s csak ott van lakosság, ahol mesterségesen öntözik a földet. A turáni pusztákon azonban hatalmasan kifejlődött sátoros pásztorokodás van a füves pusztákon és mesterségesen öntözött kertek ott, ahol öntözni lehet, különösen a hegyekből lejövő folyók vizével. A sivatagok oázisai szétszórtak, egymáshoz igen kevés közülük van: a puszták folyammenti oázisai (Kíva, Bokhara, Szamarkand, Taskend stb.) szoros kapcsolatban vannak egymással és ezért közös védelemre szövetkeznek, államalakulások keletkeznek. A szomszédság gazdag, az oázis lakóival közeli gazdasági kapcsolatban van s így nagyszerű államalakulások keletkezhetnek, rendesen az erőszakosabb szomszédság vezetésével. Időjárásbeli változások, a folyók futásának megváltozása stb. a pusztai népek életében katasztrófális lehet s a népeket kényszerítheti arra, hogy a pusztákat elhagyják, s a perifériákon keressenek új hazát. Így indulnak meg a népvándorlások, az oázisokon keletkezett műveltségek szétterjesztői. Még mi magyarok is hoztunk be Európába újabb kulturelemeket, amelyek Európa fejlődésében döntő jelentőségűek lettek (könnyű lovasság, fehérnemű viselet, kenyérsütés stb.). A belsőázsiai területeken élő turáni népek részint a török-tatár, részint a mongoloid-fajhoz tartoznak, finn-ugor nagyon kevés van, azok inkább a szibíriai vadászterületeken élnek. Török-tatár: a kirgizek, turkmenek, özbegek, szártok; mongoloidák: a tunguzok; igazi mongolok: burjátok, kal-mükök; nem biztosan turániak: a kínaiak; semmiesetre sem azok a tibetiek, a tandzsik, a perzsák stb.

Ciklusunk négy utolsó előadása teljesen keletázsiai rokonainkról szólt. Április 22-dikén *Krisztinkovics-Kovács* Pál nagyrészt személyes tapasztalatain alapuló szellemes előadásban rajzolta meg a mai kínai nép gazdasági, ipari és kereskedelmi viszonyainak színes képét, míg ugyane hó 29-dikén dr. *Turchányi* Tihamér vázolta eléink oknyomozó módszerrel Japán történetét. Május 6-dikán dr. *Pröhle* Vilmos egyetemi tanár nyújtott szerves egységbe fűzött képet a japáni irodalom főirányairól és legkimagaslóbb művelőiről. Sorozatunk záró előadását *Baráthosi-Balogh* Benedek igazgató tartotta „Japán ipari, gazdasági és kereskedelmi viszonyairól”. Az előadó történeti visszapillantással jelezte az ország fejlődési útját egészen a restauráció koráig, mikor Japán a kulturnemzetek sorába lépett. Azután végigvezetett bennünket Japán pénzügyi helyzetének rajzán, kimutatva a rendkívül nehéz pénzügyi és gazdasági helyzetet, melyen az ország a kínai és az orosz háborúk alatt átesett s kifejtette azt a páratlan fellendülést, amelyet Japán a világháború alatt elért. Majd megrajzolta a háború után beállott helyzetet. Ezután a közigazgatásról, a pénzügyi politikáról, az adózásról s a nemzeti adósságról nyújtott tájékoztatást, érintve Japán pénzügyi krízisét. Az előadás második része az ipari és gazdasági fejlődést és viszonyokat vette vizsgálat alá, általános helyzetkép mellett a rendszerekre és a legégetőbb napi kérdésekre is kitérve. Végül a külföldi kereskedelemről szólt.

Az előadás után *Móricz* Péter ügyvivő alelnök bezárta a ciklust, meglekőszönetet mondva az előadóknak és a lelkes hallgatóságnak.

B.

Turáni tanfolyam.

Régi törekvése volt Társaságunknak, hogy oly intézményt létesítsen, amely az intelligens közönségnek alkalmat nyújtson a turáni nyelvek és ismeretek elsajátítására. A lehetőséget ez alkalom megeremítésére a „Budapest székesfőváros iskolánkívüli népművelési bizottságának” 1926 szept. 16-án vett átirata adta meg, amelyben *Nouágh* Gyula titkár, hivatkozva a vallás és közokt. miniszter úr Önagyméltóságának ez évi 31.251/VIII. a. sz. magas rendeletére, felhívta Társaságunkat, hogy vele érintkezésbe lépjünk az esetleg tervezett tanfolyam ügyében. Az előmunkálatok megtörténtek s a tanfolyam megalakulását október hó közepén plakátokon adtuk a közönség tudomására. A Turáni Társaság végrehajtó bizottságának határozatából a tanfolyam két szakra: humanisztikusra és közgazdaságra oszlott volna a köv. studiumokkal: turáni földrajz (előadó: Cholnoky Jenő), történelem (dr. Farkas László), művészettörténet (Felvinczi-Takács Zoltán), közgazdaság (Hézsér Aurél), finn nyelv (Bán Aladár) és török nyelv (Glock Tivadar). Az érdeklődés csak a nyelvek iránt mutatkozott oly mértékűnek, hogy az előadások megtarthatók legyenek. Ily módon a tanfolyam egyelőre csak finn és török nyelvi szakkal alakult meg heti 2—2 órával. A hallgatók száma a megnyitáskor, nov. 15-én 31 volt, köztük 12 a finn nyelvre iratkozott be. Számuk azóta növekedőben van.

A tanfolyamnak helyiséget a székesfőváros tanácsa adott a Vas-uccai felsőkeres. iskolában, az igazgatónak, *Krisch* Jenőnek előterjesztésére. A megnyitó ünnepség nov. 15-én volt. Az ünnepélyen a kultuszminisztériumot *Bartos* Róbert min. tanácsos, az igazgatótanács tagja képviselte, a székesfőváros részéről *Krisch* Jenő, felsőkereskedelmi iskolai igazgató jelent meg s a nagyszámú előkelő közönség között ott voltak *Felvinczi* Takács Zoltán és *Hézsér* Aurél egyetemi magántanárok, *Móricz* Péter ügyvivő alelnök, *Glock* Tivadar ezredes és *Imaoka* Dsuicsiro japáni tanár. Az ünnepi megnyitót *Pekár* Gyula elnök mondotta, magas színvonalú szavakban fejte ki a turáni eszme létjogosultságát s méltatta *Paikert* Alajos elnökhelyettes érdemeit, aki a Társaságot 15 évvel ezelőtt megalapította. *Cholnoky* Jenő professzor tanárelnök a tanfolyam céljait és a turáni népek földrajzi elhelyezkedését vázolta, majd *Bán* Aladár alelnök, a tanfolyam igazgatója mondott köszönetet a szónokoknak és a megjelenteknek. A tanfolyam legfőbb vezetése az igazgatótanács kezében van, amelynek tagjai a tanárelnök (*Cholnoky* J.), *Bartos* Róbert min. tan., *Krisch* Jenő igazgató, a tanfolyam tanárai s a Turáni Társaság elnökségének két tagja. A tanfolyam ügyeit dr. *Bán* Aladár mint ügyvivő igazgató intézi dr. *Farkas* László titkár segítségével.

UJ TAGOK.

Alapító tagok: Bács-Bodrog vármegye, Kecskemét th. joggal felruházott város.

Rendes tagok: Aggházy Kamill alezredes, Grencz. Béla kir. főügyész.

Pártoló tagok: Angyal Gábor, vitéz dr. Bielek István, Bíró Árpád, Davidovics György, Erneyi Andor Endre, dr. Fábry Béla, dr. Fazekas Sándor, Ferenczi Miklós, Fejér Imre, gúthori Földes Béla, Györgypál Guidó, Hajdú Sándor, Jancsó Gerő, Kovitsánszky Ottó, Kampis Lajos, Kóródy István, Lung József, a miskolczi evangélikus jogakadémia, Paldt Jenő, dr. Parragh Vilmos, dr. Rubin Jenő, Rudy József, Róthy Károly, Saly Géza, Székely Lajos, Szirmai József, Szűcs Imre, dr. Szontagh Antal, dr. Akosfalvy Szilágyi László, Tafferner Gyula, dr. Tóth Endre, Ványi Gyula, Wágner Gyula, dr. Zachár István.—Községek: Gara, Csikéria, Szank.

Résumé du contenu de la IXème année du „Turán“ (Touran)

„Les Mongoles en Hongrie“ par Alexandre Márki. Les Mongoles ont, en 1241–1242, horriblement dévasté la Hongrie. Longtemps, l'histoire donna de ces envahisseurs des descriptions erronnées et fantastiques. L'auteur nous les fait connaître tels qu'ils furent en réalité, d'après des sources hongroises, orientaux et autres. Eugène de Cholnoky démontre dans son étude „Le rôle de la production du riz dans l'histoire de la culture“, que la culture ancienne et originale des Chinois provenait des conditions créées par la production du riz. Pierre de Móricz est l'auteur de l'article: „La situation actuelle de la Turquie du point de vue de la politique mondiale.“ Il y donne l'historique des changements de la situation politique et territoriale de ce pays après la guerre mondiale vis-à-vis des Grandes Puissances et montre la position occupée par la Turquie parmi les Etats du Proche-Orient. Jules Moravcsik décrit dans son étude „La Migration des peuples turcs dans la plaine russe“ le cours du déplacement de ces peuples sur la plaine Sarmate et en tire des conséquences pour la direction de la migration des Hongrois. La seconde brochure double de cette année est ouverte par Eugène de Cholnoky qui y traite „La vie pastorale sous des tentes.“ Pas tous les peuples qui ne construisent pas de villages ou de villes, sont des nomades. Les peuples s'occupant de l'élevage de bestiaux et habitant la plaine doivent parfois vivre sous des tentes pour pouvoir changer leur lieu de séjour en vue de gagner les prairies herbeuses. Bernhardt Linde, écrivain esthonien décrit le théâtre esthonien au XXème siècle. — Dans son article sur „La transformation de la Turquie.“ Pierre de Móricz explique les changements survenus en Turquie dans les domaines législatif, culturel et économique. Aladár Bán, enfin, parle de „L'Importance de la littérature finnoise pour la littérature mondiale.“ Il constate que dans le folklore, ce sont les Finlandais qui jouent le premier rôle. L'auteur cite les oeuvres par lesquelles les Finlandais ont enrichi la littérature de monde entier.

Outre ces études elle contient encore des poésies, de petites communications, des nouvelles du jour et de littérature et des indications concernant la Société Touranienne.

TURÁNI TÁRSASÁG.

Alapított: 1910-ben — Székhelye: Budapest, Országháza.

A társaság *célja* a velünk rokon turáni népek tudományával, történetével, irodalmával, művészetével és közgazdaságával foglalkozni, ezeket ismertetni, a magyar érdekekkel összhangba hozni s ezáltal ezekkel a népekkel mind kulturális, mind pedig társadalmi és gazdasági téren szorosabb kapcsolatot létesíteni.

Működése altruisztikus irányú, tevékenysége elsősorban tudományos és oktatási; kizárja a vallási és felekezeti kérdéseket.

A társaság *tagja* csak olyan feddhetetlen jellemű egyén lehet, aki a társaságot vezető eszméktől áthatva, azokért működni képes és kész.

A Turáni Társaságnak négyféle tagja van: 1. alapító, 2. rendes, 3. pártoló, 4. tiszteletbeli.

I. *Alapító tag*, aki a társaság céljaira 120 pengőt, — *örök alapító*, aki egyszer mindenkorra 180 pengőt adományoz. Jogi személyek alapító tagsági díja legalább 358 pengő. Az alapító tagokat az igazgató tanács választja.

II. *Rendes tagok*. A rendes tagokat a turáni eszme és a társaság érdekében kifejtett munkásságuk elismeréséül az igazgató tanács választja. Tagdíjat nem fizetnek.

III. *A pártoló tagokat* az igazgató tanács veszi fel s évi 5 pengő tagdíjat fizetnek, tagsági kötelezettségük három évre terjed s ha a harmadik év végéig kilépésüket be nem jelentették, a tagság kötelezettsége a következő évre is fennáll.

IV. *Tiszteletbeli tagok* az igazgató tanács ajánlatára megválasztott külföldi kiválóságok.

Az összes tagok látogathatják a társaság rendezte előadásokat és egyéb összejöveteleket s tagilletményül kapják a társaság folyóiratát.

A társaság védnöke: *József Ferenc* kir. herceg, elnöke: *dr. Pekár Gyula*. Elnökhelyettes: *Paikert Alajos*. Ügyvivő alelnök: *Móricz Péter*. Igazgató: *dr. Bielek Aladár*. Felelős szerkesztő és a Finn-észti Intézet vezetője: *dr. Bán Aladár*. Főtitkár: *dr. Marzsó Lajos*.

Telefon: Képviselőház, Turáni Társaság.

TURÁN

Revue trimensuelle, organe de la Société
Touranienne.

La revue „Turán“ s' occupe de l' histoire,
de l' ethnographie, de la situation politique
et de la littérature des peuples touraniens,
ainsique de leurs aspirations culturelles
et de leurs rapports historiques avec
les pays occidentaux.

Redaction et administration :

Budapest, Országháza (Parlament.)

